

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені Івана Черняхівського

КАФЕДРА ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ
ПІДГОТОВКИ ОФЦЕРІВ ЗАПАСУ**

Збірник матеріалів
Міжкафедрального науково-практичного семінару
29 жовтня 2020 року

Видання – 2020

УДК: 355.233(477)

Укладач:
Клонцак М.Я., к.в.н.

Тенденції розвитку та проблеми системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу: Збірник матеріалів міжкафедрального науково-практичного семінару 29 жовтня 2020 р. – К. : НУОУ, 2020. – 100 с.

У тезах висвітлюються принципи та тенденції розвитку системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, особливості підготовки офіцерів запасу в провідних країнах світу, зокрема в країнах НАТО. Зазначаються основні засади забезпечення ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу для потреб ЗС України та інших сил оборони держави, за досвідом їх участі в операції Об'єднаних сил на Сході України. Досліджуються основні проблеми функціонування та визначення інноваційних підходів щодо удосконалення існуючої системи підготовки офіцерів запасу відповідно до сучасних вимог.

ЗМІСТ

**ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО ГОСТЕЙ ТА УЧАСНИКІВ
МІЖКАФЕДРАЛЬНОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ**

<i>Начальника кафедри військової підготовки Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського полковника Камалова Є.В.</i>	5
--	---

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ
ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ**

<i>Чорний В.С. Перспективи розвитку морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України на тлі триваючої російської агресії та переходу органів військового управління на j-структури</i>	7
<i>Камалов Є.В., Поповченко О.М. Пріоритетні принципи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу</i>	10
<i>Марценківський В.Т. Напрями та проблеми впровадження інноваційних технологій у системі підготовки офіцерів запасу</i>	15
<i>Клонцак М.Я., Топчий В.Л., Дудник В.П. Показники та критерії ефективності функціонування системи підготовки офіцерів запасу відповідно до методології DOTMLPFI</i>	19
<i>Слюсаренко П.М. Актуальність відкриття нової військово-облікової спеціальності “організація морально-психологічного забезпечення військ (сил)” на кафедрі військової підготовки Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	26
<i>Горбунов С.О. Сучасні чи класичні методи освітньої діяльності підготовки офіцерів запасу</i>	32
<i>Моїсєєнко О.М. До питання якості підготовки громадян України в системі професійної підготовки офіцерів запасу</i>	42
<i>Замотаєва Н.В. Розвиток лідерської компетентності майбутніх офіцерів запасу на основі інтерактивної гендерної взаємодії</i>	47
<i>Климчук І.О., Куліда І.М. Прокрастинація як проблема психології особистості студента військової кафедри</i>	51
<i>Дрок Л.В. Інформаційно-комунікаційні технології в підготовці офіцерів запасу в ході дистанційного навчання</i>	54
<i>Серветник Р.М. Дистанційне навчання в освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти</i>	57
<i>Стасюк Ю.М. Рівень професійної підготовки і досвіду командирів у створенні та функціонуванні українських добровольчих формувань в АТО 2014-2015</i>	60
<i>Нікітюк О.В. Порівняльний аналіз програм підготовки офіцерів запасу медичної служби та інших військово-облікових спеціальностей</i>	63
<i>Хіврич О.В., Альошин Ю.І. Удосконалення самостійної роботи на кафедрі військової підготовки під час вивчення модулю “бойове забезпечення”</i>	68
<i>Кащук К.В., Величко О.О., Проноза Д.В. Методичні рекомендації щодо оцінки якості тестових завдань множинного вибору для тестів на визначення загального рівня володіння іноземною мовою відповідно до стандарту НАТО станаг 6001</i>	71

<i>Альошин Ю.І., Хіврич О.В.</i> Сучасний стан та напрямки підготовки студентів на кафедрі військової підготовки.....	76
<i>Гандзюк А.П., Петренко М.М.</i> Проблемні питання та шляхи їх вирішення при підготовці офіцерів запасу за спеціальностями: “Бойове застосування інженерно-технічних з’єднань, військових частин (підрозділів)” ; “Бойове застосування інженерних дорожньо-будівельних та містобудівельних військових частин (підрозділів)”	81
<i>Шпортко В.О.</i> Експериментальна перевірка розвитку професійної культури майбутніх військових лікарів у системі їх підготовки за програмою офіцерів запасу	82
<i>Ємець О.А.</i> Основні протиріччя та недоліки системи військової підготовки офіцерів запасу	87
<i>Горбатюк О.М.</i> Особливості проведення практичних занять зі студентами за темою: “Підготовка керівника групи з національно-патріотичної підготовки до заняття”	89
<i>Верхоланцев Г.О.</i> Педагогічні засади професійної підготовки офіцерів запасу у закладах вищої освіти	91
Заключне слово	97

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО ГОСТЕЙ ТА УЧАСНИКІВ МІЖКАФЕДРАЛЬНОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

**Начальника кафедри військової підготовки Національного університету
оборони України імені Івана Черняховського
полковника
КАМАЛОВА ЄВГЕНА ВІТАЛІЙОВИЧА**

Вельмишановні гості та учасники семінару!

В умовах гібридної війни, що триває на Сході України, зміни форм та способів застосування Збройних Сил України, особливої актуальності набула проблема ефективності військової освітньої діяльності.

Однією з актуальних проблем у сфері підвищення бойової готовності Збройних Сил України є підготовка офіцерських кадрів, які б відповідали сучасним вимогам. Забезпечення національної безпеки і оборони вимагають прийняття негайних і ефективних рішень.

Триваюча російська агресія проти України спонукає до пошуку науковцями нових підходів щодо підготовки офіцерських кадрів для потреб Збройних Сил України і в той же час удосконалення системи підготовки офіцерів запасу.

Як показує сучасна практика більшість резервістів призваних до лав ЗСУ не мають достатніх умінь та навичок необхідних під час ведення бойових дій. Виникає потреба у розробці інноваційних підходів до проектування змісту підготовки офіцерів запасу на військових кафедрах, що набуває першочергового значення і прямо стосується національної безпеки країни, оскільки їх діяльність може істотно впливати на бойову готовність військових частин і підрозділів.

Аналіз світових тенденцій щодо підготовки офіцерів запасу в провідних країнах світу та в суміжних з Україною державах свідчить, що у більшості провідних країн світу підготовка військового резерву здійснюється за змішаним принципом. При цьому акцент все більше робиться на підготовку цього резерву у закладах вищої освіти, паралельно з їхньою підготовкою як цивільних фахівців.

На цей час в Україні військова освіта реалізовується не тільки у вищих військових навчальних закладах, а й у системі вищої професійної освіти закладів вищої освіти.

Сучасний етап розвитку вищої військової освіти України характеризується повномасштабною інтеграцією в європейський освітній простір. Основою цього процесу є наближення стандартів підготовки

майбутніх фахівців до загальноєвропейських, інформатизація та комп'ютеризація освітнього процесу.

Використання інформаційних технологій та засобів імітаційного моделювання у підготовці військових фахівців стало необхідною передумовою для досягнення навчальної мети, які підносять педагогічну діяльність у ВВНЗ та ВНП ЗВО на якісно новий рівень. Світовий досвід і практика доводять необхідність впровадження у підготовку військ сучасних інформаційних технологій, заснованих на досягненнях в галузі комп'ютерного моделювання.

В процесі реформування сектора безпеки і оборони, для подолання існуючих та ймовірних загроз національній безпеці України керівництвом держави та Збройними Силами України сформовані нові вимоги щодо підготовки кваліфікованих резервістів. Про актуальність даної проблеми свідчить досвід участі офіцерів запасу, мобілізованих до військових частин (підрозділів) Збройних Сил України, які приймають участь в операції Об'єднаних сил на Сході України.

Метою міжкафедрального науково-практичного семінару “Тенденції розвитку та проблеми системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу” є висвітлення основних засад забезпечення функціонування ефективності системи підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України та інших військових формувань, дослідження основних проблем системи підготовки офіцерів запасу та визначення інноваційних підходів щодо удосконалення існуючої системи підготовки офіцерів запасу.

*Чорний В.С., д.ф.н., професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА ТЛІ ТРИВАЮЧОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ТА ПЕРЕХОДУ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ НА J-СТРУКТУРИ

Триваюча російська агресія, а також перехід органів військового управління у 2020 р. на J-структури загострили проблему визначення ролі та місця структур морально-психологічного забезпечення в системі військової організації України.

При цьому варто зазначити, що заходи, покладені у підгрунття МПЗ, а саме формування, підтримання, відновлення необхідного рівня сформованості морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України повністю кореспондують та узгоджуються із заходами, які проводяться у збройних силах країн – партнерів та передбачені нормативно-правовими актами країн НАТО. Попри розбіжності за назвами, формами, методами організації, силами і засобами вказані заходи об'єднані спільною метою формувати та підтримувати необхідний рівень морально-психологічного стану (бойового духу) особового складу.

Водночас конфлікт на Сході України, переконливо засвідчив, що боєздатність військ (сил) значною мірою залежить від людського чинника. Це ще раз підтвердило думку К. Клаузевіца, про те, що у кожній війні моральні сили “наскрізь пронизують усю військову стихію”, здійснюючи вплив на хід збройної боротьби. До головних моральних сил він відносив талант полководця, військову доблесть армії та дух народу, який її комплектує [1, с. 707–714].

Видатний український мислитель Г. Сковорода вважав, що сила духу є гарантом боєздатності армії, оскільки не “однострої і зброя воїна, а безстрашність, мужество, хоробрість його, ... дух воїна”, свідчать про могутність армії [2, с. 140]. У свою чергу М. Колодзінський, творець першої Української воєнної доктрини зазначав, що “без великого духа не буде йти перемога за нашими прапорами” [3, с. 31].

Відтак, сила духу, або духовний чинник, поряд з озброєнням та військовою технікою, є надзвичайно важливою складовою боєздатності армії, її спроможності виконувати завдання за призначенням.

Досвід бойових дій під час проведення Антитерористичної операції, а згодом Операції об'єднаних сил висвітлив низку позитивних аспектів в діяльності структур морально-психологічного забезпечення, про що свідчить

масовий героїзм українських військовослужбовців. Разом з тим під час виконання бойових завдань виявлено низку проблемних питань щодо морально-психологічного забезпечення, які потребують негайного розв'язання. Серед них зокрема відзначимо:

- недостатній рівень професійної підготовленості офіцерів ланки рота-батальйон з питань організації індивідуальної роботи з підлеглим особовим складом, інформаційно-роз'яснювальної роботи в районі проведення Операції об'єднаних сил;

- організація системи психологічної реабілітації та соціально-психологічної адаптації особового складу залишається малоефективною, а в окремих випадках не діє взагалі;

- відсутність необхідної кількості фахівців-психологів для надання першої психологічної допомоги (самодопомоги), а в подальшому і психологічної реабілітації;

- відсутність системи психологічної та соціальної підтримки сімей військовослужбовців у місцях їхнього проживання;

- система інформаційно-пропагандистського забезпечення працює із значним запізненням;

- використання технічних засобів пропаганди у польових умовах продемонструвало їхню моральну і технічну відсталість та недостатню укомплектованість;

- недостатній рівень організації друкування інформаційних (агітаційних) матеріалів, листівок;

- організація управління силами і засобами морально-психологічного забезпечення децентралізована та малоефективна.

Отже, як бачимо, нерозв'язаних проблем достатньо багато, а за ними стоять людські долі і загалом перемога наших Збройних Сил. Зважаючи на це необхідно негайно розпочати оновлення системи морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування військ (сил). Серед головних заходів цього процесу відзначимо такі:

- створити єдину систему морально-психологічного забезпечення Сил оборони, це значно підвищить оперативність та ефективність вирішення усіх поставлених завдань, керованість морально-психологічним забезпеченням, зніме усі бюрократичні перепони;

- посилити психологічну підготовку курсантів (слухачів);

- посилити в Збройних Силах України систему національно-патріотичної підготовки усіх категорій військовослужбовців;

- включити до складу морально-психологічного забезпечення, як елемент – релігійне забезпечення;

- передати до структур морально-психологічного забезпечення наявні сили та засоби із захисту особового складу від інформаційно-психологічного впливу противника;

- комплектування структур морально-психологічного забезпечення здійснювати виключно фахівцями за складовими морально-психологічного забезпечення;

- продовжувати розробку керівних документів з питань морально-психологічного забезпечення з урахуванням аналогічних документів армій країн-членів НАТО;

- формувати організаційні структури відповідно до завдань, визначених Доктриною морально-психологічного забезпечення;

- удосконалювати технології та програмне забезпечення психологічної допомоги, психологічної реабілітації (реінтеграції) військовослужбовців, оперативного вивчення індивідуально-психологічних особливостей персоналу;

- створювати і розвивати рекреаційну базу військових закладів культури, організації розважальних та відновлювальних заходів, організація консультаційно-правової роботи.

- формувати організаційну та функціональну сумісність зі структурами армій країн-партнерів в інтересах спільного виконання завдань.

Крім того, у секторі безпеки і оборони України необхідно відновити діяльність військових судів та запровадити військову адвокатуру. Фактично створити заново систему підготовки молодших командирів, які цементують солдатську масу, сприяють ефективній діяльності військ (сил).

І, найголовніше, оновлення морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України повинна відбуватися в рідніщі реформування сектору безпеки і оборони загалом. Без цього чинника будь-які зміни в системі морально-психологічного забезпечення не призведуть до бажаного результату.

Таким чином, розглянувши головні тенденції та перспективи реалізації реформування морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), мусимо констатувати, що сучасний етап військового будівництва в Україні характеризується особливою напруженістю та складністю, які зумовлені комплексним впливом цілої низки чинників на характер, зміст і динаміку цього процесу. Реалії часу вимагають від українського суспільства та військово-політичного керівництва надзвичайних зусиль з розбудови існуючих Збройних Сил, здатних відновити суверенітет над анексованими територіями і в подальшому реалізувати концепцію побудови Великої України і провідну роль у цьому процесі відіграє духовний чинник.

Перелік джерел посилання

1. Клаuzeвиц К. О войне. М.: Изд-во Эксмо; СПб.: Изд-во Terra Fantastika, 2003. 864 с.

2. Донцов Д. Дух нашої давнини. Вид. 2-ге. Дрогобич: Видавництво “Відродження”, 1991. 341 с.
3. Колодзінський М. Українська воєнна доктрина. Частина I. Львів, 1936. 62 с.
4. Чорний В.С. Методологічні засади концепції реформування Збройних Сил України / В.С. Чорний. К.: ТОВ “Міжнар. фін. агенція”, 1998. 42 с.
5. Чорний В.С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2009. 368 с.
6. Чорний В. С. Українське суспільство на сучасному етапі: виклики і загрози. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2019. № 3. С. 179–194.
7. Чорний В.С. Радянська агресія 1939 року проти Фінляндії у контексті Другої світової війни: передумови, наслідки, уроки для України. Воєнно-історичний вісник: Збірник наукових праць Національного університету оборони України. К.: НУОУ, 2020. Вип. 2 (36). С. 37–56.

Камалов Є.В.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

Поповченко О.М.

*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів*

ПРІОРИТЕТНІ ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Аналіз бойових дій на Сході України засвідчив, що в системі підготовки офіцерських кадрів, в тому числі і офіцерів запасу, наявна ціла низка невирішених питань щодо якісної та сучасної військової підготовки. Досвід, отриманий в зоні проведення АТО та ООС, вказує, що загальновійськова підготовка офіцерського складу, в тому числі і офіцерів, призваних із запасу, знаходиться на низькому рівні.

На сьогодні перед закладами вищої освіти, що займаються підготовкою офіцерів запасу для формування резерву Збройних сил України, стоїть завдання підготовки кваліфікованих фахівців, високої професійної компетентності з розвиненим творчим мисленням. Це завдання може бути вирішене тільки при тісному взаємозв'язку навчального процесу і одержуваних знань по основній цивільній спеціальності, одержуваної в

закладі вищої освіти, і додаткових знань, одержуваних на кафедрах військової підготовки.

Сьогоднішні напрямки вдосконалення системи військової підготовки у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти і обґрунтування основних шляхів її реалізації будуються на принципових складових структурно-функціонального механізму системи підготовки офіцерів запасу, на основі адаптації сучасного досвіду вдосконалення різних елементів системи військової підготовки з урахуванням нових організаційних основ системи, що визначаються чинними нормативними документами в сфері освіти і загальновійськової підготовки.

Методологія загального підходу щодо підвищення ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу направлена на виведення системи військової підготовки на якісно новий, вищий (щодо кваліфікаційних вимог) рівень та передбачає, перш за все, збереження її цілісності, розвиток потенційних можливостей, дотримання спадкоємності в перетворенні найбільш розвинених напрямків, що пройшли повну апробацію в освітньому процесі.

Завдання щодо підвищення ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу можливо вирішити при тісному взаємозв'язку освітнього процесу і знань по основній - цивільній спеціальності та додаткових знань, що здобуваються на кафедрах військової підготовки закладів вищої освіти.

Доцільно виділити наступні складові, що впливають на військову підготовку високопрофесійних офіцерів запасу в закладах вищої освіти:

1. Ефективне планування та організація навчального процесу, інтеграція цивільної та військової складових.
2. Успішне оволодіння студентами навчальних програм основного і додаткового навчання, мотивація отримання студентами додаткових знань з професійної військової підготовки.
3. Професійний рівень, педагогічна майстерність професорсько-викладацького складу військової кафедри.
4. Стан навчально-матеріальної бази ВНП ЗВО та ВВНЗ, військової кафедри, її ефективне використання в освітньому процесі.
5. Переопрацювання навчальних програм та тематичних планів з урахуванням вимог стандартів та процедур Альянсу, досвіду проведення АТО та ООС, чинних нормативних документів в сфері загальновійськової підготовки з акцентом на максимальному наближенні теоретичної підготовки до спроможності її практичного застосування в поєднанні з мотивацією студентів до отримання офіцерського звання, військової служби, патріотизмом, відповідальністю перед державою та ЗС України.

Планування військової підготовки громадян має забезпечити повне та якісне виконання і послідовність проходження програм військової

підготовки, раціональне використання навчально-матеріальної бази військових навчальних підрозділів закладу вищої освіти, вищого військового навчального закладу для навчання громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

Система підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу повинна базуватися на наступних пріоритетних принципах:

професійна спрямованість – відповідність цілей і змісту навчання переліку конкретних завдань, які визначені кваліфікаційною характеристикою замовника, з наданням пріоритету практичній підготовці (на полігонах, озброєнні і військовій техніці, безпосередньо у військах (силах), яка ґрунтується на стандартах НАТО та відповідає критерію високої ефективності за прийнятних витрат;

освітній процес та науковість – обґрунтованість та відповідність освітнього процесу військової підготовки вимогам сучасності а також змісту з позицій останніх досягнень військової науки і техніки; систематичність і послідовність – розподіл змісту підготовки за періодами підготовки (строками навчання у ВВНЗ (ВНП ЗВО), навчальних центрах), тісний взаємозв'язок та наступність підготовки, відповідність вимогам стандартів підготовки (вищої військової освіти);

комплексність – системне використання різних форм і методів підготовки для формування у офіцерів запасу визначених компетентностей (фахових здібностей) за стандартами підготовки (стандартами вищої військової освіти) для виконання обов'язків за посадою (спеціальністю);

доступність – відповідність навчання його змісту, форм і методів рівню навченості офіцерів запасу, що створює передумови для ефективного навчання;

максимальне наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій – навчати тому, що необхідно знати та вміти для якісного виконання завдань за призначенням;

наочність – врахування у процесі військової підготовки особливостей пізнавальної діяльності офіцерів запасу; індивідуальний підхід – персональний підхід до кожного із тих, хто навчається, під час підготовки та проведення занять, розвиток його спроможностей творчо мислити і працювати самостійно.

Впровадження методів активного навчання, зміна існуючих засобів, форм і змісту навчання неможливі без основної ланки педагогічної системи викладача. Тому вже зараз виникає проблема переорієнтації викладача традиційної школи, його психології на активне навчання. Перед кожним викладачем стоїть завдання - вміти активізувати творче мислення учнів.

Перед викладачем кафедри військової підготовки стоїть завдання формувати творчих, знаючих фахівців, здатних самостійно, творчо вирішувати складні професійні та наукові проблеми, що не поступається в

професійній підготовці випускникам ВВНЗ (ВНП ЗВО). Від рівня педагогічної майстерності викладача, його вміння педагогічно правильно, цікаво проводити заняття залежить якість викладання, ефективність засвоєння навчального матеріалу студентами, їх пізнавальна активність, зацікавленість.

Щоб педагогічна технологія запрацювала, ожила, була результативною необхідно щоб вона реалізувала в своїй діяльності вимоги провідних принципів навчання та дидактичних принципів.

До відомих провідних та дидактичних принципів навчання відносяться наступні принципи:

- принцип цілеспрямованості;
- науковості;
- зв'язку навчання з життям;
- систематичності і послідовності;
- свідомості і активності, наочності навчання та доступності.

Керуючись принципами навчання при організації освітнього процесу, кожен викладач повинен знати, що його вимоги направляють всю його діяльність: вони допомагають визначити зміст навчання, методи та форми навчання, вони ж диктують і поведінку викладача під час заняття.

Викладачеві необхідно не тільки просто знати ці принципи, а й реалізувати їх вимоги при організації педагогічних технологій.

Особливу увагу необхідно звернути на необхідність удосконалення навчально-методичної та матеріально-технічної бази ВНП ЗВО та ВВНЗ, зокрема: розробка і вдосконалення навчально-методичних матеріалів із розділів програми, підготовка та видання навчальних посібників; активне запровадження аудіовізуальних засобів навчання (мультимедіа, анімації, діафільмів) з голосовим супроводженням викладача з огляду на те, що студент на слух запам'ятовує приблизно 15 % інформації, зором – 25%, водночас зором і слухом – 65 %; при цьому значно збільшується швидкість сприйняття інформації, яка впливає на формування необхідних компетентностей; придбання макетів агрегатів механізмів і вузлів, що відповідають озброєнню і військовій техніці, які знаходяться зараз на озброєнні та перспективних зразків; використання динамічних тренажерів, що передбачає закріплення теоретичних знань і відпрацювання навичок; збільшення кількості практичних занять на техніці, що впливає на зацікавленість її опануванням.

Професійні компетентності майбутніх офіцерів сформується краще із введенням в освітній процес динамічних тренажерів, які призначені для навчання і бойової підготовки екіпажів, з метою набуття навичок керування бойовою машиною, роботи з озброєнням та устаткуванням бойових машин, в умовах максимально наближених до бойових.

Особливого значення для ВНП ЗВО є налагодження взаємовідносин (підписання договорів про співпрацю) з військовими частинами, які розташовані неподалік, проаналізувавши їх навчально-матеріальну базу та можливості їх використання. Знання заходів військових частин, які можуть бути професійно орієнтованими для студентів, залучення особового складу до цих заходів сприятимуть професійному самовизначенню щодо проходження дійсної військової служби.

Пріоритетне завдання сучасних педагогічних технологій - розвиток особистості студента, відпрацювання глибини освітнього процесу та міцності знань, закріплення умінь і навичок, розвиток технологічного мислення, умінь самостійно планувати, упорядковувати свою навчальну самостійну діяльність.

Перелік джерел посилання

1. Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” (Нова редакція від 4 жовтня 2019 року № 161 – IX).
2. Указ Президента України № 24/2016 “Стратегічний оборонний бюлетень України” від 6 червня 2016р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/dokumets/> 5.2. “Удосконалення системи військової освіти та підготовки кадрів”.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2012р. № 48 “Про затвердження Порядку проведення військової підготовки студентів вищих навчальних закладів за програмою підготовки офіцерів запасу”.
4. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти” № 4 від 9 січня 2020 р.
5. Сиротенко А.М. Інновації в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою: поняття, сутність, спрямованість./А.М. Сиротенко, С.О. Богунов, Ю.І. Приходько // Наука і оборона. – 2018. – № 3. – С. 38-46.
6. Телелим В.М. Інноваційна спрямованість військової освіти: поняття та сутність, рушійні механізми. / В.М.Телелим, Ю. І. Приходько // Зб.наук. праць “Військова освіта”. – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського. – 2015. – № 1 (31). – С. 3-14.

*Марценківський В.Т., к.т.н, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

НАПРЯМИ ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Розвиток військової освіти являється одним із пріоритетних напрямків реформування Збройних сил України на найближчу перспективу. В умовах війни на Сході України, зміни форм та способів застосування Збройних Сил, всебічної інформатизації, посилення співпраці з НАТО, особливої актуальності набула проблема ефективності та відповідності військової освітньої діяльності вимогам сучасності. В повній мірі це стосується і системи підготовки офіцерів запасу (далі – СПОЗ).

Підготовка офіцерів запасу здійснюється в усіх країнах, які дбають про захист свого суверенітету. Цьому контингенту військових фахівців відводиться значна роль у поповненні кадрового складу, а також у разі виникнення кризових ситуацій як у самих країнах, так і в різних регіонах світу.

Але, як показує практика функціонування СПОЗ в нашій державі, більшість фахівців, призваних до лав Збройних Сил України (далі – ЗСУ) із запасу за останні роки, не показали достатніх вмінь та навичок, необхідних на сучасній війні. Тому суттєвим проблемним питанням сьогодення стало невідкладне реформування та створення дієвої, озброєної інноваційними технологіями системи підготовки офіцерів запасу для ЗСУ. В одночас, відсутність єдиних поглядів на перспективи подальшого розвитку військової освітньої діяльності в СПОЗ, наявність проблемних питань впровадження в освітній процес інноваційних змін, не дозволяють, на цей час, якісно оцінити ефективність функціонування, як окремих військових навчальних підрозділів (далі – ВНП) системи підготовки офіцерів запасу, так і в цілому СПОЗ.

Метою нашого дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та перспективних напрямів впровадження інноваційних технологій у СПОЗ з огляду на глобалізацію, інновації інформаційного суспільства, стрімкі суспільно-економічні трансформації, зміни освітніх парадигм, сучасні вимоги до якості військової освіти та існуючі проблеми.

Найхарактернішою особливістю нинішнього цивілізаційного етапу є наявність стрімких, всеохоплюючих змін. Забезпечити якість цих змін покликана освіта, яка має розвинути природні здібності людини, навчити її самостійно здобувати знання впродовж життя, творчо мислити, опановувати великі інформаційні масиви.

В дослідженнях науковців висувається ряд проблем теоретичного,

методологічного та методичного характеру, які відносяться до пошуку шляхів підвищення ефективності освітнього процесу в цілому та підготовки військових фахівців зокрема. Одним із таких є інноваційна діяльність.

Термін “інновація” (з пізньолатинської *innovatio* – оновлення, новизна, зміна) означає нововведення, тобто цілеспрямовані зміни, які вносять в середовище впровадження нові стабільні елементи (нововведення), що викликають перехід системи з одного стану в інший.

З одного боку система військової освіти, як важливий елемент суспільства, має постійно відстежувати тенденції інноваційної політики та пріоритетні напрями інноваційної діяльності з метою забезпечення відповідної підготовки майбутніх фахівців, а з іншого боку – сама система є споживачем інноваційних технологій.

Стрімкий розвиток інноваційних технологій і світові процеси глобалізації стали причиною масштабних освітніх реформ [5]. Важливими чинниками, які впливають на освіту є: розвиток економіки знань, якісно новий етап розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що слугують як засобом поширення та активізації процесів економічної, політичної та культурної глобалізації, так і самостійним важелем освітніх змін [1].

У 1978 р. група вчених, яка досліджувала стратегії навчання, у доповіді Римському клубу запропонувала два терміни “традиційне (нормативне) навчання” та “інноваційне навчання”, з метою зауважити на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей.

Інноваційне навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна діяльність, яка ґрунтується на оригінальних методиках (технологіях) розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [4]. З’являється нова наука – педагогічна інноватика – вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій [4].

На жаль, хід інноваційних процесів у СПОЗ, на цей час, відзначає відсутність цілісності та системності в освоєнні новацій (впроваджені змін) і, в основному, залежить від дій та наполегливості окремих керівників ВВНЗ (ВНП). Керівництво СПОЗ, та більшість науково-педагогічних працівників, насамперед, цікавлять тільки готові результати оновлень, а не хто і як це має та буде робити? Тому процес впровадження інноваційних змін проходить надто інертно. Важливо зрозуміти, що будь-яка інновація це не просто деяка готова ідея, метод, засіб, технологія або система, це керований та нормативно визначений кропіткий процес впровадження і засвоєння самими ж ВНП цього нововведення. А для ефективного його впровадження необхідно мати розроблені методи управління та організації інноваційних процесів. Крім детально розробленої новації (освітньої технології), для досягнення якісних змін необхідно чітко спланувати та усвідомити: як має відбуватися її

впровадження, засвоєння і подальше супроводження та хто, коли і як це має забезпечувати, робити і супроводжувати.

І. Дичківська наводить таке визначення: інноваційна педагогічна технологія – це цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів [4].

На думку Л. Даниленко, інноваційна освітня технологія – це якісно нова сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, яка привносить суттєві зміни до результату освітнього процесу і розглядається як багатокomпонентна модель, що включає в себе навчальну, виховну та управлінську інноваційні технології [3]. До навчальних інноваційних технологій вчений відносить такий набір операційних дій НПП, в результаті яких суттєво покращується мотивація суб'єктів навчання до освітнього процесу. Серед таких технологій значне місце посідають технології особистісно-орієнтованого навчання, інтегративного, інформаційного, дистанційного, модульно-розвивального тощо.

До виховних інноваційних технологій відносяться засоби й прийоми впливу науково-педагогічного працівника на свідомість особистості суб'єкта навчання з метою формування в нього особистісних цінностей у контексті із загальнолюдськими. Наприклад (у військовій сфері), формування почуття патріотизму, національної гідності, духовного розвитку, лідерських якостей, психологічної готовності до військово-управлінської діяльності тощо.

До управлінських інноваційних технологій відносяться сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, що створюють умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення [7].

Необхідно зауважити, що ключовою фігурою і проблемою (водночас) в процесі впровадження інноваційних змін в СПОЗ є науково-педагогічний працівник. Якщо педагог звикає жити у повній згоді з заданими зовні нормами і правилами, його інноваційні здібності гаснуть. Стандартизація поведінки і внутрішнього світу НПП супроводжується тим, що в його діяльності все більше місце займають певні інструктивні вказівки, методичні рекомендації. У свідомості накопичується велика кількість готових зразків освітньої діяльності. І як результат – зниження творчого рівня НПП (педагогічна старість). Це, на думку автора, і створює ситуацію, яка характерна для сьогодення функціонування СПОЗ (перевантаженої віковими НПП в запасі і відставці). Певна частина таких науково-педагогічних працівників може лише на достатньому рівні сформулювати необхідну систему знань, умінь, навичок у громадян, що навчаються з конкретної теми навчального заняття, але не в змозі виховати творчу, активну особистість сучасного офіцера-лідера-патріота, яка б могла адаптуватися до динамічної

діяльності у військах та відповідати сучасним вимогам до ЗСУ.

Таким чином впровадження сучасних інноваційних технологій (змін) в процеси функціонування СПОЗ, на цей час, потребує принципово нових форм і механізмів взаємодії теорії і практики. Головними напрямками інноваційних перетворень у освітній діяльності СПОЗ можуть бути такі: педагогічна система (модель військової підготовки громадян) в цілому, педагогічна теорія, діяльність (спроможність, готовність, креативність) НПП, студентів, педагогічна технологія, зміст навчання та виховання майбутніх офіцерів, форми, методи, засоби освітнього процесу, навчально-матеріальна база, інформаційні технології, управління, його мета і результати.

Чітке планування та визначення напрямів впровадження інноваційних технологій та готовність і спроможність НПП до їх впровадження дасть змогу, відповідно до сучасних потреб, наповнити освітню діяльність з військової підготовки громадян науково обґрунтованим змістом, кращими зразками вітчизняної та світової педагогічної практики та досвіду військ, оновлювати згідно з досягненнями психолого-педагогічної та військової науки, передовими технологіями навчання та бойової підготовки військ, а також оцінити ефективність функціонування, як окремих військових навчальних підрозділів системи підготовки офіцерів запасу, так і в цілому СПОЗ за чітким показником рівня інноваційних змін в їх освітній діяльності.

Поряд з цим, перспективними напрямками подальших досліджень у даному питанні можуть стати теоретико-методологічні основи мотивації до досягнення високих результатів освітньої та професійної діяльності, побудови інноваційного змісту навчання громадян за програмою підготовки офіцерів запасу, формування творчих якостей особистості майбутнього офіцера, експериментальної роботи у ВНП СПОЗ тощо.

Перелік джерел посилання

1. Сбруєва А.А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): Монографія. – Суми: ВАТ “Сумська обласна друкарня”. Видавництво “Козацький вал”, 2004. – 500 с.
2. Гуржій А.М., Каракай Ю.В., Петренко З.О., Вавіліна Н.І., Куранда Т.К. Інноваційна діяльність в Україні. Монографія. – К.: УкрІНТЕІ, 2006. – 152 с.
3. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи: Монографія. – К.: Логос, 1998. – 140 с.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 351 с.
5. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в

Україні” . – № 433-IV. – 2003. – 16 січня.

6. Нещадим І. М. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К., 2003. – 766 с.

7. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект. Науково-методичний посібник. / За редакцією Л. Даниленко. – К.: Логос, 2001. – 185 с.

8. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності. Наказ Міністра освіти і науки України. – № 522. – 2000. – 7 листопада.

Клонцак М.Я., к.в.н.,

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ.*

Топчий В.Л., к.т.н.,

*Військовий інститут танкових військ
НТУ “ХП”, м. Харків.*

Дудник В.П., к.в.н.,

*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.*

ПОКАЗНИКИ ТА КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ВІДПОВІДНО ДО МЕТОДОЛОГІЇ DOTMLRFI.

На сьогоднішній час курс України на набуття членства в ЄС та НАТО набув конституційної гарантії незворотності та існує очевидний поступ: незважаючи на окремі труднощі різного характеру, трансформація Збройних Сил України триває – як з урахуванням досвіду, набутого Збройними Силами України на Сході України під час перації Об’єднаних сил, так і шляхом впровадження найкращих практик та підходів, які використовуються в країнах Північноатлантичного Альянсу.

У зв’язку із трансформацією Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО, безумовно повинна і змінюватися система підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу відповідно до стандартів НАТО.

Відповідно до вимог сучасності та стандартів НАТО, показники та критерії ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу повинні бути чітко встановлені і ясно виражені для того, щоб забезпечити якісне оцінювання ефективності

функціонування системи підготовки офіцерів запасу у ВВНЗ та ВВП ЗВО.

Під час визначення показників та критеріїв ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу необхідно врахувати принципи підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України а також вимог які висуваються до офіцерів що виконують завдання в операції Об'єднаних сил на Сході України.

При визначенні вимог до показників та критеріїв ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу необхідно виходити із того, що вони повинні об'єктивно характеризувати результати функціонування системи підготовки офіцерів запасу та мати прямий зв'язок з цільовим призначенням системи.

Для визначення показників ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу застосовано методологію DOTMLPFI. В основу цього акроніму (DOTMLPFI) покладено (англ. 'Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership, Personnel, and Facilities'), яке використовується Міністерством оборони США (United States Department of Defense) і є ключовим поняттям американської системи і процесу розвитку та інтеграції спільних спроможностей.

Всі складові методології DOTMLPFI є взаємопов'язаними і важливими щодо ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, що наведені в таблиці 1.

Ефективність системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу відповідно до методології DOTMLPFI можливо оцінити за наступними основними показниками:

1. “Доктринальна (нормативна) база” (П_д) – визначається наявністю (достатністю) законів, постанов, концепцій, наказів, директив та інших керівних документів, які регламентують якісну (сучасну) підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

Показник “Доктринальна (нормативна) база” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо наявні закони, постанови, концепції, накази, директиви та інші керівні документи, регламентують (забезпечують) якісну (сучасну) підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу;

“обмежено відповідає вимогам”, якщо основні закони, постанови, концепції, накази, директиви та інші керівні документи, обмежено забезпечують якісну (сучасну) підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу;

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію “обмежено відповідає вимогам”.

Таблиця 1 – Складові методології DOTMLPFI щодо системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу

Літера/термін	Переклад	Визначення
D – Doctrine	Доктрина	Принципи досягнення цілей. Нормативні документи, які регламентують якісну (сучасну) підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.
O – Organization	Організація	Організаційна структура системи підготовки офіцера запасу, зв'язки та повноваження.
T – Training	Навчання (підготовка)	Освітній процес громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.
M – Materiel	Ресурсне забезпечення (матеріальна база)	Всі матеріальні ресурси системи підготовки офіцерів запасу їх стан та ступінь використання (навчально-матеріальна база, озброєння і військова техніка, обладнання, матеріально-технічні засоби)
L – Leadership	Керівництво	Здатність керівного складу впливати на персонал з метою чіткого забезпечення виконання рішень.
P – Personnel	Персонал	Співробітники які забезпечують функціонування системи підготовки офіцерів запасу (офіцери, науково-педагогічні та інші працівники).
F – Facilities	Військова інфраструктура	Навчальні об'єкти, окремі споруди, полігони а також супровідні рішення які призначенні для забезпечення функціонування системи підготовки офіцерів запасу.
I–Interoperability	Сумісність	Перевіряється сумісність військової підготовки громадян України, які пройшли програму підготовки офіцерів запасу в різних силах оборони держави.

2. **“Організація”** (P_o) – перевіряється організаційна структура системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, яка має забезпечити якісне функціонування системи у відповідності до кваліфікаційної характеристики офіцера запасу.

Показник “Організація” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо перспективна організаційна структура забезпечить виконання заходів щодо якісної (сучасної) підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу;

“не відповідає вимогам”, якщо організаційна структура не здатна забезпечити виконання заходів щодо якісної (сучасної) підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

3. **“Навчання (підготовка)”** P_n – перевіряється якість освітнього процесу підготовки громадян України за програмою підготовки офіцера запасу відповідно до кваліфікаційної характеристики замовника.

Показник “Навчання (підготовка)” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо наявний рівень освіти (вмінь та навиків) офіцера запасу (загальновійськової підготовки; організації та методики роботи з особовим складом; тактична і тактико-спеціальна підготовка; військово-технічна і військово-спеціальна підготовка) дозволяє виконувати завдання відповідно до функціональним обов’язкам та вимог кваліфікаційної характеристики замовника.

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію “відповідає вимогам”.

4. **“Ресурсне (матеріальне, матеріально-технічне) забезпечення”** ($P_{MTЗ}$) – перевіряється забезпеченість необхідною навчально-матеріальною базою, озброєнням і військовою технікою, обладнанням, матеріально-технічними засобами, витратними матеріалами для забезпечення якісної (сучасної) підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

Показник “Ресурсне забезпечення” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо громадяни України під час проходження військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу будуть забезпечені необхідною навчально-матеріальною базою, озброєнням і військовою технікою, обладнанням, матеріально-технічними засобами та витратними матеріалами відповідно до встановлених вимог (норм);

“обмежено відповідає вимогам”, якщо громадяни України під час проходження військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу забезпечені необхідною навчально-матеріальною базою, озброєнням і військовою технікою, обладнанням, матеріально-технічними засобами і витратними матеріалами не нижче ніж встановлені норми до показника “обмежено готовий”;

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію **“обмежено відповідає вимогам”**.

Показники **“готовий”**, **“обмежено готовий”** визначається відповідно до кваліфікаційної характеристики замовника щодо підготовки офіцерів запасу.

5. “Керівництво” (P_k) – визначається наявністю та здатністю керівного складу організувати ефективну підготовку громадяни України за програмою підготовки офіцерів запасу та впливати на персонал з метою чіткого забезпечення виконання рішень.

Показник **“Керівництво”** визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо рівень функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу відповідає вимогам кваліфікаційної характеристики замовника.

“не відповідає вимогам”, якщо рівень функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу не відповідає вимогам кваліфікаційної характеристики замовника.

6. “Персонал” (P_n) – перевіряється наявністю кваліфікованого особового складу (офіцерів, науково-педагогічних працівників), які здатні якісно виконувати свої функціональні обов’язки.

Показник **“Персонал”** визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо наявний персонал відповідає кваліфікаційним вимогам, які висуваються до системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу відповідно до керівних документів;

“обмежено відповідає вимогам”, якщо наявний персонал не відповідає кваліфікаційним вимогам, які висуваються до системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу відповідно до керівних документів;

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію **“обмежено відповідає вимогам”**.

Показники **“готовий”**, **“обмежено готовий”** визначається згідно з наказами, директивами МО та ГШ ЗСУ.

7. “Військова інфраструктура” (P_{inf}) – визначається наявністю об’єктів, окремих споруд, полігонів які призначенні для забезпечення якісної (сучасної) підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, а також для розміщення та забезпечення їх життєдіяльності.

Показник **“Військова інфраструктура”** визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо об’єкти, окремі споруди, полігони забезпечать заходи щодо підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, а також розміщення особового складу;

“не відповідає вимогам”, якщо об’єкти, окремі споруди, полігони не забезпечать заходи щодо підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, а також розміщення особового складу;

8. “Сумісність” (P_c) – перевіряється теоретичний та практичний рівень підготовленості офіцера запасу щодо виконання функціональних обов’язків у складі ЗСУ та ІССО.

Показник “Сумісність” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо доктринальна, оперативна та перспективна технічна готовність забезпечить можливість до спільних дій у складі ЗС та ІССО;

“не відповідає вимогам”, якщо доктринальна, оперативна та перспективна технічна готовність не здатна забезпечити можливість до спільних дій у складі ЗС та ІССО.

Показники ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу схематично показано на (рис. 1).

Рисунок 1 – Показники ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

Ефективність функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу визначається мірою відповідності її своєму призначенню – ступінь пристосованості системи до виконання конкретної задачі та ступінь досягнення системою мети.

Загальний критерій системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу у символічній формі можна представити як функцію безлічі показників:

$$E^{\text{споз}} = f (P_d; P_o; P_n; P_{\text{МТЗ}}; P_{\text{МТЗ}}; P_k; P_p; P_{\text{в.інф}}; P_c) \quad (1.1)$$

Отже загальний критерій системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу є функцією від:

(P_d) – показника **“Доктринальна (нормативна) база”** – законів, постанов, концепцій, наказів, директив та інших керівних документів системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу;

(P_o) – показника **“Організації”** організаційна структура системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу;

P_n – показника **“Навчання (підготовка)”** – якість освітнього процесу підготовки громадян України за програмою підготовки офіцера запасу;

$(P_{\text{МТЗ}})$ – показника **“Ресурсне (матеріальне, матеріально-технічне) забезпечення”** – забезпеченість необхідною навчально-матеріальною базою, озброєнням і військовою технікою, обладнанням, матеріально-технічними засобами, витратними матеріалами для забезпечення якісної (сучасної) підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу;

(P_k) – показника **“Керівництво”** – наявністю та здатністю керівного складу організувати ефективну підготовку громадяни України за програмою підготовки офіцерів запасу та впливати на персонал з метою чіткого забезпечення виконання рішень;

(P_p) – показника **“Персонал”** перевіряється наявністю кваліфікованого особового складу (офіцерів, науково-педагогічних працівників), які здатні якісно виконувати свої функціональні обов’язки;

$(P_{\text{інф}})$ – показника **“Військова інфраструктура”** – наявністю об’єктів, окремих споруд, полігонів які призначенні для забезпечення якісної (сучасної) підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, а також для розміщення та забезпечення їх життєдіяльності;

(P_c) – показника **“Сумісність”** – теоретичний та практичний рівень підготовленості офіцера запасу щодо виконання функціональних обов’язків у складі ЗСУ та ІССО.

На сьогодні в Україні потрібно прагнути до створення інноваційної армії, які будуть відповідати стандартам НАТО, де до професіоналізму й

компетентності військовослужбовців висуваються вимоги найвищого рівня. Відповідно і система підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу повинна відповідати стандартам НАТО.

Освітня модель офіцера запасу повинна бути спрямована на всебічний розвиток офіцерів та формування у них практичних вмінь з виконання професійних завдань.

Слюсаренко П.М., к.і.н., с.н.с.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

АКТУАЛЬНІСТЬ ВІДКРИТТЯ НОВОЇ ВІЙСЬКОВО-ОБЛІКОВОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ОРГАНІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (СИЛ)” НА КАФЕДРІ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

Тематика щодо необхідності, своєчасності та доцільності відкриття на кафедрі військової підготовки нової військово-облікової спеціальності “Організація морально-психологічного забезпечення військ (сил)” є важливою для обговорення на нашому семінарі, адже завдяки саме цій спеціальності розпочато підготовку офіцерів – заступників командирів рот з морально-психологічного забезпечення. Потреба в офіцерах первинної тактичної ланки за цією спеціальністю у військах є. Не зважаючи на те, що кафедра готує офіцерів за програмою підготовки офіцерів запасу, бажаючих опанувати відповідний курс навчання виявилась достатня кількість громадян України, чому є свідченням результати вступної кампанії 2020 року. Між іншим, слід зазначити, що прийшла навчатися доволі мотивована молодь як чоловічої так і жіночої статі, патріотично налаштована на майбутнє і далеко не байдужа до подій як в Україні так і за її межами.

Україна перебуває, на сьогодні, в стані «гібридної війни» з Російською Федерацією. На сході нашої держави, на територіях Донецької та Луганської областей, триває операція Об’єднаних сил із залученням потужного контингенту зі складу Збройних Сил України. Саме ротна ланка українських військових частин потребує певної кількості свідомих, добросовісних і професійно підготовлених офіцерів – заступників командирів рот з морально-психологічного забезпечення. Є відповідні сподівання на те, що випускники нашої кафедри військової підготовки свідомо приймуть рішення та підпишуть контракти для проходження військової служби в лавах

Збройних Сил України, з честю і гідністю будуть боронити Україну від агресора на східних рубежах нашої суверенної держави. А для цього, звісна річ, потрібна якість навчання від викладачів, зацікавленість викладачів у передачі своїх знань, навичок і вмінь, потужного досвіду особистої військової служби у військах молоді, яка прийшла з бажанням навчатися та стати офіцерами.

Незважаючи на непросту епідеміологічну ситуацію в Збройних Силах України зокрема і в нашій країні в цілому, викладачі предметно-методичної комісії відповідальної за підготовку майбутніх заступників командирів рот з морально-психологічного забезпечення організовано і швидко перейшли на дистанційну форму навчання громадян України, які добровільно обрали навчання саме за відповідною військово-обліковою спеціальністю.

Головна увага досвідчених викладачів предметно-методичної комісії зосереджена як на теоретичній так і на практичній складовій курсу навчання. Звичайно, що в онлайн-режимі проведення занять значно відрізняється від занять в аудиторіях і на полігоні, проте, слід зазначити, що дистанційна система навчання має свої позитивні результати і ефективність.

Викладачі без проблем використовують всі доступні форми і методи викладання навчальних модулів користуючись платформою дистанційного навчання. В додаток до всього, для збагачення знань в часи самостійної підготовки, на платформі передбачено викладення певних матеріалів по кожному проведеному занятті з того чи іншого модулю, примірників основної та допоміжної літератури (доступного змісту підручників та альбомів схем).

Хоча перший рік навчання майбутніх заступників командирів рот з морально-психологічного забезпечення і передбачає, в основі своїй, загальновійськову підготовку викладачами першої предметно-методичної комісії в якості солдата, максимум командира відділення, все ж передбачено й вивчення певних модулів другої предметно-методичної комісії, викладачі якої починають готувати і формувати на своїх заняттях свідомість майбутнього офіцерства, обізнаність у воєнно-політичних питаннях, законодавчих аспектах, нюансах юридичної відповідальності військовослужбовців, у воєнно-історичних аспектах минулого України. Згодом, з кінця першого року навчання і протягом другого року навчання, викладацький склад другої предметно-методичної комісії навчить всім азам майбутньої посади заступника командира роти з морально-психологічного забезпечення, ґрунтовно розкриваючи матеріали фундаментальних навчальних модулів за тематикою морально-психологічного забезпечення військових підрозділів як у мирний час, так і в особливий період.

Обговорюючи на нашому семінарі відповідну тематику хотілось би зазначити, що саме гуманітарний блок навчальних модулів призначений для того, щоб навчити майбутніх заступників командирів рот з морально-

психологічного забезпечення зрозуміти сутність і зміст своїх функціональних обов'язків, особисту роль і місце у взаємодії і співпраці з командиром роти, з командирами взводів, з сержантами та солдатами, здатності опановувати певними інформаційними матеріалами, аналізувати матеріали за будь якою тематикою, виділяючи головне із певного контексту, об'єктивно оцінювати політичні події не лише в Україні, а й за її межами, оцінювати суспільно-політичну обстановку в районі дислокації підрозділу, оцінювати морально-психологічний стан військового підрозділу, чітко доповідати командиру роти пропозиції до замислу на прийняття ним відповідних рішень в будь яких умовах обстановки. Викладацький склад із зацікавленістю прагне передати свій досвід служби у військах і навчити молодь діяти і приймати правильні рішення.

На лекційних і групових заняттях є важливим не лише роз'яснити громадянам, які навчаються сутність категоріального апарату та зміст визначень, напрямів і складових системи морально-психологічного забезпечення, а й спрямувати і навчити майбутнє офіцерство працювати з певними джерелами і літературою, керівними документами.

Під час проведення практичних занять викладачі використовують всі можливі, за потреби, ігрові методи, щоб навчити майбутнього заступника командира роти з морально-психологічного забезпечення вести дисциплінарну практику в роті, проводити загальні збори в роті за дорученням командира роти, проводити різноманітні заходи з інформаційно-пропагандистського забезпечення, національно-патріотичної та культурологічної роботи.

Під час підготовки майбутніх офіцерів відповідної ланки, систематично відбувається нагадування всім хто навчається, що посада на яку йде підготовка іменується не як посада якогось там помічника командира, а як посада заступника командира. Викладачі відповідально роз'яснюють, що посада заступника зобов'язує офіцера з морально-психологічного забезпечення замінити командира у будь який час, якщо командир вразі хвороби чи поранення буде не в змозі виконувати свої обов'язки, а це відповідно вказує на те, що заступник командира роти з морально-психологічного забезпечення повинен бути всебічно підготовленими і добре обізнаним і з функціональними обов'язками командира роти. Тому протягом двох років навчання на нашій кафедрі військової підготовки передбачено великий комплекс, блок модулів завдяки яким студенти в процесі навчання отримують і потужну загальновійськову підготовку наряду з модулями гуманітарного спрямування.

Велика увага приділяється практичним заняттям, так як існує нагальна потреба навчити майбутнього офіцера проведенню занять з національно-патріотичної підготовки, володінню формами і методами проведення занять з цього предмету навчання у військах. Навчити вмінню «володіти аудиторією»,

логічно будувати і висловлювати свої думки під час розкриття планової тематики на занятті, володінню ораторським мистецтвом та певною професійною дикцією виявляється доволі не простою справою. На вдосконалення цих питань викладачами витрачається чимало сил і терпіння, щоб навчити молодь упевнено проводити заняття. Все це робиться шляхом численних тренувань. Найпростіше, вважається, проведення 5-7 хвилин командирського інформування. Але не підготовлена методично людина не здатна в такі короткі терміни оголосити і в зрозумілій формі довести самі головні моменти зі змістом широкого масиву наявних матеріалів. Вміння аналізувати, виділяти головне, оцінювати й робити висновки – це те ж мистецтво, якому навчаються.

На сьогоднішній день має місце практика у військах щодо проведення службових розслідувань у підрозділах. Як за правило командири доручають організувати й нерідко вимагають особисто проводити службові розслідування своїм заступникам з морально-психологічного забезпечення, в більшості щодо подій пов'язаних з нестатутними взаємовідносинами, самогубствами, крадіжками військового майна тощо. Звісна річ, існує нагальна потреба присвятити навчання майбутнього заступника командира роти з морально-психологічного забезпечення окреме практичне заняття, щоб громадянин який навчається особисто опрацював увесь перелік документів службового розслідування за тематикою визначеною викладачем, під безпосереднім контролем і керівництвом викладача. В ході заняття виникає доволі багато різноманітних питань, які мають закономірний характер і підлягають розв'язанню за допомогою керівника занять.

Проблематичним є навчити майбутнього офіцера підбивати підсумки за добу, тиждень, місяць, навчальний період взагалі, або підбивати підсумки в роті за визначений вище період зі стану військової дисципліни, бойової та національно-патріотичної підготовки, зокрема. Тут і вміння володіти широким об'ємом інформації, обізнаність у змісті керівних документів, досконале знання підпорядкованого особового складу підрозділу, зокрема – індивідуальних властивостей окремих військовослужбовців, вміння тримати такий собі педагогічний такт під час доповіді і в загалі в ході підбиття підсумків, вміння акцентувати увагу на найголовніших і найважливіших моментах, мистецтво справедливо, обґрунтовано і своєчасно оголошувати і накладати дисциплінарні стягнення дотримуючись порядку і правил встановлених військовими статутами, вміння співпрацювати у тандемі з командиром роти, заздалегідь з'ясувавши з ним найскладніші моменти щодо процедури підбиття підсумків. Щоб цьому навчити майбутнього офіцера, обов'язково треба проводити практичне заняття з використання заздалегідь продуманих ігрових методів із заздалегідь спланованим і розподілених ролей між студентами. Головне, побачити на практиці як саме проводиться відповідне підбиття підсумків.

Кожен майбутній заступник командира роти з морально-психологічного забезпечення повинен знати теоретично і практично володіти змістом і своєю роллю як заступник з морально-психологічного забезпечення в ході підготовки, супроводження процесу виконання обов'язків особовим складом варти, підбиття підсумків вартової служби. Знати зміст керівних документів з організації вартової служби далеко недостатньо для майбутнього офіцера. Він повинен володіти й певними практичними навичками. Знати і володіти методиками психологічного добору особового складу варти, вміти проводити індивідуальну співбесіду, знати психологічні характеристики особистості і вміти на практиці вміло їх використовувати. Вміти надавати допомогу командирю роти під час проведення психологічної підготовки особового складу варти в день заступання на робочих місцях на території навчального вартового містечка, проводити при потребі тренувальні практичні вправи на будь-якому робочому місці до тренування рукопашного бою включно. Для цього теж існує потреба у проведенні окремих практичних занять за програмою військової підготовки.

Для того, щоб зорганізувати захід з культурологічної роботи, скажімо з художньої самодіяльності, концертної програми у підрозділі, заступник командира роти з морально-психологічного забезпечення повинен мати обізнаність і здатність у першу чергу у складанні план-сценарію певної концертної програми підрозділу, вміти підібрати певний репертуар, виступаючих, маючи елементарні навички так би мовити режисера-початківця в даній царині діяльності. І для цього існує потреба у певному практичному занятті для громадян які навчаються.

Не простим питанням на сьогодні є опанування новими стандартами провідних західних країн, стандартами НАТО, адже стратегічною метою України є вступ до Європейського Союзу і до Євроатлантичного Альянсу. Майбутні заступники командирів рот з морально-психологічного забезпечення повинні навчитися під час занять з воєнно-топографічної підготовки працювати з робочою картою командира роти. На модулях з морально-психологічного забезпечення вивчити додаткові знаки НАТО з оцінки суспільно-політичної обстановки в районі дислокації підрозділу, щоб вміти їх наносити на робочу карту командира за потреби. Щоб навчитися оцінювати суспільно-політичну обстановку в районі дислокації підрозділу, передбачено обов'язкове виконання відповідної контрольної роботи на другому році навчання, в процесі відпрацювання якої студенти самостійно аналізують та оцінюють суспільно-політичну обстановку району запропонованого викладачем заздалегідь. Викладач в якості завдання видає кожному студенту певний район дислокації підрозділу, методичну розробку щодо порядку, правил і строків виконання контрольної роботи за всіма змінними оцінювання суспільно-політичної обстановки, визначеними у відповідному наказі Генерального штабу Збройних Сил України. Студенти

самостійно виконують контрольну роботу і викладач встановлює час і місце заслуховування кожного за результатами виконаної роти з виставленням оцінок кожному студенту. Заслуховування проводиться як правило у присутності особового складу навчальної групи, викладачем дозволяється задавати питання будь кому за темою даної роботи. Особлива увага під заслуховування приділяється висновкам, які озвучує доповідач. Саме тим висновкам, на підставі яких майбутній заступник командира роти з морально-психологічного забезпечення спроможний буде сформулювати певні пропозиції командирі роти до замислу, щоб прийняти ним рішення на подальші дії підрозділу.

Доволі важливим і неоднозначним є яким чином навчити майбутнього заступника командира з морально-психологічного забезпечення як об'єктивно і якнайшвидше в особливий період оцінювати морально-психологічний стан особового складу підпорядкованого підрозділу та підрозділу противника. На ротному рівні морально-психологічний стан противника заступнику командира роти з морально-психологічного забезпечення оцінити без допомоги інформацією від заступника командира батальйону з морально-психологічного забезпечення є практично неможливим. Тому важливо в цій ситуації налагодження стійких комунікацій між заступниками по вертикалі підпорядкованості. Щодо оцінювання морально-психологічного стану свого підрозділу, то успіх беззаперечний при умовах досконалого всебічного вивчення підпорядкованого особового складу. На практичних заняттях викладачі повинні приділити певні зусилля щоб навчити студентів не лише працювати з людьми, а й вивчати особовий склад за всіма доступними і існуючими методиками. І користуючись положеннями наказу Генерального штабу швидко оцінити морально-психологічний стан підрозділу, щоб сформулювати відповідні пропозиції командирі роти до замислу.

Щодо питань інформаційно-психологічного впливу противника, важливим є навести під час проведення занять, обов'язково, ряд прикладів з вивченого досвіду ООС (АТО). Навчити діяти по ситуації, але у правовому полі, з метою мінімальних втрат серед особового складу підрозділу.

Підсумовуючи наведе, слід зазначити, що введення нової військово-облікової спеціальності з підготовки офіцерів на посади заступників командирів рот з морально-психологічного забезпечення є актуальним на сьогодні. Будь який командир має потребу у заступнику, який буде надійним його помічником у багатьох справах спрямованих на підтримання у бойовій готовності особового складу роти, під час виконання завдань за призначенням.

Горбунов С.О.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

СУЧАСНІ ЧИ КЛАСИЧНІ МЕТОДИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Актуальність тез обумовлена тим, що зараз у всьому світі розвивається хвороба, яка втрутилася у всі сфери життєдіяльності людства, у тому числі і сферу отримання знань (у педагогічні процеси). На фоні цієї всесвітньої пандемії органи державної влади застосовують міри для збереження життя, відправляючи населення на карантин, зачиняючи заклади вищої освіти повністю або частково (переходячи із традиційних форм навчання на сучасні). Ця хвороба суттєво вплинула і на процеси підготовки громадян України, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу у закладах вищої освіти. Процес підготовки громадян України, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу дуже специфічний, можливо навчити майбутнього командира підрозділу віддавати наказ на застосування підрозділу і на дистанційній формі, але як навчити його водити бойову машину, розбирати чи збирати АК-74 без практичної складової не зрозуміло.

Для військової підготовки громадян України, які навчаються за програмою підготовки офіцерів притаманні традиційні технології навчання. Підготовка офіцерів запасу планується та проводиться методом одного навчального дня на тиждень (методом проведення “військового дня”) строком до двох років навчання. Планування та проведення військової підготовки громадян повинно забезпечити повне та якісне виконання і послідовність проходження програми військової підготовки, раціональне використання навчально-матеріальної бази ВВП (ВВНЗ) для навчання громадян. Військова підготовка здійснюється у формі навчальних занять, самостійної роботи, практичної підготовки, навчальних зборів, контрольних заходів. Основними видами навчальних занять у ВВП (ВВНЗ), що здійснюють військову підготовку громадян, є лекції, семінарські, практичні, групові, індивідуальні заняття та консультації, групові вправи, самостійні заняття під керівництвом науково-педагогічного працівника, тактичні (тактико-спеціальні) заняття, тактичні (тактико-спеціальні) навчання, що у даному випадку притаманні класичній технології, але поруч з тим не можна відхрещуватися і від сучасних технологій.

Кожен педагог – і досвідчений фахівець, який роками працює в учнівських колективах, і початківець, який тільки приступає до опанування педагогічного фаху і набуває свого першого досвіду, – неминуче постають перед проблемою, яка зрештою перетворюється на органічну частину їхнього професійного життя. Це – одна з тих проблем, що століттями хвилювала

вчителів, наставників, філософів, книжників, усіх, хто був долучений до збереження, поповнення і трансляції накопичених людською цивілізацією знань, і, поза сумнівом, стала рушієм розвитку світової педагогіки. Її зміст можна сформулювати коротко: **Як навчати? Як навчати?**

За цими простими запитаннями криються завдання і пошуки надзвичайної ваги: як зорганізувати і спрямувати процес навчання так, аби він був продуктивним, цікавим, творчим, ефективним, сучасним.

Саме **педагогічні технології**, синтез традицій і новацій, досвіду і пошуку, апробованих методів і експериментальних підходів, стали об'єктом професійного інтересу.

Європейський вибір України та інтеграція в освітній європейський простір, але не меншою, ба навіть більшою мірою, ті суспільні зрушення, які вивели на новий щабель розвитку громадянську й національну свідомість, актуалізували цінності Свободи, Гідності, Правди, – висунули в центр суспільного поступу та національної системи освіти пріоритет людської особистості. З одного боку, в освітню сферу повертається розуміння значущості постаті педагога, викладача (практично нівельоване останніми роками через надмірне захоплення зарубіжним досвідом, поспішними й неефективними освітніми реформами, перетворенням освіти на специфічний ринок послуг, девальвацією вищої освіти як «масового продукту», тощо).

Викладач знову стає однією з ключових фігур як носій загальнолюдських цінностей і професійних знань, покликаний передати кращий культурний і моральний досвід, оптимізувати навчально-виховний процес, творчо прогнозувати, проектувати, добирати, застосовувати шляхи і засоби навчання, впроваджувати інноваційні підходи заради розкриття життєтворчого потенціалу молоді. З іншого боку, надзвичайної важливості набуває особистісне становлення і виявлення внутрішніх резервів розвитку учня, студента, молодої людини – представника тієї нової генерації, що невдовзі візьме на себе відповідальність за майбутнє країни і творитиме нову архітектоніку українського суспільства.

До традиційних технологій відносять різні способи пояснювально-ілюстративного навчання, а також проблемне, програмоване і диференційоване навчання. Всі вони, більшою або меншою мірою, є різновидами репродуктивного навчання: якщо у пояснювально-ілюстративній технології такий спосіб засвоєння знань, умінь і навичок домінує, то інші передбачають і різного типу пізнавальні й творчі завдання, які студенти (слухачі) розв'язують під керівництвом педагога, роль якого лишається провідною.

Таким чином, традиційні технології навчання характеризуються тричленним технологічним ланцюжком:

– подача інформації викладачем → сприйняття, осмислення, конспектування, заучування інформації студентом → відтворення завченої інформації студентом для контролю й оцінювання викладачем.

Основна мета традиційних технологій – формування наукового світогляду студентів, тому значна увага приділяється засвоєнню загальнонаукових, професійних і спеціальних знань, умінь і навичок.

Засоби навчання, які вважаються традиційними, поділяються на шість категорій:

- 1) підручники та інші друковані текстові засоби (навчальні посібники, довідники, спеціальна література, методичні рекомендації тощо);
- 2) прості візуальні засоби (моделі, діаграми, графіки тощо);
- 3) механічні візуальні засоби (діаскопи, телескопи тощо);
- 4) аудіозасоби (магнітофони і тощо);
- 5) аудіовізуальні (інфокуси, інтерактивні дошки, відеокамери тощо);
- 6) засоби, що автоматизують процес навчання (тренажери, комп'ютери тощо).

За характером подання інформації засоби навчання поділяють на словесні і візуальні, або наочні. Підручники і навчальні посібники вважаються основними словесними засобами, що детально розкривають зміст освіти та передають навчальну інформацію, необхідну для засвоєння (яка може бути подана не тільки у вигляді тексту, а й за допомогою схем, таблиць тощо). Крім основного навчального матеріалу, вони містять додатковий, а також систему завдань, вправ, способи контролю, рекомендовану літературу, що в сукупності становить сценарій навчально-пізнавального процесу.

Основна функція засобів наочності полягає в забезпеченні повноцінного розкриття і засвоєння змісту навчального матеріалу за допомогою ілюстрації, демонстрації тощо. До засобів наочності належать просторові моделі (наприклад, плакати, муляжі і макети, двигун внутрішнього згорання;) та площинні моделі (навчальні таблиці, графічні зображення (креслення, схеми, графіки тощо)).

Отже, в межах **пояснювально-ілюстративної моделі навчання** пізнавальна діяльність має репродуктивний характер: викладач передає студентам «готові» знання, використовуючи пояснення, описання, доведення, аргументи із застосуванням різноманітних засобів наочності. За такого навчання студентам не просто повідомляють готові знання, а пояснюють їх, обґрунтовують, коментують. Викладач намагається активізувати розумову діяльність студента. Студенти, в свою чергу, мають сприйняти й свідомо засвоїти пропонований обсяг знань і відтворити на рівні глибокого розуміння; вміти застосовувати знання на практиці в різноманітних видах.

Не варто нехтувати тим, що пояснювально-ілюстративне навчання, апробоване часом, містить чимало **позитивних аспектів**: забезпечує швидке, міцне засвоєння навчальної інформації й оволодіння способами практичної діяльності. Позитивною стороною такого навчання є: і його систематичність, поетапність, відносно малі витрати часу. Його використовують, коли зміст навчального матеріалу має переважно інформативний характер, є описом способів практичних дій і надто складний для того, щоб студенти здійснювали самостійний пошук знань. Воно доречне й тоді, коли студенти ще не мають опорних знань для вирішення проблемних ситуацій. Колективний характер засвоєння знань дає змогу виявити типові помилки й орієнтує на їх усунення. Крім того, воно розвиває методичні й лекторські здібності викладачів, майстерність доступно й зрозуміло пояснювати найскладніші питання.

Водночас **негативним боком** цієї технології, що властиве всім технологіям традиційного типу, є недостатній рівень реалізації розвиваючої функції навчання, переважно репродуктивна діяльність студента. Таке навчання не передбачає самостійного пошуку знань, не формує творчого мислення, здатності самостійно вирішувати пізнавальні проблеми, не враховує особливості розвитку інтелектуальних можливостей кожної особистості.

Підсумуємо характерні риси традиційних технологій навчання:

засвоєння знань (у вигляді фактологічного матеріалу і понятійного апарату) чітко регламентується навчальними програмами;

формування умінь здійснюється на репродуктивному рівні і доводиться до автоматизму;

у спілкуванні викладача і студентів переважає авторитарний стиль;

провідна роль викладача в подачі навчального матеріалу;

обов'язок студентів – учитися, хоча мотивація навчання в таких умовах відсунута на другий план, єдиний стимул – оцінка;

основна форма навчання – фронтальна (коли вся група студентів під безпосереднім керівництвом викладача виконує спільне завдання).

Недоліки традиційних технологій навчання:

перевантажується пам'ять студента фактологічним матеріалом, обсяг якого чим далі зростає;

обмаль самостійної творчої пізнавальної діяльності;

не враховуються індивідуальні особливості студентів;

застосовуються однотипні (головно, репродуктивні) методи навчання.

Головну ідею реформування системи вищої освіти можна сформулювати так: ефективність навчання та формування навчально-пізнавальних умінь у студентів вищої школи може бути поліпшена завдяки проектуванню та впровадженню інноваційних освітніх систем і технологій.

Одна з головних проблем запровадження інноваційних форм навчання

є вибір оптимального співвідношення найкращих традицій наявної освітньої системи, сучасних педагогічних інновацій та інструментарію інформаційно-комунікаційних технологій. Впровадження в освітній процес змішаного та дистанційного навчання в останній час обумовлено появою такою хворобою як пандемією на COVID – 19, яка значно втрутилась в освітній процес усього світу. Тому на цей час активно проводяться заходи пов'язані з використанням змішаної та дистанційної форм здобуття освіти.

Модель змішаного навчання не передбачає радикальної відмови від класичної моделі, оскільки очна освіта дає важливі мовні, соціокультурні навички і має емоційну складову, а стає лише підходом, який заклади вищої можуть застосовувати «тут і зараз», в реаліях звичайної школи, актуалізуючи освітній процес. Змішане навчання як інструмент модернізації сучасної освіти на практиці представляється в створенні нових педагогічних методик, що основані на інтеграції традиційних підходів організації освітнього процесу, де здійснюється передача знань, та практичних навиків.

На думку К. Куна, метою змішаного навчання є прагнення об'єднати переваги очного навчання та електронних ресурсів. При засвоєнні та впровадженні методик змішаного навчання заклади вищої освіти стикаються з такими складнощами, як:

- організація створення необхідної навчальної інформації;
- перетворення її в електронний освітній ресурс;
- розробка засобів передачі його з максимальною ефективністю студентам.

Викладач у аудиторії - це, насамперед, особистість, зі своєю життєвою позицією, професійною філософією, живий та емоційний, який може бути різним: сумним, веселим, сердитим, добрим... Він залишається в освітньому процесі, але його роль кардинально змінюється.

Проте і електронне навчання має свою сильну сторону, перш за все, це індивідуалізація. Студентів багато, і неможливо кожному приділити достатньо уваги і часу - при електронній формі навчання, викладач контактує безпосередньо тільки з конкретним учнем. Основне завдання викладача в моделі змішаного навчання - це грамотно скласти курс і розподілити навчальний матеріал. Необхідно вирішити, що потрібно проходити в класі, що можна засвоїти, вивчити і вирішити вдома, які завдання підходять для індивідуальних занять. Передбачається, що базовий матеріал викладається на заняттях в класі, а розширений і поглиблений матеріал, студенти освоюють в процесі електронного навчання. Електронний блок повинен містити проекти для роботи в групі, практичні завдання, довідкові матеріали і посилання на додаткові матеріали в мережі Інтернет, проміжні та перевіірочні тести. Модель змішаного навчання має, як ряд переваг, так і деякі недоліки. До основних переваг слід віднести:

- можливість збору даних та кастомізацію знань та оцінок, одночасне навчання групи студентів;

перерозподіл викладачем освітніх інформаційних ресурсів між студентами, розвиток в студентів навичок самостійного навчання та самоконтролю, підвищує цікавість студентів до отримання знань та якість комунікації між студентами та викладачем.

Крім того, дослідження, проведене Олександром МакКензі у 1998 році, показало, що студентам легше оцінювати своє розуміння матеріалу за допомогою комп'ютерних модулів оцінки. Змішане навчання є більш активним зі сторони студента, надає йому більше цікавих та пізнавальних можливостей для навчання.

Змішана модель навчання – це модель використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів у очному навчанні із застосуванням елементів асинхронного і синхронного дистанційного навчання.

Мета навчання при змішаній формі залишається та сама, але змінюються засоби і методи її досягнення. Система контролю знань студентів отримує нові можливості: використання автоматизованих контролюючих систем у поєднанні із традиційними методами контролю.

Змішане навчання використовує найрізноманітніші методи, як традиційні, так й інтерактивні, зокрема: лекційні, практичні, комп'ютерні презентації, комп'ютерне навчання і навчання засобами мережі Інтернет. Ці методи можуть використовуватись як окремо, так і в поєднанні один з одним. Також змішане навчання можна використовувати при підготовці будь-якого напрямку фахівців. Модель організації навчального процесу, яка може бути запроваджена у ВНЗ на основі змішаного навчання, передбачає поєднання проведення навчання в очній формі під час підсумкових занять (зборів) із застосуванням дистанційної форми навчання у карантинний період. Під час підсумкових занять (зборів) передбачається проведення:

- практичних, контрольних занять з дисциплін, проведення консультацій, очного підсумкового контролю успішності засвоєння програми навчальної дисципліни;

- проведення заліків та екзаменів. У карантинний період здобувачі вищої освіти навчаються без відриву від основного навчання за дистанційною формою із залученням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, та відповідних педагогічних технологій. Під час карантинного періоду (через систему управління навчанням) передбачається:

- вивчення теоретичного матеріалу за допомогою навчального матеріалу, який викладач виклав на платформі, інтерактивних навчально-методичних комплексів з дисципліни, та інших ресурсів;

- складання тестів для самоконтролю і контрольних тестів для визначення рівня засвоєння теоретичного навчального матеріалу;

- визначення поточної успішності здобувачів освіти та їх підготовка до підсумкового контролю;

- виконання контрольних робіт;

– участь у вебінарах, он-лайн обговореннях, конференціях.

Таким чином, при змішаному підході навчальний процес у ВНЗ складається з двох основних етапів і полягає в тому, що частину навчального матеріалу здобувачів освіти освоюють у традиційних формах навчання, а іншу частину – з використанням технологій дистанційного навчання.

Співвідношення окремих частин визначається готовністю (у тому числі технічною) ВНЗ до такої побудови освітнього процесу, а також технічними можливостями здобувачів, тобто спостерігається поступовий підхід до «гнучкого навчання». Ефективність застосування дистанційних технологій в освіті значною мірою залежить і від рівня підготовки викладачів до реалізації дистанційного навчання, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а також від готовності здобувачів навчатися в умовах дистанційної освіти. Впровадження інноваційних технологій навчання і сучасних методик організації освітнього процесу у ВНЗ дозволяє здійснити оновлення змісту, форм і методів навчання відповідно до сучасних потреб суспільства в інноваційному розвитку; індивідуалізувати процес навчання з урахуванням потреб здобувачів вищої освіти, оптимізувати весь процес навчання.

Протягом останніх двох десятиріч років, та в останній час із розвитком технологій, а на даний момент при захворюванні людства на COVID – 19, відбувається процес переходу від традиційного навчання до навчання на базі комп'ютерних технологій. Це стало можливим здебільшого з розвитком мережі Інтернет, що дало можливість пересилати необхідну кількість динних з одного кінця світу в інший, вільно вести дискусії з іншими користувачами мережі в online режимі і розміщувати інформацію на Інтернет-сайтах, роблячи її доступною для всіх бажаючих.

Дистанційне навчання розглядається як сучасна освітня технологія. У системі дистанційного навчання в повній мірі застосовуються традиційні організаційні форми навчання, такі, як лекції, семінари, практичні та контрольні заходи з урахуванням специфіки навчання в інформаційно-освітньому середовищі. У той же час, наявність і розвиток засобів комп'ютерних і телекомунікаційних технологій ініціює появу нових форм в організації навчання.

Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу. Під час реформування освіти у вищих навчальних закладах прогресивно розробляється концепція дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій, у тому числі технології змішаного навчання.

Дистанційне навчання – це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій в інформаційне освітнє середовище для постачання навчального матеріалу та спілкування. Дистанційне навчання має низку переваг перед іншими

формами навчання. Так, практично не виходячи з дому чи не покидаючи свого робочого місця, можна підтримувати регулярний контакт з викладачем за допомогою телекомунікаційних технологій, у тому числі відеозв'язку, та одержувати структурований навчальний матеріал, представлений в електронному вигляді. Незначна за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватися за очною формою (проведення лекційних, групових занять, семінарів), а в умовах сьогодення проведення складання вступних та випускних іспитів все ж краще проводити із виконанням всіх протиепідеміологічних заходів з використанням захисних масок (рукавичок), збереженням визначеної дистанції, тощо).

Високий професіоналізм, прагнення до співробітництва, самозатвердження і високий рівень комунікації з колегами – це є основними ознаками дистанційного навчання.

Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій. Характерні риси дистанційного навчання розглянуто у таблиці 1.

Таблиця 1 – Характерні риси дистанційного навчання.

	Ознака	Сутність
1	Гнучкість	студенти, слухачі, що одержують дистанційну освіту, в основному не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці;
2	Модульність	в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип; кожний окремий курс створює цілісне уявлення про окрему предметну область, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам;
3	Паралельність	навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності;
4	Велика аудиторія	одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості студентів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами;
5	Економічність	ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення інформації, використання і

		розвиток комп'ютерного моделювання повинні призвести до зниження витрат на підготовку фахівців;
6	Технологічність	використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір;
7	Соціальна рівність	рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу;
8	Інтернаціональність	можливість одержати освіту у навчальних закладах іноземних держав, не виїжджаючи зі своєї країни та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, що проживають за кордоном;
9	Нова роль	викладача, дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій;
10	Позитивний вплив	на студента підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що одержує дистанційну освіту, за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вміння самостійно приймати відповідальні рішення;
11	Якість	якість дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали; передбачається введення спеціалізованого контролю якості дистанційної освіти на відповідність її освітнім стандартам.

Дистанційне навчання надає здобувачам вищої освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних професійних навичок, а викладачам в свою чергу дозволяє реалізовувати абсолютно нові форми і методи навчання із застосування концептуального і математичного моделювання явищ і

процесів. Розвиток дистанційного навчання буде продовжуватися і вдосконалюватися із розвитком інтернет-технологій і вдосконалення методів дистанційного навчання.

Проте, система дистанційного навчання має і недоліки:

по-перше, для успішної корекції навчання та адекватного оцінювання важливо мати безпосередній контакт із студентом;

по-друге, неможливо точно перевірити, чи саме та людина працює, виконує завдання чи це робить хтось інший. Тому остаточний контроль якості знань все ж таки проводиться під очного спілкування;

по-третє, не у всіх населених пунктах є можливість доступу до мережі Інтернетзв'язку;

по-четверте, і найголовніше, при дистанційному навчанні втрачається безпосередній контакт між викладачем та студентом. При тривалому дистанційному навчанні студент перестає правильно формулювати свої думки, висловлюватись та проводити дискусійне спілкування, що є актуальним під час підготовки громадян України які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу.

Разом з тим, така форма навчання потребує свідомого і мотивованого підходу до отримання освіти. Можливість навчатися у зручний час може перетворитися не на систематичне навчання, а на постійну прокрастинацію цього виду діяльності. Саме тому дистанційна форма потребує особливої самоорганізованості та вміння розрахувати свій час. За умови дистанційного навчання активна роль викладача не зменшується, оскільки він має визначити рівень знань студента, та прийняти рішення щодо коригування програми навчання з тим, щоб домогтися найкращого засвоєння пройденого матеріалу.

Як свідчить практика і деякі дослідження, тенденція навчання чітко розвивається в напрямку змішаного навчання (blended learning) як процесу, котрий створює комфортне інформаційне освітнє середовище, системи комунікацій, що надають всю необхідну навчальну інформацію.

Сподіваюсь на те, що сучасні технології боротьби із хворобами, епідеміями іншими негативними втручанням в процес здобування освіти в мірі і не тільки колись завершаться, система освіти у подальшому продовжить використання традиційних методів надання інформації людству, але і широко буде поєднувати із сучасними методами.

Елементи дистанційного навчання все більше застосовуються в навчальних курсах дисциплін. Отже, на сьогоднішній день дистанційна освіта розвивається, удосконалюється та охоплює різні групи населення, адже для сучасної економіки – «економіки знань» притаманна парадигма – навчатися протягом всього життя.

Перелік джерел посилання

1. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №27-28. – Ст. 181.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.)
3. Інструкція Про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, Наказ Міністерства оборони України, Міністерства освіти і науки України від 14 грудня 2015 року № 719/1289 (у редакції наказу Міністерства оборони України, Міністерства освіти і науки України від 18 червня 2019 року № 316/833);
4. Національний транспортний університет; Інноваційні технології навчання, Навчальний посібник Київ – 2017;
5. Кудрявцева С.П. Міжнародна інформація : навчальний посібник / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос. – К. : Видавничий дім «Слово», 2005. – 400 с;
6. Биков В.Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України / В.Ю. Биков // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології : кол. монографія / В.Ю. Биков, О.О. Гриценчук, Ю.О. Жук та ін. / Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – К. : Атіка, 2015. – С. 77–140. Відділ дослідження і проектування навчального середовища ІТЗН АПН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ime.eduua.net/nauk.html>;
7. Кун К. E-Learning - электронное обучение // Информатика и образование. - 2006. - №10. - С.16-18;
8. Рафальська О.О. Технологія змішаного навчання як інновація дистанційної освіти / О.О. Рафальська // Науковий журнал «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво». – Луцьк, 2013. – Вип. 11. – С. 128-133.

*Моїсеєнко О.М., к.т.н., доцент,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

ДО ПИТАННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Поліпшення якості військової освіти є одним з головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти, національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави [1, 2 та інші]. Серед загроз у

воєнній сфері багато країн вбачають і низьку якість підготовки військових кадрів.

Проблеми якості військової освіти дають підстави констатувати наявність суперечностей між сучасними потребами професіоналізації ЗС України та якості підготовки її мобілізаційних ресурсів. У зв'язку із необхідністю приведення військової освіти в Україні у відповідність до європейських та євроатлантичних освітніх стандартів залишається низка проблем, пов'язаних саме із впровадженням внутрішньої системи управління якістю освіти у військових навчальних закладах.

Предметом дослідження є система відносин і взаємодії, що виникає в процесі створення моделі внутрішньої системи управління якістю підготовки офіцерів запасу.

Існують різноманітні підходи щодо розуміння сутності та специфіки поняття “якість підготовки фахівця”. Вони різняться один від одного повнотою врахування окремих характеристик фахівця. Так у Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття “підготовка” ототожнюється з однією, головною, професійно важливою характеристикою фахівця за умовного абстрагування від решти його характеристик: “запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності” [3, с. 767]. На нашу думку, це визначення є загальним і повністю не відображає всієї сутності процесу військової підготовки.

“Якість підготовки офіцерів запасу” можна розглядати з погляду відповідності вимогам національним законодавчо-нормативним актам вищої військової освіти із специфічними умовами навчання. Зокрема стаття 21. Спеціалізована освіта. закону України “Про освіту” проголошує, що “Військова освіта передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою. Освітні програми з військової підготовки розробляються закладами спеціалізованої освіти військового (військово-спортивного) профілю та затверджуються органами державної влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади освіти”.

Підтримуємо висновки наукових розвідок С. Морозова, на думку якого “професійна підготовка офіцерів запасу буде ефективною в разі створення на військових кафедрах ВНЗ таких організаційно-педагогічних умов:

– зміст військово-професійної освіти офіцерів запасу максимально наближений до застосування ними результатів навчання у майбутній професійній діяльності, адекватно відображає сучасні тенденції розвитку та відповідає основним напрямкам модернізації військової підготовки на основі

інтенсифікації методів навчання, упровадження сучасних освітніх технологій, зокрема інформаційних;

– здійснюється врахування загальних закономірностей формування особистості та індивідуальних особливостей майбутніх офіцерів, розвитку в кожному з них індивідуальних здібностей, інтересів і схильностей;

– досягнуто готовності викладачів військових кафедр у науково-методичному, теоретичному і практичному спрямуванні до реалізації вищезазначених вимог” [4, с.135-136].

За твердженням О. Чорної, поняття “якість професійної підготовки” відображає потребу підсумувати дієвість навчального процесу, надає можливість діагностувати професійні компоненти випускника та його готовність увійти до практичної діяльності без тривалої адаптації [5, с.92].

“Якість підготовки фахівців” деякі науковці трактують як сформованість всього комплексу окремих властивостей, що характеризують поняття “якості підготовки”, із введенням при цьому в обіг інтегрального показника якості підготовки. Найбільш досконалим, на нашу думку, є визначення поняття “якості професійної підготовки” військовими науковцями М. Науменко та Ю.Приходько. На їх погляд “якість підготовки фахівців є важливою інтегральною характеристикою освітнього процесу ВВНЗ, системною категорією, яка визначається ступенем обґрунтованості і дієздатності таких складових, як мета навчання (для чого навчатися), управлінські процедури (як управляти навчанням), зміст навчання (чого навчати), методи і засоби навчання та принципи організації процесу навчання (як навчати). Вона має відповідати вимогам стандартів ДСТУ ISO 9001” [6, с. 42].

У наукових дослідженнях існує підхід щодо розуміння поняття “якість підготовки” з точки зору управлінської діяльності. Як наголошує М. Нещадим, “якість підготовки фахівців є важливою характеристикою управління освітнім процесом. Успіх та ефективність процесу навчання визначаються врешті-решт змістом освіти і технологією діяльності як науково-педагогічного складу і командирів, так і курсантів” [7, с. 458].

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що не існує єдиного підходу до визначення поняття “якість підготовки фахівців”, оскільки це є інтегральною характеристикою освітньої діяльності, системною категорією. Своє бачення щодо сутності поняття “якість підготовки офіцерів запасу” представимо схематично на (рис.1).

Рисунок 1 – Система понятійних тематичних угруповань, які розкривають сутність поняття “якість підготовки офіцерів запасу”.

Дана схема відображає систему тематичних угруповань відповідного понятійно-категорійного апарату “якість підготовки офіцерів запасу” і містить сукупність складових, які певним чином пов'язані між собою та демонструє їх взаємозв'язок і взаємовплив. Споживачами результатів діяльності є держава, суспільство, замовники, студенти. Чим краще кафедра військової підготовки зможе визначити вимоги та потреби усіх категорій споживачів, тим більше ймовірність організувати свою діяльність так, щоб максимально якісно задовольнити їх вимоги і очікування. Постійний зв'язок зі споживачами, оцінювання ступеню їх задоволеності освітньою діяльністю є визначальним для успішності на ринку освітянських послуг.

Здійснений нами аналіз літературних джерел та нормативно-правових актів дає змогу узагальнити різні наукові підходи і визначити сутність поняття “якість підготовки офіцерів запасу” як систему заходів освітньої діяльності, спрямованих на формування сукупності професійних знань, умінь, навичок, якостей особистості, а також на формування спроможності офіцера запасу до майбутньої професійної діяльності, його здатність задовольнити встановлені вимоги та очікування держави, суспільства, замовників та особистісні. Ця інтегральна якість відображає рівень якості, тобто задоволеність всіх категорій споживачів та сприйняття замовником ступеня виконання його вимог щодо надання якісних освітніх послуг з

військової підготовки офіцерів запасу. Щодо розуміння сутності поняття “якість підготовки офіцера запасу” слід використовувати системний підхід, який містить сукупність складових, що певним чином пов’язані між собою та демонструють взаємозв’язок і взаємовплив. Своєрідна цілісність системи “якість підготовки офіцера запасу”, як інтегрованої субстанції, є носієм нових якостей і може перебувати як у стані постійного поліпшення “якості підготовки офіцера запасу”, так і в стані хаосу, тому виникає необхідність ціленаправленого управління у рамках моделі внутрішньої системи управління якістю.

Перелік джерел посилання

1. Зельницький А.М. Теоретико-методологічні засади гарантування якості вищої військової освіти у вимірі національної безпеки України / А.М. Зельницький // Наука і оборона. – №2. – 2018. – С.46 - 51.
2. Телелим В.М. Військова освіта в системі безпеки та оборони держави. / В.М.Телелим, Р.І. Тимошенко, Ю.І. Приходько // Наука і оборона. – 2013. – №4. – С. 21-28.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. [Електронний ресурс]: – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”. – 2007. – 1736 с. – Режим доступу: – <https://slovnyk.me/search?term>
4. Морозов С.М. Педагогічні засади професійної підготовки офіцерів запасу у вищих навчальних закладах / С. М. Морозов // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки. – 2013. – № 1. – С. 127-137.
5. Чорна О.В. Моніторинг якості вищої освіти: міжнародний досвід /О.В. Чорна // Зб. Наук. праць Кам’янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія педагогічна. – Кам’янець-Подільський: –.2012. – С. 90-94.
6. Науменко М.І. Управління якістю військової освіти: теорія, методологія, практика. / М.І. Науменко, Ю.І. Приходько // Наука і оборона. – №1. – 2009. – С.40 - 50.
7. Нецадим М.І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: [монографія] / М.І. Нецадим. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2003. – 852 с.

*Замотасва Н. В., к.пед.н,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ НА ОСНОВІ ІНТЕРАКТИВНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Одним із пріоритетних завдань реформування системи освіти у вищій військовій школі особливої ваги набуває підготовка гнучких, інноваційних лідерів, здатних об'єднувати усіх членів колективу навколо високої місії військової організації, демонструвати повагу і толерантність до кожного підлеглого, незалежно від його культурної чи гендерної ідентичності.

У сучасних дослідженнях лідерська компетентність розглядається у структурі загальних (ключових, базових) компетентностей, які “формується, розвиваються, розширюються протягом усього життя у системі неперервної освіти та забезпечують соціалізацію особистості, закладають підґрунтя для її успішної професіоналізації” [1, с. 59].

На переконання А. Вітченка змістовне наповнення лідерської компетентності військовослужбовців Збройних Сил України складають такі компоненти:

- знання основних стратегій лідерства;
- вміння чітко визначати спільні цілі, обрати й обґрунтувати оптимальні шляхи, способи, засоби їх практичного втілення;
- навички відстоювання інтересів групи (колективу), виявлення гнучкості, конструктивності, прозорості, відкритості, демократизму в побудові міжособистісних відносин;
- досвід успішної реалізації цілей в інтересах групи (колективу), продуктивного попередження (вирішення) конфліктів;
- відповідальне ставлення до формування власного авторитету і лідерської позиції; ціннісне ставлення до пріоритетів розвитку групи (колективу) [1, с. 62].

Водночас вважаємо, що успішні лідери сьогодення повинні бездоганно володіти технологіями ефективної взаємодії. У процесі налагодження взаємодії поведінка військового лідера повинна демонструвати повагу і толерантність до кожного підлеглого, незалежно від їхньої культурної чи гендерної ідентичності. Останнє у свою чергу зумовлює необхідність “ефективного впровадження гендерного підходу у життєдіяльність війська для створення гарантій рівних прав та можливостей людини незалежно від її статі” [3, с. 26].

Проведений аналіз сучасного стану і підходів до організації освітнього процесу на кафедрі військової підготовки свідчить про те, що підготовка

військових лідерів недостатньо зорієнтована на практичну реалізацію гендерного підходу, відзначається переважно декларативним, поверховим характером. Перехід на компетентнісну освітню парадигму зумовлює нагальність обґрунтування нової моделі освітнього процесу у ВНЗ на основі інтерактивної гендерної взаємодії, що має складатися з узгоджених і взаємообумовлених структурних компонентів: цільового (цілі навчання), мотиваційно-спонукального (мотивація, стимулювання), аксіологічного (цінності), ресурсного (умови, зміст), суб'єктно-діяльнісного (суб'єкти, види освітньої діяльності та гендерної взаємодії), технологічного (інтерактивний навчальний інструментарій), контрольного-корегувального (контроль і корегування результатів навчання), результативного (результати навчання у термінах компетентностей) (рисунок 1).

Ефективність спроектованої моделі залежить від дотримання сукупності принципів і підходів до її практичної реалізації.

Авторська модель передбачає єдність і взаємозв'язок ключових підходів, що мають забезпечити продуктивну гендерну взаємодію в освітньому процесі, а саме: суб'єкт-суб'єктного, аксіологічного, середовищного, комунікативно-діяльнісного, розвивального, компетентнісного.

Підґрунтя пропонованої моделі становлять загальні (системності, розвивальності, послідовності, наступності, гнучкості, проблемності, зв'язку теорії з практикою тощо) та специфічні принципи:

гендерної рівності – спрямований на “забезпечення рівними можливостями, правами і обов'язками жінок та чоловіків під час проходження військової служби” [3, с. 23-24], уникнення будь-яких проявів дискримінації, розрізнення, привілеїв за ознакою статі;

інтерактивності, що передбачає налагодження активної взаємодії усіх учасників освітньої діяльності, їх безпосередню спрямованість на оволодіння прийомами взаємодії на засадах гендерної рівності;

суб'єктності та інтерсуб'єктності – забезпечує визнання студентів рівноправними суб'єктами освітнього процесу, здатними використовувати набуті знання, уміння, досвід для налагодження міжсуб'єктної гендерної взаємодії;

нерепресивної свідомості (толерантності) – спрямований на забезпечення свободи учасників навчання у висловлюваннях, мисленні, творчій діяльності, толерантність у міжособистісній взаємодії та комунікації, повагу до особистих поглядів і переконань;

діалогічності – передбачає налагодження міжособистісної діалогічної комунікації для рівноправного обміну думками;

рефлексивності – визначає необхідність осмислення суб'єктами навчання своїх досягнень і проблем, вироблення в учасників гендерної інтеракції здатності до самоаналізу.

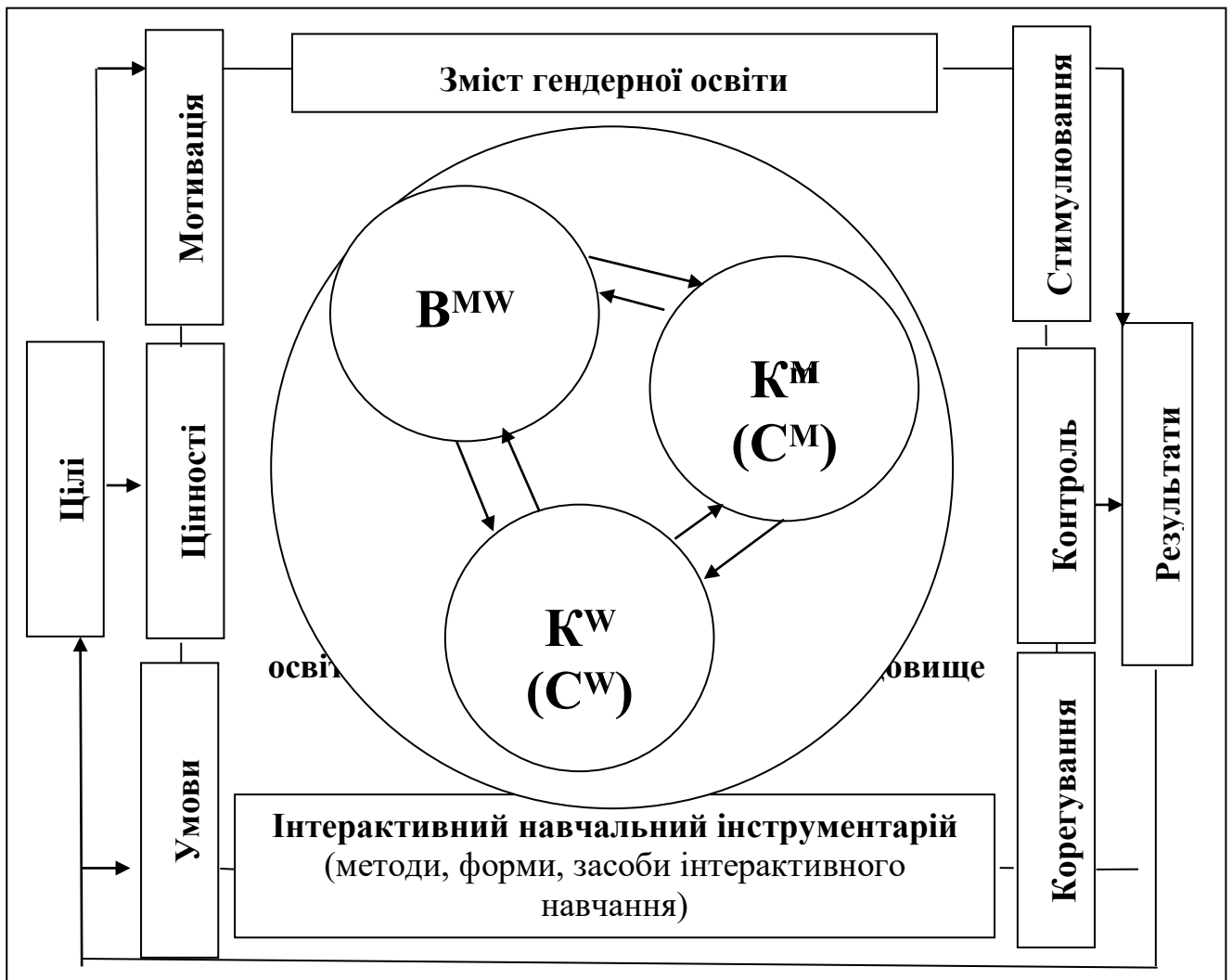

Рисунок 1 – Модель освітнього процесу у ВВНЗ на основі інтерактивної гендерної взаємодії (де В – викладачі, $K^M (C^M)$ – студенти чоловічої статі, $K^W (C^W)$ – студенти жіночої статі)

Успішність організації освітнього процесу у ВВНЗ на засадах гендерної рівності залежить від продуманої мотиваційної основи діяльності тих, хто навчаються, сформованості у них відповідних цінностей. Проектування визначених компонентів пропонованої моделі має здійснюватися у відповідності із пріоритетними завданнями підготовки військових фахівців, їх соціалізації і професіоналізації. До ключових мотиваторів інтерактивної гендерної взаємодії майбутніх офіцерів запасу відносимо прагнення до самовдосконалення та кар'єрного зростання, зацікавленість у досягненні життєвого і професійного успіху, намагання розширити свої пізнавальні інтереси та задовольнити їх, підвищити власну конкурентоспроможність, набуття досвіду продуктивного спілкування з представниками протилежної статі.

З метою оптимізації підготовки офіцерів запасу доцільно оновити зміст військової підготовки шляхом уведення окремих навчальних питань, тем, розділів. Серед імовірних тем пропонуємо такі: “Діагностика професійної готовності викладача до налагодження гендерної взаємодії в освітньому процесі ВВНЗ”, “Гендерні аспекти діяльності сучасного військового керівника-лідера” (для модуля “Військова педагогіка”).

Засвоєння нового освітнього змісту і досягнення поставлених цілей залежать від технологічного забезпечення освітнього процесу, продуманого застосування інтерактивного навчального інструментарію (методи, форми, засоби інтерактивного навчання), періодичного звернення до інтерактивних технологій навчання. У проектуванні технологічного компоненту авторської моделі використали класифікацію технологій інтерактивного навчання А.О. Вітченка, В.І. Осьодла, С.М. Салкуцана, що складається з чотирьох груп:

1. Технології кооперованого навчання (інтерактивне навчання в «малих групах») – “Два – чотири – всі разом”, “Синтез думок”, “Спільний проект”, “Карусель”, “Коло ідей”, “Акваріум”.
2. Технології колективно-групового навчання – “Мікрофон», “Незакінчені речення”, “Мозковий штурм”, “Навчаючи – вчуся”, “Дерево рішень”, кейс-технологія.
3. Технології ігрового навчання – рольова гра, ділова гра, імітаційна гра та ін.
4. Комунікативно-діалогові технології – ПРЕС, “Обери позицію”, “Зміни позицію”, дискусія, дебати, конференція та інші [2, с 196].

Такий підхід дозволить сформувати готовність у майбутніх військових лідерів до використання конструктивних поведінкових стратегій міжособистісної взаємодії та забезпечить партнерський характер взаємовідносин із колегами протилежної статі.

Перелік джерел посилання

1. Вітченко А. О. Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті: освітня інновація чи реформаторський симулякр доби постмодерну? // А. О. Вітченко, А. Ю. Вітченко // Вища школа – 2019 – № – С. 52-66.
2. Вітченко А. О. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика : навч.-метод. посіб. // А. О. Вітченко, В. І. Осьодло, С. М. Салкуцан / за заг. ред. професора В. М. Телелима. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 250 с.
3. Професійна та гендерна ментальність військовослужбовців Збройних Сил України: формування на засадах європейських цінностей : навч. посіб / за заг. ред. Л. В. Кримець. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. – 188 с.

Климчук І.О., к. пед. н,

Куліда І.М.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

ПРОКРАСТИНАЦІЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ВІЙСЬКОВОЇ КАФЕДРИ

Беззаперечно одними із завдань навчального процесу підготовки офіцерів запасу є надання та закріплення теоретичних знань студентів, а також прищеплення їм практичних навичок щодо управління підрозділами під час бойових дій. Вміння своєчасного, без зволікань, прийняття правильного управлінського рішення щодо застосування підлеглого їм підрозділу під час бойових дій дасть змогу уникнути втрат підлеглих, техніки, невиконання бойових завдань. Але, водночас із отриманням знань, підготовка офіцерів запасу потребує формування та розвитку професійно-важливих та особистісних якостей майбутнього командира, котрий не буде боятися діяти самостійно, вчасно приймати рішення та нести за них відповідальність. Чим вищими у студентів є такі особистісні характеристики як прагнення досягти успішних результатів у процесі діяльності; цілеспрямованість, наполегливість та сумлінність у виконанні завдань; відкритість новому досвіду та саморозвиток особистості, тим нижчими є показники відтермінування намічених дій, завдань під час навчання та зволікання у прийнятті управлінських рішень в подальшій службовій діяльності. Явище відкладання справ “на потім”, “на завтра” вченими визначається як феномен прокрастинації.

У психологічній літературі під цим терміном розуміють свідоме відкладання, відтермінування суб’єктом намічених дій, завдань, незважаючи на негативні наслідки такої поведінки. Отже, психологічна наука засвідчує актуальність питання впливу феномену прокрастинації на успішність навчальної діяльності студента та вміння організувати власний часопростір, що в подальшому буде відображатися в професійній діяльності.

Сьогодення сучасного студента, особливо в умовах дистанційного навчання, який здобуває водночас і вищу освіту, і військово-облікову спеціальність наповнене різними справами, навчальними заняттями та завданнями, виконання яких потребує дотримання певних строків, дедлайнів, що обумовлені часовими межами. Серед студентів є досить поширеною звичка відкладати справи “на потім”. Студенти, які постійно вдаються до таких проявів поведінки визначаються як прокрастинатори, тобто особи, які схильні до затягування виконання завдань, перекладання своєї відповідальності на інших, вони працюють хаотично, без плану, або лише за

натхненням чи неможливості відкладання завдань – через це вони є “небажаними” у навчальному взводі та будуть “неприємними” у військовому підрозділі. Щоб навчити студента не відкладати справи “на потім”, що дасть змогу йому зберегти своє здоров’я та уникнути перевантажень фізичних та емоційних, потрібно навчитися раціонально організовувати і планувати свою діяльність у часі.

Незважаючи на те, що є різні класифікації прокрастинації, найбільш часто зустрічається в літературі класифікація Ноаха Мілгрема, який разом із співавторами виділили п’ять типових видів прокрастинації у особистості: 1) щоденна (побутова), тобто відкладання домашніх справ, які повинні виконуватися регулярно; 2) прокрастинація в ухваленні рішень (у тому числі незначних); 3) невротична, тобто відкладання життєво важливих рішень, таких як вибір професії або створення сім’ї; 4) компульсивна, при якій у людини поєднуються два види прокрастинації – поведінкова і в ухваленні рішень; 5) академічна, тобто відкладання виконання навчальних завдань, підготовки до іспитів, заліків тощо (Milgram N., 1992).

Українські ж психологи звернулися до дослідження феномену прокрастинації тільки на початку ХХІ ст. Є. Л. Базика розглядає проблему прокрастинації як розлад вольових процесів, самопокладання, цілеспрямованості, самоорганізованості. На її думку “прокрастинатори – це особистості з нерозвиненими, несформованими вольовими процесами, які не вміють чи не здатні подолати самих себе, свої лінощі”. М. С. Дворник основними причинами прокрастинації називає: 1) недооцінку готовності до виконання; 2) страх відповідальності; 3) занижений рівень зацікавленості; 4) орієнтація на соціальну винагороду; 5) педантичні схильності особистості. Вивчення наукових праць дозволяє стверджувати, що сьогодні немає єдиного визначення феномену прокрастинації у психології. Проте дозволяє виявити три основні підходи до розуміння суті феномену прокрастинації: 1) психодинамічний – причини відкладання виконання справ необхідно шукати у їх зв’язку з механізмами психологічних захистів. Люди уникають справ, які несуть загрозу для власного Его. Вони більш орієнтовані на сьогоднішній день і мають труднощі при плануванні майбутнього; 2) поведінковий – прокрастинація – це результат закріплення подібної поведінки. У минулому відкладання справ до останнього моменту мали позитивні наслідки; 3) когнітивний – в основі феномену прокрастинації лежить ірраціональне переконання, занижена самооцінка і нездатність до самостійного прийняття рішень.

Проведений теоретичний аналіз дозволяє стверджувати наступне: чинники, що можуть привести до надмірної прокрастинації, це відсутність мотивації і порушення мотиваційно-вольової сфери, стрес як наслідок невпевненості й страху перед майбутнім, або, навпаки, перфекціонізм, але найбільш поширеними є такі причини, як невміння вибудовувати ієрархію

цілей і цінностей, а також невміння планувати свою діяльність.

Прокрастинація у особистості не є вродженою, а є набутою поведінкою, це означає, що з симптомами її прояву можна боротися і проводити заходи з її корекції, які мають ґрунтуватися на розподіленні усіх життєвих справ на відповідні категорії, розвиваючи самостійність у студентів, виховувати відповідальність особистості.

Тому спеціально спрямоване формування й удосконалення необхідних професійних якостей у майбутніх офіцерів для всіх військово-облікових спеціальностей може активно проводитися під час усіх видів навчальних занять в аудиторіях та під час підготовки до майбутньої діяльності в процесі комплексних практичних занять та навчального збору в польових умовах.

Проведене нами дослідження на вибірці студентів кафедри військової підготовки (КВП) різних ВОС у кількості 400 осіб, 1-го та 2-го курсів навчання щодо виявлення рівня прокрастинації показало результати відображені на (рис. 1).

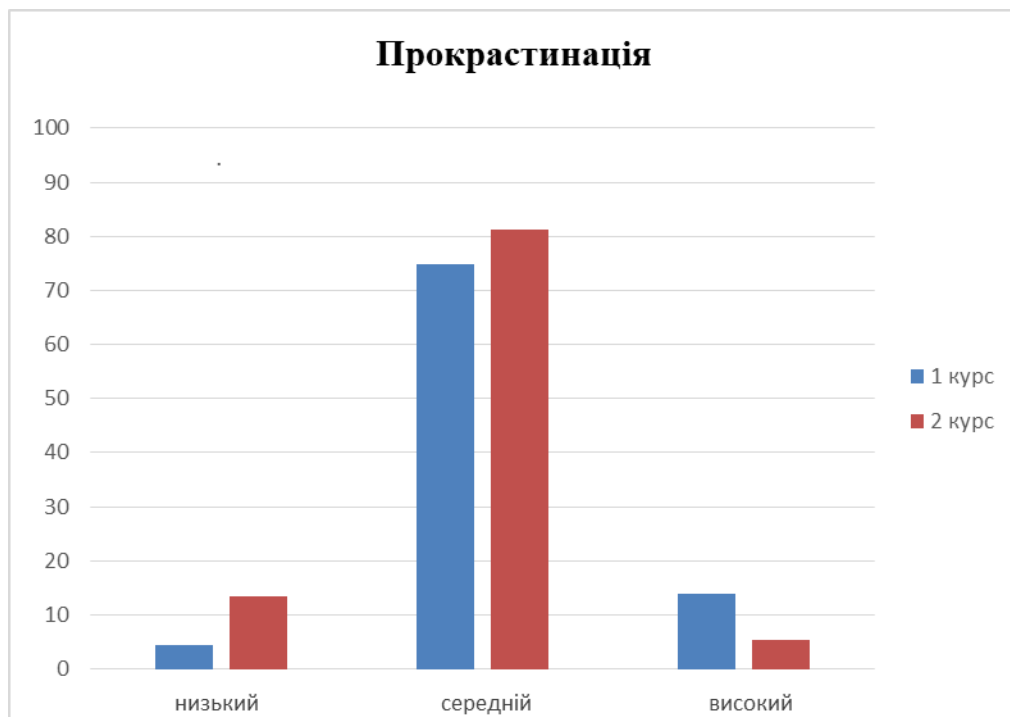

Рисунок 1 – Результати дослідження рівня прокрастинації у студентів КВП.

Домінування середнього рівня прокрастинації у студентському середовищі на кафедрі військової підготовки пояснюється низкою суб'єктивних причин: недостатньою впевненістю в собі, незацікавленістю в успішному виконанні завдань, нестачею сумлінності, недостатністю уваги до планування, що, відповідно, щільно поєднується зі страхом невдачі або успіху, а також із нестачею виваженості, структурованості в діяльності, із

нездатністю зосереджуватися на справі. До того ж, значна кількість дослідників підкреслюють, що сам навчальний процес характеризується умовами, при яких найчастіше у студентів виникає прокрастинація.

Тому подальші дослідження варто спрямувати на визначення організаційно-педагогічних умов розвитку особистісно-професійного потенціалу майбутніх офіцерів запасу через професійно важливі та особистісні якості в цілях найефективнішого вирішення в майбутньому професійних завдань.

Дрок Л.В.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДГОТОВЦІ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ В ХОДІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Зміни, що відбуваються в системі вищої освіти, які обумовлені протиепідемічними заходами в державі, висунули вимоги до перебудови всіх форм навчального процесу: організаційних, змістових, структурних, комунікативних тощо.

Досвід застосування інструментів інформаційно-комунікаційного середовища в організації дистанційного навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти під час карантинних заходів актуалізував проблематику проведення практичних занять [1], адже переважну частину прикладної підготовки військових фахівців за окремими військово-обліковим спеціальностями необхідно здійснювати на зразках озброєння та військовій техніці (далі – ОВТ), що утруднено з дистанційних курсів.

Особливої уваги практична складова набуває у процесі підготовки майбутніх офіцерів запасу, так як, за різними джерелами, частка практичних занять повинна складати до 60 % навчального часу [2], а науковці А. В. Галімов, Ю. Є. Репіло, О. М. Шевченко пропонують в основу алгоритму розподілу навчального часу, який виділяється на опанування прикладної складової, закладати 0,5 год. на 1,0 год. аудиторних занять [3], що за умови інформаційної децентралізації освіти та можливості самостійного навчання викликає розбіжності між потребами підготовки та формою навчання.

З метою розв'язання вказаного протиріччя доцільно використовувати при організації практичних занять в системі дистанційного навчання як традиційні методи практичної підготовки так і новітні інструменти

підтримки освітньої діяльності, що застосовуються для підготовки фахівців у міжнародних організаціях, фінансових корпораціях та дозволяють інтенсифікувати освітній процес. Водночас, в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій консервативні методи проведення практичних занять втрачають свою дієвість та виводять на перший план технології представлення інформації або явища у вигляді, зручному для зорового сприйняття та аналізу [4].

Вивчення новітніх методик візуалізації дозволяє виділити основні напрямки їх реалізації в практичній підготовці офіцерів під час дистанційного навчання:

- 1) під дистанційним керівництвом викладача на реальних зразках техніки та програмного забезпечення;
- 2) самостійно з використанням засобів віртуалізації з віддаленою консультацією викладача.

Прикладом напрацювання практичних вмінь під контролем керівника занять є симуляційне навчання на зразка ОВТ, манекенах, фантомах, муляжах, яке дозволяє більш повно і реалістично моделювати об'єкт в певній ситуації, отримати необхідні теоретичні та практичні знання, відпрацьовувати конкретні навички та проаналізувати на дебрифінгу з викладачем техніку виконання, комунікацію і взаємодію у команді, процес прийняття рішень, розподіл завдань, ефективність використання усіх членів команди, бригади чи екіпажу.

З метою формування критичного мислення, розвитку вмінь та практичних навичок діяти у складних (кризових) ситуаціях здобувачів військової освіти можливо об'єднати для виконання практичних завдань на Google Jamboard, де в ході дистанційного тренінгу відбувається групова робота, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з викладачем через використання сервісів віртуальної онлайн дошки, доступної багатьом учасникам одночасно.

Іншим варіантом застосування новітніх технологій при проведенні практичних занять є доповнена реальність (в перекладі з англійської *augmented reality* або AR), що являє собою доповнення фізичного світу за допомогою цифрових даних, яке забезпечується комп'ютерними пристроями (смартфонами, планшетами та окулярами AR) в режимі реального часу. AR використовує середовище навколо людини та просто накладає поверх нього певну частину віртуальної інформації, наприклад графіку, звуки та реакцію на дотики. Можливості використання AR технологій в освітньому процесі практично безмежні, адже дозволяє здобувачам освіти розглядати різноманітні об'єкти в тривимірному просторі, поки викладач про них розповідає.

Однак, навіть найсучасніші тренажери не замінять майбутнім офіцерам «живої» практики, адже нестача практичних знань, обмеженість у набутті

практичних навиків, недоліки в організації практичних занять, відсутність індивідуального підходу у навчанні, постійного контролю та постійного доступу до джерела інформації чи зразка ОВТ, опосередковано впливають на рівень практичної підготовки військового фахівця.

Таким чином, забезпечення якісної підготовки майбутніх військових фахівців на рівні міжнародних стандартів можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання.

Інноваційні технології дистанційного навчання дозволяють інтенсифікувати освітній процес за рахунок підвищення інформаційної насиченості навчального матеріалу, стимулюють практичну активність та водночас забезпечують реалізацію потреб майбутніх фахівців в освітній сфері.

Застосування інформаційних та комунікаційних технологій в дистанційному навчанні сприяють покращенню засвоюваності навчального матеріалу та забезпечують високий темп підготовки, скорочуючи низько ефективні фази самостійної підготовки.

Перелік джерел посилання

1. Совсун І. Шість проблем української вищої освіти, які виявив карантин. Вебсайт: osvita. URL: <https://osvita.ua/vnz/74767>.
2. Шевченко А., Самойлов І. Проблеми реалізації практичної складової підготовки фахівців кібербезпеки під час впровадження системи дистанційного навчання. *Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення*. Зб. матер. І-ої міжнар. наук.-практ. конф. Київ. 2017. 191-195 с.
3. Галімов А. В., Репіло Ю. Є., Шевченко О. М. Підходи до розподілу навчального часу дисциплін за видами занять. Збір. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницьк, 2013. №2(8). С. 39-42.
4. Візуалізація. Вебсайт: Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На сьогоднішній день дистанційне навчання стало альтернативним методом забезпечення можливостей здобувати вищу освіту на відстані для працівників різних професій. Існує багато переваг дистанційного навчання, таких як гнучкий графік підготовки, офіційне визнання з боку навчального закладу, відсутність дорожніх витрат на проїзд до закладу освіти та більш ефективне використання начального часу віддаленість учасників освітнього процесу в часі або просторі, або ж і в часі, і в просторі одночасно. Така форма освіти створює багато можливостей як для здобувачів вищої освіти, так і для наукових та науково-педагогічних працівників. У цьому есе представлено міркування щодо переваг та недоліків дистанційного навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Незважаючи на те, що освітній процес підготовки відбувається не в навчальних аудиторіях, багато в чому дистанційне навчання схоже на традиційне. По-перше, здобувачі вищої освіти мають можливість спілкування, комунікації з науково-педагогічними працівниками та отримують від них корисні поради, настанови, відгуки, побажання. Інтернет - ресурс і є допоміжним інструментом в цьому. По-друге, здобувачі вищої освіти мають безкоштовний загальний доступ до освітніх ресурсів, програм підготовки, електронних бібліотек закладів вищої освіти. По-третє, здобувачі вищої освіти є повноправними членами спільнот випускників закладів вищої освіти, яким надають допомогу у працевлаштуванні за отриманою спеціальністю.

Ефективність дистанційного навчання може бути умовно оцінене поєднанням п'яти ключових факторів: інтерактивності, запам'ятовуваності, гнучкості у використанні, зворотного зв'язку та доступності. Впровадження інтерактивності дистанційного навчання змушує здобувача вищої освіти досягати максимального результату в освітньому процесі підготовки за спеціальністю. Запам'ятовуваність забезпечує краще засвоєння та розуміння освітнього матеріалу який викладається науково-педагогічними працівниками для здобувачів вищої освіти дистанційно. Гнучкість передбачає можливість дистанційно навчати здобувачів вищої освіти з різним базовим рівнем знань, умінь, навичок а також з різними компетентностями та компетенціями. Зворотний зв'язок допомагає мінімізувати кількість питань та проблем, пов'язаних з вивченням освітнього матеріалу. Доступність дозволяє дистанційно здобувати вищу освіту у будь-

який зручний для них час, де завгодно. Також доступність виражається в тому наскільки весь освітній матеріал закладу вищої освіти доступний в мережі Інтернет. Ефективне дистанційне навчання дозволяє зберігати більше освітньої інформації у вільному доступі, підвищувати обізнаність, досягати найкращих результатів освітнього процесу та збільшувати коефіцієнт прибутковості вкладеного капіталу в підготовку здобувачів вищої освіти. Існують наступні переваги цього виду здобуття вищої освіти. Географічна незалежність є головною перевагою дистанційного навчання. Кожен має можливість отримати вищу освіту в будь-якій частині світу, маючи доступ до всесвітньої мережі з використання специфічних навчальних програм, матеріалів та значної кількості технічних засобів, що забезпечує донесення змісту навчального курсу до користувача. Більше того, дистанційне навчання мобільніше та дешевше за традиційне “в університетах”. Це безсумнівний плюс, зокрема в період економічної нестабільності, адже, є можливість заощадити на проживанні та транспорті на оренді навчальних аудиторій, службових кабінетів для науково-педагогічних працівників. Розумне управління часом є ще однією перевагою дистанційного навчання, оскільки це можливість навчатися та здобувати практичний досвід за спеціальністю до закінчення освітнього процесу підготовки.

Також, не можливо не відзначити перевагу дистанційного навчання в період пандемії COVID-19. Тоді як традиційне навчання майже зупинилася, або перейшла на дистанційну форму – дистанційна вища освіта майже не зазнала змін. Варто відзначити, що навчаючись в домашніх умовах з’являється можливість навчатися, навіть при проблемному стані здоров’я, яке не дозволяє мобільно та комфортно змінювати місце локації.

Ще одна перевага – систематичний контроль за підготовкою здобувачів вищої освіти. На дистанційному навчанні за кожним здобувачем вищої освіти закріплений індивідуальний науково-педагогічний працівник мережі, а процес спілкування, комунікації і взаємодії здійснюється через платформу дистанційного навчання – центральний репозиторій закладу вищої освіти, електронною поштою, телефоном або факсом. Більш того, доступ до освітньої інформації постійно відкритий. Кожен зареєстрований здобувач вищої освіти, має власний логін, пароль та особисту електронну пошту. Незважаючи на поширену думку, що дистанційне навчання набагато легше, ніж звичайне, функція моніторингу та контролю такого типу освіти набагато жорсткіша, ніж у традиційному навчанні, оскільки знижується фактор персонального впливу та симпатій.

Дистанційне навчання враховує індивідуальні здібності тих хто навчається, включаючи можливості регулювати час співпраці з науково-педагогічним працівником та швидко мобільну взаємодію коли це необхідно. Дистанційне навчання має більш індивідуальний характер, ніж традиційне, оскільки здобувач вищої освіти може скласти власний графік освітнього

процесу, сам вибираючи рівень освіти, повторюючи окремі навчальні заняття кілька разів або пропускаючи окремі. Крім того, система оцінювання об'єктивна і не залежить від науково-педагогічного працівника та особистих якостей тих хто навчається.

Система дистанційного навчання відкриває широкі можливості для науково-педагогічних працівників також. У дистанційному навчанні змінюється їх роль, і розширюються повноваження, що дозволяє не витрачати час на рутину освітнього процесу. Системи дистанційного навчання дозволяють автоматизувати практично все, крім особистості науково-педагогічного працівника. Додатковим бонусом, є можливість в домашніх умовах на відстані проводити навчальні заняття і готуватись до них. Крім того, гнучкий графік дистанційного навчання відкриває для них широкі можливості суміщення професійної діяльності, оскільки обов'язкові години присутності можуть бути скорочені до мінімуму. Однак дистанційне навчання вимагає і додаткових зусиль для саморозвитку в плані інформаційних технологій, але все ж є позитивним явищем.

Незважаючи на всі вищезазначені переваги дистанційного навчання, скептичне ставлення до нього все ще залишається. Чи є дистанційне навчання настільки ефективним, як традиційне? Чи матимуть здобувачі вищої освіти за допомогою дистанційного навчання однакові можливості працевлаштування із тими які дотримувались традиційної системи навчання?

Серед недоліків дистанційного навчання можна перерахувати наступні моменти: відсутність надійного юридичного статусу; відсутність суб'єкт - суб'єктного спілкування, адже цей психологічний фактор може негативно вплинути на освітній процес; постійні вимога доступу до Інтернету та нестача електронних ресурсів – не всі ресурси існують в цифровій формі; нестача експертів, що спеціалізуються на дистанційному навчанні; відсутність візуального спілкування та контролю під час лекцій; відсутність можливості навчання на спеціалізованому обладнанні (лікарі, водії, тощо).

Ставлення суспільства до системи дистанційного навчання є важливим фактором, який повинен враховуватися. Не всі готові сприймати фахівця після дистанційного навчання в університеті як рівного колегам, що отримали освіту за допомогою традиційної системи навчання. Аудиторія здобувачів вищої освіти, які навчаються за програмами дистанційного навчання, не обмежується територіальними рамками, однак при працевлаштуванні випускники, які планують жити та працювати в географічній близькості від робочого місця, мають більше шансів. В даний час модель дистанційного навчання знаходиться в процесі свого формування та просування. Теоретично, існування однакових технологічних баз, дозволяє конкурувати з традиційною моделлю навчання. Критики моделі дистанційного навчання вказують на той факт, що вимоги до навчання по програмі дистанційного навчання набагато нижчі, ніж вимоги до традиційної

моделі навчання. Це дійсно так, але об'єктивні критерії оцінювання надають можливість нівелювати фактор нерівності. Однозначно можна зробити висновок, що дистанційне навчання визнано у всьому світі як альтернативний спосіб професійного розвитку та вдосконалення раніше здобутої освіти. Згідно з результатами дослідження, проведеного Міністерством освіти США (2018 р.), Студенти, які навчались за програмами дистанційного навчання у порівнянні зі своїми “традиційними колегами” з університетів та коледжів продемонстрували не гірші показники освітнього процесу за напрямками підготовки.

Підводячи підсумок, можна сказати, що дистанційне навчання є хорошою альтернативою традиційному в умовах економічної кризи. Відмінності між традиційним та дистанційним навчанням значні, і вони можуть стати причиною невдач у успішному оволодінні навичками, отриманими під час дистанційного навчання. Незважаючи на це, знання, отримані під час освітнього процесу як на дистанції, так і традиційні способи навчання, однаково цінні та затребувані у професійній практиці. Лише індивідуальні якості та життєві ситуації становлять визначальний фактор для тієї чи іншої форми навчання. Більше того, інформаційні технології відкривають великі можливості для освітньої системи. Дистанційне навчання призводить до більш демократичних стосунків учасників освітнього процесу, звільняє багато часу, передбачає індивідуальний підхід та дає можливість повернутися до пройденого матеріалу. Найголовнішим фактом є те, що з'являється нове джерело інформації - інтернет-ресурс, яке відкриває багато перспектив для дистанційного навчання.

Стасюк Ю. М., к.і.н.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

Рівень професійної підготовки і досвіду командирів у створенні та функціонуванні українських добровольчих формувань в АТО 2014-2015

Війна на Сході України у 2014 році, яка була розпочата внаслідок російської гібридної агресії, в черговий раз продемонструвала, що знехтувати таким фактором як професійна підготовка командирів є недоречним. Це кредо стосується не лише регулярних збройних сил, а й добровольчих збройних формувань. Досвід Українського війська в АТО у 2014 це підтвердив.

Перед тим як розглянути глибше зазначену проблему, пропоную висвітлити соціальний портрет добровольців та їх командирів, що комплектували українські добровольчі формування. У дослідженні

International Centre for Defence and Security за 2016 рік на тему: “Як використовувати потенціал військових добровольців в Україні? Погляд з Естонії” науковцям вдалося створити портрет добровольця українських добровольчих формувань. Їх респондентами були бійці добровольчих батальйонів, зокрема “Азов”, “Донбас”, “Дніпро-1” та інших, а також активісти парамілітарних організацій. Дослідники зазначили, що на момент найбільшої загрози російської агресії переважна більшість українських добровольців (83 %) не мали військового чи бойового досвіду. Зазначено, що вибірка добровольців були представлена рівномірно з усіх регіонів України.

Недолугість професійної підготовленості бійців вдалося частково компенсувати за рахунок надання переваги під час комплектування формувань добровольцями, які мали бойовий досвід проходили військову службу чи службу у правоохоронних органах, тривалий час займалися військово-прикладними видами спорту, страйкболом тощо.

Для розгляду соціально-професійного зрізу командирів українських добровольчих формувань автор зібрав через відкриті джерела персональні дані на них, які оприлюднені в суспільстві. Встановлено, всі вони мали вищу освіту особливо військову, а також в минулому проходили службу в силових структурах держави. Майже всі мали сім'ю, їхні діти виховувалися в повних сім'ях. Переважний вік серед них був від 35 до 50 років. Майже всі вони були активними учасниками політичного життя в країні, перебували в різноманітних громадських об'єднаннях, які сповідували проукраїнські погляди та надавали допомогу в комплектуванні добровольчих формувань і матеріально-технічному забезпеченні їх.

У 2014 році досить помітним був недостатній рівень підготовленості бійців добровольчих формувань. Це виявлялося в діях непрофесійності бійців в екстремальних ситуаціях, що призводило до непередбачуваних втрат серед особового складу, нищення зброї та військового майна. Так, за свідченням В. Сакуна, колишнього заступника командира взводу 24-го БТрО “Айдар”, порушення техніки безпеки під час перевезення боєприпасів, пального і людей призвело до трагічної загибелі 28 бійців батальйону. На маршруті руху транспорт був обстріляний бойовиками, внаслідок чого вибухнули боєприпаси та пальне.

У дослідженні, проведеному Польською організацією “Відкритий діалог”, наведено слова добровольця 11-го БТрО, якого відправили в зону АТО без підготовки: “На місці швидше всьому навчитесь”.

Зі спогаду бійця полку “Азов”, позивний “Абдула”, учасника визволення населеного пункту Широкіно у лютому 2015 року, дізнаємося про слабку бойову підготовку бійців роти патрульної служби міліції особливого призначення “Берда”. Враховуючи, що рота була створена у серпні 2014 року, а бійці її залучалися до виконання завдань у районі проведення АТО пізніше, можна констатувати, що командування підрозділу та старше

керівництво управління області не врахувало досвід АТО під час бойової підготовки міліціонерів-добровольців.

Загалом участь у збройних сутичках показала, що бійці добровольчих формувань у складі МВС не були готовими до дій, притаманних піхотним армійським підрозділам. Проте рота “Світязь” (39 осіб), яка входила до складу новостворених у квітні 2014 року підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення МВС, на чолі якої був Олександр Фарцевич, котрий до призначення на посаду навчав бійців Самооборони Волині, здобув освіту в Одеському інституті Сухопутних військ та майже дев’ять років прослужив в десанті ЗС України, прикривала відхід українських підрозділів та надавала допомогу з евакуації. Так 31 січня 2015 року бойовики отримали допомогу у вигляді батальйонної тактичної групи, посиленої танками і легкою броньованою технікою. Загальна чисельність бойовиків становила майже 2000 осіб. Командування сектору зрозуміло, що повернути Вуглегірськ не зможе, тому було прийнято рішення про виведення особового складу роти “Світязь” та артилеристів. Цього ж дня Олександр Фарцевич, ввівши противника в оману, вивів з оточення ввірений особовий склад.

За героїчні та вмілі дії з оборони Вуглегірська, а також за вдалий відхід без втрат Міністр внутрішніх справ А. Аваков нагородив 39 бійців роти “Світязь” (Волинська область), які з честю витримали тридобові безперервні бої.

Цей приклад засвідчив, навіть міліцейський підрозділ здатний успішно вести армійський бій, якщо його буде очолювати командир, який має такий професійний досвід та фахові вміння, що підлеглі довіряють його рішенням та згодні виконувати складні бойові завдання.

Отже, командири українських добровольчих формувань у 2014 році мали достатній життєвий досвід та професійних знань, а також організаторські вміння і лідерські якості щодо створення формувань. Представляли собою активну частину суспільства з патріотично прогресивними поглядами. Проте участь в боях 2014 та 2015 роках українських добровольчих формувань наглядно продемонстрував, що в першу чергу досягали успіху ті підрозділи, які мали командирів з розвинутими професійними вміннями та військовим досвідом. Тому необхідно завчасно в рамках держави мати завчасно підготовлених та відповідно збережених військових кадрових резервів, навіть за програмою підготовки офіцерів запасу.

*Нікітюк О.В., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського, м.Київ*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВО- ОБЛІКОВИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Підготовка офіцерів запасу в Україні здійснюється відповідно до статті 11 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та «Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2012 року № 48 (зі змінами). Організацію та порядок навчання за програмою підготовки офіцерів запасу регламентують інструкції затверджені Міністерством оборони України та Міністерством освіти і науки України.

Слід відмітити, що навчання за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби має свої особливості, однак воно має відповідати загально-прийнятим в державі стандартам підготовки офіцерів запасу.

Нормативно-правові акти, які регулюють підготовку офіцерів запасу, а саме наказ МОУ та МОіНУ від 14.12.2015 № 719/1289 «Про затвердження Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу» (зі змінами та доповненнями внесеними наказами № 316/833 від 18.06.2019 та № 147/619 від 12.05.2020) та наказ МОУ, МОЗУ та МОіНУ від 29.06.2016 № 322/631/709 «Про затвердження Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби» мають суттєві відмінності.

В таблиці 1 подано порівняльний аналіз кількості кредитів ЄКТС та навчальних годин під керівництвом науково-педагогічних працівників відведених на навчальні дисципліни, які викладаються за програмами підготовки офіцерів запасу медичної служби та усіх інших військово-облікових спеціальностей.

Як видно з таблиці у програмі підготовки офіцерів запасу усіх спеціальностей 18 кредитів (62 % навчального часу) з 29 відводиться на підготовку студента як офіцера і 11 кредитів (38 % навчального часу) як військового фахівця (танкіста, артилериста, зв'язківця та іншого спеціаліста). В програмі підготовки офіцерів запасу медичної служби лише 6 кредитів (20,6 % навчального часу) відводиться на військові дисципліни, що втричі менше ніж потрібно для базової підготовки офіцера запасу.

Таблиця 1

	Підготовка офіцерів запасу всіх спеціальностей (крім офіцерів запасу медичного та фармацевтичного фахів) Наказ МОУ та МОі НУ від 14.12.2015 № 719/1289		Підготовка офіцерів. запасу медичної служби Наказ МОУ, МОЗУ та МОіНУ від 29.06.2016 №322/631/709	
Військова підготовка				
Розділи програми військової підготовки	Кількість кредитів ЄКТС	Годин під керівництвом НПП	Кількість кредитів ЄКТС	Годин під керівництвом НПП
Загальновійськова підготовка	7	105		
Організація та методика роботи з особовим складом	3	45		
Загальновійськова підготовка та методика роботи з особовим складом			3	45
Тактична і тактико-спеціальна підготовка	8	120		
Загальна тактика			3	45
Військово-технічна і військово-спеціальна підготовка	10	150		
Між зазначеними розділами військової підготовки рішенням керівника ВВП (ВВНЗ)	1	15		
Організація медичного забезпечення (військ або сил)			6	90
Військова токсикологія, радіологія і медичний захист			4	60
Медична допомога пораненим на догоспітальному етапі			3	45
	29	435	19	285
Розділ. Військово-орієнтовні модулі (Вивчаються в обов'язковому порядку усіма студентами медичних вузів)				
Домедична допомога в екстремальних ситуаціях			2	30
Основи організації медичного забезпечення населення і військ			1	15
Воєнно-польова хірургія			3	45
Військова гігієна			1	15
Воєнно-польова терапія			2	30
Військова епідеміологія			1	15
Разом			10	150
ВСЬОГО	29	435	29	435

Отже, є значна різниця у базовій підготовці офіцера запасу медичної служби. Студент-медик, який навчається за такою програмою не отримує достатньої кількості базових знань з підготовки його як офіцера. Адже, за 45 годин (під керівництвом викладача), які відведено програмою на загальновійськову підготовку та методику роботи з особовим складом не можливо дати ґрунтовні знання та практичні навички з 5 різних розділів (військова топографія, робоча карта командира, Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування, військове законодавство, організація та методика роботи з особовим складом). Крім, того згідно останніх керівних документів до розділу «Загальновійськова підготовка» окремим змістовим модулем обов'язково має бути включено вивчення питань з антикорупційної тематики, Кодексу добросесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб. В обов'язковому порядку майбутній офіцер має вивчати основи військової педагогіки та психології і воєнну історію. Однак, програмами підготовки офіцерів запасу медичної служби кредитів на зазначені розділи не передбачено. Отже, можна стверджувати що рівень підготовки офіцерів медичної служби запасу не відповідає державним стандартам підготовки офіцерів запасу.

Слід відмітити, що у попередній програмі підготовки офіцерів медичної служби запасу на загальновійськові дисципліни та методику роботи з особовим складом під керівництвом науково-педагогічних працівників відводилось 60 годин, яких теж було недостатньо.

Офіцер медичної служби запасу, як записано в кваліфікаційній характеристиці щодо його військово-облікової спеціальності, має відповідати загально-професійним компетенціям, а саме: розуміти суть сучасного загальновійськового бою, загальну тактику частин (підрозділів) Сухопутних військ Збройних Сил України; володіти знаннями щодо підготовки підрозділу до загальновійськового бою, управління ним під час виконання бойових завдань; знати основні бойові властивості (характеристики) стрілецької зброї частин (підрозділів) Сухопутних військ Збройних Сил України, а також озброєння й військової техніки частин (підрозділів) сухопутних військ збройних сил провідних держав світу з урахуванням їх загальної організаційної структури. А це знання з загальної тактики, на яку програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби передбачено лише 45 годин під керівництвом викладача, а це на 60 годин менше ніж інших фахівців. Чи можливо дати майбутньому офіцерові базовий рівень знань та практичних навичок з загальної тактики за таку кількість годин?

Після першого року навчання за програмою підготовки офіцерів запасу зі студентами проводяться комплексні практичні заняття (КПЗ) з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки (КПВП) за всіма військово-обліковими спеціальностями, на які відводиться не менше 108

годин під керівництвом науково-педагогічних працівників та не менше 30 годин самостійної підготовки. Однак, і ці програми суттєво відрізняються.

Загальний розрахунок годин з предметів навчання програми комплексних практичних занять первинної військово-професійної підготовки для усіх спеціальностей наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

№ з/п	Предмет навчання	Всього годин	Із них	
			під керівництвом викладача	самостійна робота
Ознайомчий курс				
1	Заходи безпеки	6	4	2
2	Воєнно-ідеологічна підготовка	4	2	2
3	Правова підготовка	4	2	2
4	Військово-цивільні відносини	2	1	1
5	Міжнародне гуманітарне право	2	1	1
6	Статути Збройних Сил України	6	4	2
Всього годин:		24	14	10
Навчальний курс				
7	Тактична підготовка **	30	22	8
8	Бойовий досвід застосування підрозділів	6	4	2
9	Захист від засобів ураження	8	6	2
10	Психологічна підготовка	8	6	2
11	Розвідувальна підготовка	4	2	2
12	Інженерна підготовка	12	8	4
13	Військова топографія	4	2	2
14	Підготовка зі зв'язку	4	2	2
15	Радіаційний, хімічний, біологічний захист	6	4	2
16	Військово-медична підготовка	8	6	2
17	Вогнева підготовка	27	24	3
18	Стройова підготовка	6	4	2
19	Фізична підготовка	6	4	2
Всього годин:		129	94	35
Разом		153	108	45

Загальний розрахунок годин з предметів навчання програми комплексних практичних занять первинної військово-професійної підготовки для громадян України, які вивчають військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби подано в таблиці 3.

Таблиця 3

№ з/р	Предмет навчання	Всього годин	Із них	
			під керівництвом викладача	самостійна підготовка
1.	Тактична підготовка	30	26	4
2.	Розвідувальна підготовка	8	6	2
3.	Інженерна підготовка	10	6	4
4.	Військова топографія	8	6	2
5.	Підготовка зі зв'язку	6	4	2
6.	Радіаційний, хімічний, біологічний захист	8	6	2
7.	Тактична медицина	32	24	8
8.	Вогнева підготовка	26	20	6
9.	Стройова підготовка	4	4	–
10.	Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування	2	2	–
11.	Фізична підготовка	4	4	–
Всього годин:		138	108	30

Як видно з таблиць 2 та 3 у курсі ПВПП для військово-медичних фахівців відсутні психологічна підготовка, захист від засобів ураження та бойовий досвід застосування підрозділів, зменшено кількість годин на інші розділи: вогневу та інженерну підготовку. На заміну 6 годин військово-медичної підготовки, введено 24 години тактичної медицини (слід відмітити, що тактична медицина викладається в розділі програми Медична допомога пораненим на догоспітальному етапі 45 годин). Тобто це йде дублювання предмету тільки під різними назвами.

Ще 48 годин навчальних годин на військові дисципліни відведено на навчальному зборі, з яких 36 – загальновійськової підготовки та 12 – загальної тактики, однак у зв'язку з формальним проведенням навчального збору на більшості кафедр медицини катастроф та військової медицини вищих медичних навчальних закладів та в Українській військово-медичній академії, все зводиться до стройової підготовки чоловіків (підготовка до проходження урочистим маршем під час складання Військової присяги).

Отже, провівши порівняльний аналіз програм підготовки офіцерів запасу медичної служби та інших військово-облікових спеціальностей, на думку автора, програма підготовки офіцерів медичної служби запасу потребує змін, а саме збільшення військової складової при підготовці офіцерів запасу хоча б до 12-15 кредитів, адже рівень знань та практичних навичок з військових дисциплін офіцерів запасу медичної служби є дуже низьким і не відповідає сучасним вимогам підготовки офіцерів запасу. На сьогоднішній день програма підготовки офіцерів медичної служби запасу не відповідає державним стандартам підготовки офіцерів запасу.

Хіврич О.В., к.в.н, доцент

Альошин Ю.І.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

УДОСКОНАЛЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА КАФЕДРІ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОДУЛЮ “БОЙОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ”.

Однією з актуальних проблем у сфері підвищення бойової готовності Збройних Сил України є підготовка офіцерських кадрів, які відповідали б сучасним вимогам. На даний час в Україні функціонує система підготовки офіцерів запасу, яка, в основному, виконує покладені на неї завдання.

Якість підготовки фахівців є важливою характеристикою управління освітнім процесом і визначається ступенем обґрунтованості трьох основних засад: мети навчання, змісту навчання, засобів навчання та принципів організації процесу навчання. Успіх та ефективність процесу навчання визначаються врешті-решт змістом освіти і технологією діяльності як науково-педагогічного складу, так і тих, хто навчається.

Освітній процес - це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої військової освіти і науки, що проводиться у ВВНЗ (ВНП ВНЗ) через систему науково-методичних, педагогічних, навчально-виховних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Освітній процес базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, послідовності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, рухів, громадських організацій і здійснюється на засадах компетентнісного підходу. На превеликий жаль базові принципи залишаються радянськими в першу чергу за браком теологічної складової, яка повинна суттєво наповнити науковість, гуманізм та демократизм навчального процесу. Але в керівних документах Кабінету міністрів про впровадження християнських принципів в навчальні програми ні слова не сказано, хоча протягом останніх двох-трьох років розгорнута серйозна боротьба з корупцією в усіх державних і недержавних організаціях, підприємствах, установах та закладах. Але ця боротьба приречена на нульовий результат на виході з технологічного процесу, тому що головний продукт, що бореться і вторинний продукт, з яким він бореться обмежені у визначенні істинних цінностей науковості, гуманізму та демократизму. Тому для оволодіння теологічним підходом громадян, що навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу на початкових стадіях реформи вищої освіти України потрібно використати самостійну роботу.

Самостійна робота є вирішальними чинником отримання знань від якості організації і проведення якої залежить компетентність громадянина що навчається за програмою підготовки офіцера запасу, а саме головне формування його як гармонійно розвиненої особистості.

Специфіка навчання на кафедрі військової підготовки має дискретний характер, що на перший погляд дає студентам досить широкий діапазон для планування робочого часу в стінах ВВНЗ, бібліотеки та вдома. Така самоорганізація самостійної роботи вимагає з одного боку - відповідального відношення студента, а з іншого - дієвого контролю кафедри військової підготовки.

Предметом дослідження є самостійна робота студентів на кафедрі військової підготовки під час вивчення модулю «Бойове забезпечення».

Мета дослідження: Визначити основні напрямки, щодо оптимізації самостійної роботи та шляхів їх реалізації.

Відомо, що самостійна робота – це одна з основних форм навчальної роботи у ВВНЗ, змістом якої є творча діяльність студента, під час якої, шляхом використання наукової літератури, підручників, посібників та навчально-методичних матеріалів він зміцнює параметри знань, що отримані в аудиторіях(класах) на попередніх заняттях. Самостійна робота студентів є також основним способом засвоєння навчального матеріалу. Вона здійснюється з метою: відпрацювання та засвоєння навчального матеріалу; закріплення та поглиблення знань, умінь та навичок; виконання індивідуальних завдань з навчальних дисциплін (курсів роботи (проекти), розрахунково-графічні роботи, реферати тощо), воєнно-наукових і атестаційних робіт; підготовки до майбутніх занять та контрольних заходів; формування у курсантів (слухачів, студентів) культури розумової праці; самостійності та ініціативи у пошуку та набутті знань.

Навчальний час, відведений на самостійну роботу студента, регламентується навчальним (робочим навчальним) планом і складає не менше ніж 1/3 для початкового рівня (короткого циклу) вищої освіти та першого (бакалаврського) рівня, 1/2 для другого (магістерського) рівня загального обсягу навчального часу, відведеного на вивчення конкретної навчальної дисципліни. Ураховуючи, що загальне тижневе навантаження студента складає 54 години, тижневе навчальне навантаження на виконання навчального плану буде складати 45 годин, щотижнева самостійна робота повинна складати не менше ніж 24 години для початкового рівня (короткого циклу) вищої освіти та першого (бакалаврського) рівня та не менше ніж 30 годин загального обсягу навчального часу для другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Зміст самостійної роботи студента над конкретною навчальною дисципліною визначається програмою навчального модулю, навчально-методичними матеріалами, завданнями та вказівками науково-педагогічного (педагогічного) працівника.

Самостійна робота студента забезпечується інформаційно-методичними засобами (підручники, посібники) та матеріально-технічними засобами (макети, тренажери, елементи озброєння та військової техніки), передбаченими робочою програмою навчального модулю. Крім того, для самостійної роботи студента рекомендується відповідна наукова та професійна навчальна література.

Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю.

Самостійна робота студента з вивчення навчального матеріалу з конкретного модулю має проводитися в навчальних аудиторіях, спеціалізованих

класах, бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах, лабораторіях ВВНЗ (ВНП ВНЗ), бібліотеках інших ВНЗ.

Створення умов для плідної самостійної роботи курсантів (слухачів, студентів) покладається на керівників (начальників) структурних підрозділів ВВНЗ (ВНП ВНЗ). Безпосередньо організують її командири підрозділів студентів. Облік самостійної роботи студентів ведуть командири підрозділів у журналі обліку навчальних занять (розділ обліку самостійної роботи).

Тому якість її виконання буде прямо залежати від порядку її самоорганізації студентом за допомогою викладачів випускаючої кафедри. Ця допомога може бути у вигляді уточнення завдання з певної теми(заняття), проведення консультації та надання практичної або методичної допомоги щодо засвоєння потрібного блоку інформації.

При цьому організація самостійної роботи передбачає її відповідне матеріальне-технічне забезпечення. Для забезпечення належних умов самостійної роботи студентів на зразках озброєння та військової техніки, у комп'ютерних комплексах, на інших навчальних об'єктах підвищеної небезпеки ця робота може здійснюватися за попередньо складеним кафедрою графіком під керівництвом особового складу кафедр з наданням необхідної консультації або допомоги.

Наявність певних проблем із навчальною літературою, технічними засобами навчання на факультеті підготовки офіцерів запасу, вимагає визначення певних заходів щодо оптимізації самостійної роботи студентів при вивченні навчальних предметів, в тому числі «Основ бойового забезпечення».

Крім того, той факт, що самостійна робота, яка планується за розкладом навчальних занять, передбачає її проведення в навчальному взводі 1-2 рази на місяць підкреслює необхідність проведення цих заходів.

Аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє зробити висновок, що для усунення виявлених недоліків можливі такі шляхи:

По перше - оптимізувати зміст навчальної робочої програми та тематичного плану з модулю «Бойове забезпечення», на підставі чого удосконалити фонд навчально-методичних матеріалів. Удосконалення фонду навчально-методичних матеріалів передбачає їх перероблення, створення електронного ресурсу для самостійної роботи студентів.

Перероблення навчально-методичних матеріалів полягає в їх приведенні у відповідність до виду заняття, яке проводиться. Наприклад, якщо це практичне заняття, повинно бути розроблено: методичні вказівки щодо його проведення; завдання на самостійну підготовку; методичні вказівки на виконання практичної роботи (для студентів). Практичне заняття включає: 1) проведення попереднього контролю знань тих, хто навчається, 2) постановку загальної проблеми науково-педагогічним (педагогічним) працівником та її обговорення, 3) розв'язування контрольних завдань, 4) їх перевірку і оцінювання.

Методичні вказівки на виконання практичної роботи (для студентів) повинні містити такі розділи: мета заняття, завдання на практичну роботу, що потрібно визначити або розрахувати, форма звітності, короткі теоретичні положення, методика виконання роботи (приклад проведення розрахунків), питання для самоперевірки, вихідні дані для розрахунків за варіантами.

Електронний ресурс для самостійної роботи студентів являє сукупність (базу) навчально-методичних матеріалів в електронному вигляді.

Маючи такі навчальні матеріали студент у будь який вільний час зможе самостійно вивчити основні теоретичні положення з теми наступного заняття, ознайомитися з методикою виконання практичного заняття і бути готовим до виконання завдання за визначеним варіантом;

По друкі - для забезпечення якості проведення планової самостійної роботи безпосередньо в межах факультету, навчальні аудиторії, де вона проводиться необхідно облаштувати відповідними технічними засобами навчання.

Висновки. У роботі представлено можливі шляхи удосконалення самостійної роботи на кафедрі військової підготовки під час вивчення модулю “Бойове забезпечення”.

Перелік джерел посилання

1. Хорєв І. О. Діяльність викладача як суб'єкта освітнього процесу / І. О. Хорєв // Проблеми освіти : [наук.-метод. зб.]. – К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип. 37. – С. 121–128.

2. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія / М. І. Нецадим. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 852 с.

3. Лужбін В. М. Проблеми та шляхи підвищення якості підготовки фахівців у вищій військовій школі / В. М. Лужбін, О. І. Манько // Військова освіта : зб. наук. пр. № 9. – К. : ГУКП НМЦВО МОУ Видання академії, 2001. – С. 113-122.

4. Бабанский Ю.К. Интенсификация процесса обучения / Ю. К. Бабанский. – М.: Знание, 1987.– 80 с.

*Кащук К. В., Величко О. О., Проноза Д. В.
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОЦІНКИ ЯКОСТІ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ МНОЖИННОГО ВИБОРУ ДЛЯ ТЕСТІВ НА ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО РІВНЯ ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТУ НАТО СТАНАГ 6001

На сьогоднішньому етапі реформування Збройних Сил (ЗС) України та визначення України із зовнішньополітичним курсом постає нагальна потреба посилення та удосконалення системи іншомовної підготовки та оцінювання рівня володіння іноземною мовою військовослужбовців відповідно до стандарту НАТО СТАНАГ 6001. Знання та використання іноземних мов у службовій діяльності офіцерів набуває особливого значення та необхідності. Посилення значення й ролі розвитку іншомовної комунікативної

компетентності військових фахівців зумовлюють чинники як зовнішні, так і внутрішні, зокрема, завдання євроатлантичної інтеграції, умови участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, а також вимоги керівних документів Збройних Сил України [1-3] та ін.

Дослідження ґрунтується на аналізі вимог нормативно-правових документів, що регулюють процес оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу ЗС України [4-5]; публікації міжнародних екзаменаційних центрів з іноземних мов [8-9]. Однак, дослідження питання оцінки якості тестових завдань множинного вибору для тестів на визначення загального рівня володіння іноземною мовою відповідно до стандарту НАТО СТАНАГ 6001 досі не отримало належного висвітлення в наукових джерелах і залишається актуальним на сьогоднішній день.

Метою нашого дослідження є огляд методичних рекомендацій щодо оцінки якості тестових завдань множинного вибору для тестів на визначення загального рівня володіння іноземною мовою відповідно до стандарту НАТО СТАНАГ 6001.

Оцінювання рівня володіння іноземною мовою військовослужбовців Збройних Сил України, як і мовна підготовка військовослужбовців загалом, здійснюється у ВВНЗ та ВНП ЗВО, як вид контролю в умовах навчального процесу, на курсах іноземних мов при вищих військових навчальних закладах і військових підрозділах вищих навчальних закладів (у тому числі за кордоном), так і за місцем дислокації органів військового управління, військових частин і установ, без відриву військовослужбовців від виконання службових обов'язків.

На сьогоднішній день при оцінюванні рівня володіння іноземною мовою особового складу ЗСУ довів свою ефективність метод тестового контролю, або мовного тестування. Відповідно до «Основних засад мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України» [5] мовне тестування особового складу ЗСУ (далі – мовне тестування) – це захід щодо оцінювання рівня володіння іноземною мовою за допомогою стандартизованого мовного тесту, під час якого визначаються індивідуальні показники стандартизованого мовленнєвого профілю.

Відповідно до нормативно-правових документів України [4-5], рівень володіння іноземною мовою – це сукупність мовних знань, мовленнєвих навичок, вмінь та компетенцій, що визначає здатність особи до її практичного використання. У Міністерстві оборони України цей рівень оцінюється за шкалою стандартизованих мовленнєвих рівнів, які відповідають рівням мовленнєвої компетенції за мовним стандартом СТАНАГ 6001. Це стандартизований мовний тест, відповідно до результатів якого визначаються рівні мовленнєвої компетенції за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), які

поділяються на шість стандартизованих мовленнєвих рівнів (СМР), від рівня СМР 0 до рівня СМР 5.

Провідними лінгвістами та експертами Бюро міжнародної мовної координації НАТО (BILC) було доведено, що з метою забезпечення практичності, економічності, валідності та надійності доцільно використовувати тестові завдання множинного вибору для рецептивних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання та читання). Тести множинного вибору підходять для тестування великої кількості людей, прискорюють час оцінки та обробки результатів, дозволяють отримати точну інформацію про навички та вміння тестованого, є практичними та надійними.

Завдання множинного вибору складається з умови завдання, варіантів відповідей, що включають в себе правильну відповідь (ключ) і неправильні відповіді (дистрактори), а також інструкцію до завдання та письмовий або усний матеріал на основі якого формується умова завдання (текст). Нижче наведено методичні рекомендації щодо оцінки якості тестових завдань множинного вибору для тестів на визначення загального рівня володіння іноземною мовою відповідно до стандарту НАТО СТАНАГ 6001.

Розробка тестового завдання починається з підбору тексту. Кожен текст підбирається відповідно до цільового рівня. Коли розробник тесту відібрав необхідний матеріал, його необхідно оцінити за наступним критеріями:

1. Чи є текст автентичним?

Автором тексту, як і цільовою аудиторією, для якої призначено текст, мають бути носії мови.

2. Чи є зміст тексту сучасним/застарілим?

Зміст тексту має бути сучасним та цікавим, але таким що не втратить актуальність через певний час, що дозволить використовувати тестове завдання тривалий час. Крім того, застаріла інформація, що міститься в текстах, може бути вже відома тестованим.

3. Чи використовуються в тексті вузькоспеціалізовані технічні терміни, сленг, регіоналізми?

Тести на визначення рівня загального володіння іноземною мовою не призначені для перевірки вимірювання глибини загального словникового запасу або спеціалізованої термінології в межах предметної області, отже слід уникати текстів із вмістом технічних термінів, сленгу, регіоналізмів тощо.

4. Чи обсяг (тривалість) та складність тексту відповідає рівню?

Ступень складності текстів наведено в описі рівнів СТАНАГ 6001. Згідно рекомендацій Бюро міжнародної мовної координації НАТО (BILC), обсяг текстів з читання на рівень СМР 1 має бути до 60 слів (одне завдання до тексту), на СМР 2 – до 150 слів (одне-два завдання до тексту), на СМР 3 – до 300 слів (одне-два завдання до тексту).

Довжина аудіотекстів також повинна бути обмежена, щоб уникнути перевірки пам'яті та перевіряти безпосередньо розуміння тексту тестованими. Тривалість текстів з аудіювання на рівень СМР 1 має бути до 45 секунд (одне завдання до тексту), на СМР 2 – до 60 секунд (одне-два завдання до тексту), на СМР 3 – до 90 секунд (одне-два завдання до тексту) [9].

Якщо текст відповідає зазначеним вище критеріям, можна переходити до розробки тестових завдань. Умова завдання має бути сформульована зрозуміло, чітко, лаконічно, та без двозначності. Умова завдання повинна бути граматично, семантично та стилістично не складною, при цьому передбачати лише один варіант відповіді та відповідати цільовому рівню. Крім того, умова завдання має бути сформульована стверджувально та позитивно. Слід уникати негативних формулювань, які вимагають протилежної, порівняно з більшістю тестових завдань, дії (вибір неправильного, гіршого), та є складними для розуміння тестованими [7].

Варіанти відповідей на якісне тестове завдання (як ключ, так і дистрактори) мають відповідати змісту та типу завдання, відрізнятися один від одного, бути однаковими за довжиною, формою, граматиною та стилем.

Наступним після умови завдання розробляється правильна відповідь (ключ). При розробці ключа необхідно впевнитись, що немає підказок, які вказують на правильну відповідь (наприклад, ключ довший/коротший/детальніший порівняно із дистракторами чи сильно від них відрізняється), та що неможливо визначити ключ, не читаючи текст.

Після ключа розробляються неправильні відповіді (дистрактори), які мають бути привабливими для тих тестованих, які не можуть повністю зрозуміти текст або виконати завдання. Дистрактори мають розроблятися так само ретельно, як і інші частини завдання. Вони повинні бути схожі на правильну відповідь, але не занадто наближені за змістом до неї, особливо на нижчих рівнях, при цьому бути неправильними та рівними за складністю.

Коли тестове завдання розроблено, пропонується звіритись з контрольним списком для самоперевірки, наведеним у таблиці 1.

Таблиця 1

Питання для самоперевірки		
Умова завдання (stem)	Так	Ні
Чи умова завдання сформульована чітко?		
Чи містить умова завдання зайву інформацію?		
Чи формулювання умови завдання робить відповідь очевидною?		
Чи кількість слів (обсяг) умови завдання відповідає рівню?		
Варіанти відповідей: ключ і дистрактори (options)		

Чи варіанти відповідей граматично узгоджені з умовою завдання?		
Чи варіанти відповідей граматично та семантично однорідні?		
Чи варіанти відповідей однакові по довжині?		
Чи варіанти відповідей не занадто складні?		
Правильна відповідь (key)		
Чи ключ є найкращим варіантом відповіді на питання?	так	ні
Чи ключ є єдиною правильною відповіддю?		
Чи можна визначити ключ, порівнявши його з дистракторами?		
Дистрактори (distractors)	так	ні
Чи дистрактори правдоподібні?		
Чи не є один з дистракторів прямою протилежністю ключу?		
Чи дистрактори неправильні?		
Чи дистрактори частково правильні?		

Уникнути зазначених вище видів помилок можна шляхом проведення модерації завдань при залученні декількох тестологів (згідно з рекомендаціями Бюро міжнародної мовної координації НАТО (BILC) – до п'яти-шести осіб).

Наведені в нашому дослідженні методичні рекомендації щодо оцінки якості тестових завдань множинного вибору для тестів на визначення загального рівня володіння іноземною мовою відповідно до стандарту НАТО СТАНАГ 6001 дозволяє розробляти стандартизовані тести на визначення загального рівня володіння іноземною мовою особового складу ЗС України, що ефективно та об'єктивно оцінюють рівень володіння іноземною мовою, відповідають міжнародним вимогам щодо іншомовних компетенцій, враховують військову специфіку, та адаптовані для оцінки рівня володіння іноземною мовою, необхідного для досягнення сумісності з країнами-членами НАТО. Перспективою подальших наукових досліджень може бути поглиблене вивчення питань методики оцінки якості тестових завдань для тестів на визначення загального володіння іноземною мовою за мовним стандартом СТАНАГ 6001.

Перелік джерел посилання

1. Про Стратегічний оборонний бюлетень України : Указ Президента України від 6.06.2016 р. № 240/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.

2. Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року : Указ Президента України від 22.03.2017 р. № 73/2017. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/732017-21498>.
3. Концепція розвитку сектора безпеки і оборони України : Указ Президента України від 4.03.16 р. № 92/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.
4. Концепція мовної підготовки особового складу Збройних Сил України та плану реалізації Концепції мовної підготовки особового складу ЗСУ : Наказ Міністра оборони України від 01 червня 2009 р. № 267. Київ : МО України, 2009. 34 с.
5. Основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України. Наказ Міністерства оборони України від 08.08.2019 № <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf>
6. Про затвердження Інструкції про курси іноземних мов у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.05.2017 № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-17>
7. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест : навч. посіб. Київ : Майстер-клас, 2006. 160 с.
8. STANAG 6001. NATO Standardization Office, Brussels. 2014. 56 с.
9. BILC Best Practices in STANAG 6001 Testing, March 2019. 13 с. URL: <https://www.natobilc.org/documents/LanguageTesting/Best%20Practices%20in%20STANAG%206001%20Testing%20March%202019.pdf>.

Альошин Ю.І.,

Хіврич О.В., к.в.н, доцент

*Національний університет оборони
України ім. І. Черняховського, м. Київ*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ НА КАФЕДРИ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

На сьогодні перед вузами, що займаються підготовкою офіцерів запасу для формування резерву Збройних сил України, стоїть завдання підготовки фахівців вузького профілю, високої професійної компетентності з розвиненим творчим мисленням. Це завдання може бути вирішене тільки при тісному взаємозв'язку навчального процесу і одержуваних знань по основній - цивільною спеціальністю, одержуваної в ВНЗ, і додаткових знань, одержуваних на військових кафедрах.

Можна виділити наступні складові, що впливають на підготовку високопрофесійних офіцерів запасу:

1. Ефективне планування і організація навчального процесу, пов'язування цивільної та військової складових.

2. Успішне оволодіння студентами навчальних програм основного і додаткового навчання, мотивація отримання студентами додаткових знань з професійної військової підготовки.

3. Професійний рівень, педагогічну майстерність професорсько-викладацького складу факультету (військової кафедри).

4. Стан навчально-матеріальної бази факультету, (військової кафедри), її ефективність в навчальному процесі.

Планування навчального процесу на військових кафедрах здійснюється на підставі навчальних програм для кожної військово-облікової спеціальності.

Говорити про «кращу» або «гіршу» якість освіти немає сенсу, так як у військового і цивільного вузів зовсім різні завдання з підготовки фахівців.

Для пов'язання військової і цивільної складових на військових кафедрах складаються структурно-логічні схеми по кожній військово-облікової спеціальності, використовуючи яку викладач-офіцер представляє весь процес навчання в вузі. Крім того, при розробці структурно-логічної схеми враховується і ув'язується тематика військових дисциплін, що вивчаються на факультеті (військових кафедрах).

Зміст навчання визначається навчально-плануючою документацією військової кафедри: навчальними планами, програмами, навчально-методичними матеріалами.

Основними формами зайняти на військовій кафедрі є: лекції, семінари, групові заняття, практичні заняття, самостійна робота під керівництвом викладача, самостійна робота, консультації.

На лекції студент досягає певного рівня розуміння, тобто у нього встановлюються відомі зв'язки і відносини до досліджуваних явищ або предметів реального світу, формуються ще неміцні асоціації та аналогії.

Групові заняття - найбільш поширена форма занять. Вони мають на меті поглибленню та закріпленню теоретичних знань, прищеплення студентам умінь і практичних навичок.

Головна мета практичного заняття полягає в закріпленні теоретичних знань і формуванні необхідних майбутньому фахівцю умінь і навичок.

«Практичне вміння» передбачає формування у студентів розумових і рухових навичок, а також умінь цілеспрямовано і творчо використовувати знання і навички в своїй практичній діяльності. Подальший розвиток і вдосконалення умінь дозволить підвищити професійну підготовку випускників.

Таким чином, глибина і міцність знань визначають якість навичок і умінь, які, в свою чергу, поглиблюють знання. Тільки взаємозбагачуючись один одного процеси оволодіння знаннями і формування навичок і умінь сприяють становленню висококваліфікованого фахівця.

З цією метою на кафедрі викладачі прагнуть проводити заняття за такою методикою:

зміст практичних занять базувати і погоджувати з теоретичним матеріалом;

попередньо готувати помічників викладача з числа фахівців відділення навчальною та тренувальною апаратури факультету або найбільш підготовлених студентів;

практичні заняття забезпечувати навчальною та методичною літературою, наочними посібниками, технікою;

контролювати самостійну підготовку студентів, забезпечуючи їх військово-технічним майном і технікою;

на заняттях постійно підтримувати об'єктивну і доброзичливу вимогливість, військово дисципліну.

Семінари - одна з активних форм поглиблення і закріплення знань студентів, ефективний засіб контролю результатів їх самостійної роботи. Проводяться вони, як правило, зі взводом.

Самостійна робота під керівництвом викладача є одним з видів навчальних занять. Вона проводиться з метою активного пошуку і придбання учнями нових знань, розширення і поглиблення знань, отриманих на інших видах занять, розробки рефератів, проведення моделювання та виконання інших творчих завдань, а також для навчання методам самостійної роботи.

Самостійна робота - одна з найважливіших форм навчальної роботи. Вона є одним з елементів активності учнів і є основою засвоєння ними знань, умінь і навичок. Самостійна робота студентів складається з самопідготовки у спеціально відведені години на військовій кафедрі і виконання домашніх завдань.

Консультації проводяться викладачами з найбільш складних тем або перед іспитами. Вони можуть бути індивідуальними або груповими. У процесі консультації викладач прагне з'ясувати слабкі місця в знаннях студентів і потім заповнює прогалини методом бесіди.

Одним із шляхів забезпечення тісного зв'язку процесу навчання з майбутньою професійної діяльністю є впровадження ігрових методів навчання. До різновидів ігрових методів можна віднести: метод розігрування ролей; ділова гра; військові ігри та ін.

Щоб перейти від технології запам'ятовування навчального матеріалу до технології творчого навчання, необхідно перенести центр ваги на розвиток активного мислення учнів, їх вміння самостійно вирішувати нестандартні

завдання, використовувати знання для творчого розгляду соціальних, військових, моральних, психологічних та інших процесів.

Так, наприклад, широке і системне впровадження в навчальний процес методів активного навчання як найбільш ефективних спричинить за собою скорочення необхідного навчального часу для засвоєння учнями заданого мінімуму знань і вмінь на необхідному рівні навченості. Вільний час можна використовувати для підвищення рівня навченості або поліпшення змісту за рахунок збільшення обсягу професійно-орієнтованої інформації.

Впровадження методів активного навчання, зміна існуючих засобів, форм і змісту навчання неможливі без основної ланки педагогічної системи викладача. Тому вже зараз виникає проблема переорієнтації викладача традиційної школи, його психології на активне навчання. Перед кожним викладачем стоїть завдання - вміти активізувати творче мислення учнів.

Перед викладачем військової кафедри стоїть завдання формувати творчих, знаючих фахівців, здатних самостійно, творчо вирішувати складні професійні та наукові проблеми, що не поступається в професійній підготовці випускникам військових вузів. Від рівня педагогічної майстерності викладача, його вміння педагогічно правильно, цікаво проводити заняття залежить якість викладання, ефективність засвоєння навчального матеріалу студентами, їх пізнавальна активність, зацікавленість. “Насправді ж нас слухають набагато охочіше, коли ми самі захоплюємося справою навчання; наша радість забарвлює всю словесну тканину нашої мови: нам легше говорити, нас краще сприймають” (Аврелій Августин).

Провідна завдання сучасних педагогічних технологій - розвиток особистості учня, відпрацювання глибини і міцності знань, закріплення умінь і навичок, розвиток технологічного мислення, умінь самостійно планувати, упорядковувати свою навчальну самостійну діяльність,

Щоб педагогічна технологія запрацювала, ожила, була результативною - вона повинна реалізувати в своїй діяльності вимоги провідних принципів навчання, дидактичних принципів.

До ведучих відносяться наступні принципи навчання: принцип цілеспрямованості; науковості; зв'язку навчання з життям; систематичності і послідовності; свідомості і активності; наочності навчання; доступності.

Керуючись принципами навчання при організації навчального процесу, кожен викладач повинен знати, що його вимоги направляють всю його діяльність: вони допомагають визначити зміст навчання, методи та форми навчання, вони ж диктують і поведінку викладача під час заняття.

Викладачеві необхідно не тільки просто знати ці принципи, а й реалізувати їх вимоги при організації педагогічних технологій.

У підготовці фахівця важливу роль відіграє стан навчально-матеріальної бази вузу, військової кафедри. Чим вище відсоток укомплектованості військовими зразками техніки, тим ефективніше

навчальний процес. Теорія і практика взаємно погоджуються, гармонійно доповнюють один одного. Студент не тільки теоретично вивчає зразок техніки, а й практично працює на ній, відпрацьовує нормативи і навчальні завдання. При переході навчання студентів на нові військово-облікові спеціальності існує значне відставання в комплектації військової кафедри більш сучасними видами техніки і озброєння. На допомогу педагогам приходять комп'ютерна техніка. Використання мультимедійного обладнання дозволяє неодноразово показати учнем порядок підготовки і настройки апаратури в різних режимах. При цьому викладач може акцентувати увагу студентів на найбільш складних моментах настройки. Але ніякі комп'ютерні технології не зможуть замінити навичок роботи на «живий» техніці. Необхідно укомплектовувати військові кафедри цивільних вузів сучасними зразками озброєння і техніки, впроваджувати нові педагогічні технології, що дозволить значно підвищити рівень підготовки висококласних фахівців для Збройних сил України.

Навчальний час, призначений для самостійної роботи, регламентується навчальним планом та розпорядком дня ВВП (ВВНЗ) і повинен становити у ВВП (ВВНЗ) не менше 1/3 загального обсягу навчального часу, передбаченого на вивчення конкретного розділу програми військової підготовки. Решта навчального часу, призначеного для самостійної роботи, використовується громадянами для самостійної роботи над засвоєнням навчального матеріалу в бібліотеці ВВП (ВВНЗ), навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також у домашніх умовах. У необхідних випадках ця робота проводиться відповідно до заздалегідь складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу особам, які навчаються, до потрібних дидактичних засобів. Графік доводиться до їх відома на початку поточного семестру.

Перелік джерел посилання

1. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : монографія / В. А. Петрук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – 292 с.

2. Семенова А. В. Розвиток професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання (інтерактивний тренінг) : навчально-методичний посібник / А. В. Семенова. – Одеса : СВД Черкасов М. П., 2006. – 130 с.

3. Стратегія реформування освіти в Україні : [рекомендації з освітньої політики / робоча група проекту : Михайло Степко, Віктор Андрущенко та ін.]. – К. : «К.І.С.», 2003. – 296 с.

Гандзюк А.П., к.т.н., с.н.с.,

Петренко М.М.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ПРИ
ПІДГОТОВЦІ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ:**

***“Бойове застосування інженерно-технічних з’єднань,
військових частин (підрозділів)”;***

***“Бойове застосування інженерних дорожньо-будівельних
та містобудівельних військових частин (підрозділів)”.***

Програма підготовки офіцерів за даними спеціальностями складаються з двох модулів – “ТСП” та “ТП”, які за обсягом навчального навантаження рівнозначні. Аналіз навчального процесу виявив наступні особливості, які характеризують наступні недоліки:

1. Для якісного проведення групових і практичних занять на кафедрі необхідна матеріально-технічна база для їх забезпечення. Це спеціалізовані класи і лабораторії, тренувальні майданчики за усіма завданнями інженерного забезпечення.

2. Проведення більшості занять з інженерної справи базуються на отриманих громадянами раніше знань фундаментальних (фізика, хімія, математика) і прикладних предметів (електротехніка, теорія машин і механізмів, теоритична механіка, деталі машин та опір матеріалів). Без наявності цих знань у громадян ускладнюється якісне проведення викладачем заняття та досягнення навчальної мети. У подальшому така ситуація ускладнюється при вивченні перспективних засобів інженерного озброєння та їх застосування при виконанні завдань інженерного забезпечення.

3. Наша держава та її Збройні Сили наразі перебувають в процесі всебічного реформування, в тому числі й переозброєння сучасними, більш складнішими за будовою та застосуванням зразками озброєння та військової техніки вітчизняного та іноземного походження. Це ще більше підсилює фактори, зазначені в пункті 2.

4. У зв’язку з великим обсягом різноманітного за змістом навчального матеріалу, нестачею учбового часу для розвитку таких навичок і компетентностей як:

– уміння системно аналізувати обстановку, приймати раціональне рішення щодо виконання поставлених завдань;

– вміння зрозуміло й стисло формулювати зміст свого рішення (доповіді);

– вміти грамотно застосовувати засоби інженерного озброєння при виконанні інженерних задач і підтримувати їх технічну готовність.

Вищезазначені недоліки є наслідком жорсткого адміністрування навчального процесу та відсутності постійного системного діалогу між **органами управління** (замовника і департаменту військової освіти) та **виконавцями** (ВНЗ).

У результаті аналізу вищезазначених проблемних питань в системі підготовки офіцерів запасу автори пропонують наступні шляхи їх вирішення:

1. Удосконалити планування навчального процесу шляхом співпраці з цивільними ВНЗ при відпрацюванні структурно-логічної схеми проходження предметів (навчальних модулів).

2. В програмах технічних модулів включити необхідну тематику фундаментальних і прикладних предметів у вигляді базових знань (лікбезу).

3. У разі відсутності на кафедрі необхідної навчально-матеріальної бази для проведення практичних занять запровадити практику співпрацю на комерційній основі з організаціями, підприємствами та ВНЗ, де є відповідна матеріальна база. Надати викладачам більшої самостійності у нагородженні співпраці з спрідненими за спеціальностями кафедрами (ВНЗ) для оптимізації навчального процесу, обміну досвідом у проведенні занять. Департаменту військової освіти можливо було б взяти при цьому коригувальну функцію замість надмірного адміністрування навчального процесу.

4. Ввести фінансове стимулювання роботи викладачів на підставі рейтингової системи оцінювання студентами якості викладання.

5. Фахове підведення підсумків освітнього процесу за навчальний рік із залучення представників органів управління (департаменту військової освіти та науки) та замовниками.

Реалізація зазначених пропозицій удосконалення системи підготовки офіцерів запасу значно підвищить рівень підготовки громадян і якість освітнього процесу в цілому.

Шпортко В.О.,

Українська військово-медична академія м. Київ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЛІКАРІВ У СИСТЕМІ ЇХ ПІДГОТОВКИ ЗА ПРОГРАМОЮ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

В умовах загострення епідеміологічної обстановки та продовження військової агресії з боку Російської Федерації потреба якісної підготовки військових лікарів в системі військово-медичної освіти зростає.

Актуальність вивчення проблеми розвитку професійної культури майбутніх військових лікарів має прикладне значення зважаючи на обсяг роботи вищих медичних навчальних закладів, їх теоретичної і практичної діяльності направленої на забезпечення безпеки держави і здоров'я її громадян. Особливу роль у підготовці майбутніх офіцерів медиків відіграють науково-педагогічні працівники [1, с.125-136] військово-медичних ВВНЗ.

Здійснюючи власну експериментальну перевірку розвитку професійної культури майбутніх військових лікарів в ході наукового дослідження автор спирався на теоретичні напрацювання науковців у яких розкрито методику «педагогічного експерименту». Протягом педагогічної діагностики розвитку професійної культури студентів було застосовано такі методи дослідження як незалежна експертна оцінка групою експертів, спостереження, анкетування, бесіда і інтерв'ю.

Завданням педагогічного експерименту була перевірка гіпотези дослідження розвитку професійної культури лікарів, шляхом створення відповідних організаційно-педагогічних умов, де автор передбачає впровадження когнітивної-направленої технології, застосування експліцитно-психологічного впливу до студентів медиків. У даній статті автор висвітлює результати констатуючого і проектно-дослідницького експерименту, які дають змогу встановити стан педагогічної системи яка вивчається, реальний рівень розвитку професійної культури студентів.

Стан професійної культури майбутніх військових лікарів було досліджено за допомогою таких структурних компонентів професійної культури як: когнітивного, комунікативного, мотиваційно-ціннісного, морально-етичного, етнокультурного і організаційного.

У проведенні експерименту із вивченням кола питань формування і розвитку професійної культури майбутніх військових лікарів прийняли участь 220 студентів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця та Київського медичного університету усіх основних спеціалізацій медичних напрямків навчання. У експерименті переважно були охоплені студенти першого і другого курсів зазначених вище медичних університетів які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби при Українській військово-медичній академії. Протягом 2018 року було вивчено стан рівня розвитку таких компонентів професійної культури як когнітивного, комунікативного, організаційного, морально-етичного, поведінкового і етнокультурного.

Результати опитування щодо розвитку когнітивного компоненту професійної культури майбутніх військових лікарів показали що низький рівень розвитку когнітивного компоненту виявлено у 32% опитуваних. Середній рівень показали 58% опитуваних, що свідчить про якісний рівень їх попереднього професійного відбору до університету за фахом і перспективу подальшого послідовного інтелектуального росту. Високі показники

показали лише 10% студентів. Слід зазначити що велика шкала розбіжностей виникає у студентів медичних закладів між групами які навчаються на бюджетній формі навчання і групами що навчаються на контрактній основі.

В ході дослідження комунікативної культури нами використано методику «Виявлення комунікативних здібностей» (В. Бойка), діагностику здатності до співпереживання (С. Дідато), комунікабельності особистості (тест Ряховського).

Використовувались анкети відкритого і закритого типів, де студенти обирали альтернативну відповідь, або висловлювали свої думки. За допомогою бесід і анкетування нами ретельно було досліджено рівень набутих студентами комунікативних знань, розуміння того як студенти розуміють усвідомлення потреби у підвищенні комунікативного рівня. Внаслідок проведеного констатуючого експерименту щодо рівня сформованості комунікативного компоненту встановлено що низький рівень розвитку комунікаційних умінь і навичок присутній у 25% студентів, і є достатньо низьким для майбутніх військових лікарів. Середній рівень показали більшість опитуваних, 53%, високий виявлено у 22% студентів.

Серед комунікативних труднощів слід назвати такі як: публічність у спілкуванні, страх аудиторії, хвилювання, нерішучість; низький рівень навичок у спілкуванні; низька потреба до самовдосконалення комунікативних навичок і вмінь; неготовність вести діалог із викладацьким складом і студентами старших курсів. Вивчення комунікативних навичок які будуть потрібні військовим медикам показало: неготовність до командно-адміністративного (керівного) стилю керівництва військовим колективом, статутної комунікації, навичок військової субординації (у ході занять із військово-спеціальної підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу).

Досліджуючи мотиваційно-ціннісну складову професійної культури майбутніх військових лікарів слід погодитись із думкою науковців О. Бодальова і О. Черних [2, с. 162] які дають оцінку мотивів у виборі професії, серед них: матеріальна зацікавленість, прагнення укріпити свій соціальний статус, бажання самостверджуватись та впливати на інших людей, наукові або альтруїстичні інтереси.

Нами було застосовано методику «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча [3, с. 246]. Студент мав проаранжувати низку цінностей притаманну професії лікаря за значимістю. Нами були запропоновано розподілити ціннісні мотивації лікаря на три групи: необхідні, корисні і неприпустимі. Було також запропоновано проаранжувати мотиви щодо здобуття професії лікаря, та якісного оволодіння фахом, які ми розподілили на такі групи: прагматичні (матеріальна винагорода, зарплата, інші шляхи здобуття матеріальних благ); наукові мотиви (бажання сумлінно вчитись набувати знань, навичок, вмінь, робити наукові винаходи); альтруїстичні мотиви (якісне виконання обов'язків, покращення здоров'я пацієнтів, тощо).

Узагальнення результатів дало можливість визначити рівні мотиваційно-ціннісної сфери майбутніх військових лікарів у перший рік навчання, які було розподілені на три рівні. Результати анкетування показують що низький рівень мали 20% студентів, 61% - середній і тільки 19% високий. Високий рівень розвитку готовності студента до роботи у якості лікаря обумовлений високою альтруїстичною мотивацією у виборі професії, присвятити себе завданню рятувати і лікувати людей за будь-яких обставин. Низька мотивація свідчить на те що не всі студенти самостійно прийняли свідоме рішення стати лікарем, значна частина спиралась на думку і рішення батьків. Більшість студентів головним мотивом навчальної діяльності вважають отримання диплому із вищою освітою лікаря, ставлення до якісного навчання знаходиться у стадії розвитку.

Велике значення у підготовці майбутніх лікарів має формування морально-етичної складової професійної культури. Л.В. Богданова визначає професійну культуру як органічний сплав кваліфікації й моральності, що функціонує на основі трудової моралі [4, с. 388]. В ході опитування аспектів морально-етичної поведінки на етапі констатуючого експерименту нами було надано перелік питань з метою вивчення стану сформованості професійних і етичних цінностей.

Увага була звернута на проблему самооцінки морально-етичних якостей майбутнього лікаря в реальному середовищі. Мета була не тільки встановити стан сформованості а і надати молодій особі настанови щодо адекватної самооцінки, з метою зменшення таких вад як егоцентризм, цинізм, байдужість, корисливість, надати орієнтири для подальшого самовдосконалення у деонтологічній культурі. За показниками опитування 23% показали низький рівень сформованості морально-етичного компоненту професійної культури лікаря, 62% середній і лише 15 % високий. Виклики захворювання на COVID – 19 показали що більшість студентів старших курсів і інтернів УВМА проявили готовність до роботи у складних і небезпечних умовах, що свідчить про зростання їх морально-етичних якостей які вони набули протягом навчання у медичних закладах.

Додатково нами було вивчено етнокультурний рівень студентів і його самооцінку. Формування етнокультурного рівня, національної свідомості і патріотизму є надзвичайно актуальним в умовах продовження гібридної війни з боку Росії у відношенні України. Питання торкалися знань історії України, українського війська, народних традицій, пісень, участі у конкурсах, фестивалях, обговоренню телепередач, читання книг, використання державної мови, тощо, що стосувалось кола питань із формування етнокультурного рівня. Показники опитування свідчать про те що низький рівень показали 30% опитуваних, 55% середній і 15% високий. Результати дослідження враховувались викладачами у подальшому

корегуванні виховної роботи в ході занять, форм морально-психологічного забезпечення навчального процесу навчального процесу, організації дозвілля.

Вивчаючи організаційний компонент ми ставили за мету з'ясувати вміння майбутнього лікаря самостійно організувати як власну роботу, так і роботу невеликої групи колег. 22% респондентів показали низький рівень, що засвідчило небажання окремих студентів працювати у команді, брати участь у масових організаційних заходах, проявляти ініціативу і лідерські якості. 54% визначено як середній рівень і тільки 24% високий. Студенти із високим рівнем в окремих випадках займались волонтерською роботою, активно долучались до додаткової роботи в лікарнях, активно приймали участь у громадському житті колективів, активно включились у роботу студентської ради, і ін.

Узагальнюючи результати опитування в ході констатуючого експерименту було встановлено що високий рівень мають 17,5 % опитуваних студентів, низький 25,3% а середній 57,1%. Проведення констатуючого і проектно-дослідницького експерименту дало можливість з'ясувати рівень сформованості і розвитку професійної культури на початку і через рік навчання у вищому медичному закладі. Зважаючи на те що більшість опитуваних навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби є всі підстави вважати що якісні показники, особливо когнітивний, організаційний і морально-етичний будуть значно покращені в системі навчання майбутніх військових лікарів.

У ході проведення проектно-дослідницького експерименту увага зверталась на активізацію практично-орієнтованої діяльності у ході навчальних зборів із студентами за підсумками навчального року, особливо із тактичної підготовки і тактичної медицини. Важливу роль мають результати дослідження щодо підсумків стажування слухачів УВМА у військах під керівництвом наставників і педагогів, їх оцінки та відгуки за результатами військової практики.

Отримані результати проведеного констатуючого та проектно-дослідницького експерименту дозволили нам визначити найбільші та найменші рівні розвитку визначених компонентів професійної культури майбутніх військових лікарів. У ході здійсненої експериментальної роботи було досліджено ефективність педагогічних умов підготовки офіцерів запасу в УВМА. Результати і рекомендації висновків із матеріалів дослідження щодо розвитку професійної культури майбутніх військових лікарів найшли відображення у матеріалах підручника Загальновійськова підготовка [5] вид. УВМА, 2020 рік а також рекомендацій удосконалення виховної роботи із студентами і інтернами УВМА. Набутий досвід дослідження є підґрунтям для завершення проведення формуючого експерименту, відпрацюванню методичних рекомендацій із розвитку професійної культури слухачів УВМА

а також студентів кафедр медицини катастроф та військової медицини вищих медичних закладів України.

Перелік джерел посилання

1. Ягупов В.В. Наукова етичність як провідний методологічний і життєвий принцип академіка Семена Гончаренка // Лицар педагогічної науки: науково-популярне видання до 90 – річчя від народження академіка Семена Устимовича Гончаренка [колектив авторів] / За ред. Л.Б. Лук'янової; упоряд.: О.В. Аніщенко, А.М. Самко.-К.:ТОВ «ДКС-Центр», 2018, - С.125-136.
2. Бодальов А.А. Личность и общение. А.А. Бодальов. – М.: Педагогика, 1983. – 256 с.
3. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Д.Я. Райгородский – М.: 2006.- 480 с.
4. Богданова Л.В. К вопросу о культуре профессионального общения. Л.В. Богданова. Юбилейный сб. тр. ученых. РГАФК посв. 80-летию академии.- М.:1998.- 388 с.

Ємець О.А.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м.Київ.*

ОСНОВНІ ПРОТИРІЧЧЯ ТА НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

На сьогоднішній день Україна переживає найскладніший період за роки своєї незалежності. В умовах ведення гібридної війни на Сході України важливою складовою являється підготовка офіцерських кадрів (резерву) для потреб Збройних Сил України та інших військових формувань.

До основних протиріччя та недоліків системи військової підготовки офіцерів запасу відносяться наступні:

між необхідністю підготовки необхідної кількості фахівців і скороченням ЗВО в рамках реформи військової освіти;

між необхідністю достовірних даних про ефективність функціонування військових і цивільних ЗВО і суб'єктивним характером існуючих методик оцінки ефективності;

між необхідністю збільшити випуск кадрових офіцерів і неможливістю готувати їх в цивільних ЗВО;

між необхідністю готувати офіцерів за програмами бакалаврату та магістратури та відсутністю цих ступенів в системі ВПОЗ;

між термінами проходження служби в якості викладачів і віковими характеристиками офіцерів;

між теоретичною і практичною підготовкою;

між сучасними вимогами до педагогічної діяльності і рівнем професіоналізму викладацького складу;

між великою потребою вузів у викладачах і відсутністю навчальних закладів, які проводять цілеспрямовану підготовку військових викладачів для військових ЗВО;

між великими обсягами інформації, що входять до змісту навчання, і обмеженим ресурсом часу на навчання;

між рівнем фундаментальної підготовки випускників ЗВО та вимогами, що пред'являються до випускників у військах;

між низькою підготовленістю по військовому компоненту випускників ЗВО цивільних вузів і вимог, що пред'являються до випускників у військах;

різким ослабленням домінування держави над людиною в ідеологічній і соціальній сфері;

високі витрати Міністерства оборони на підготовку військових фахівців;

відсутність частини державного кадрового замовлення на підготовку кадрових офіцерів на цивільних ЗВО;

відсутність багатоваріантності здобуття вищої освіти в системі ВПОЗ;

відсутність взаємодії вищих військової і цивільної шкіл в підготовці офіцерських кадрів;

відсутність навчально-методичних об'єднань військових і цивільних вузів;

відсутність взаємного обміну професорсько-викладацьким і науковим складом військових і цивільних вузів в освітньому процесі;

відсутність спільної підготовки офіцерів-керівників і державних службовців органів влади;

низький рівень підготовки професорсько-викладацького складу;

недостатня кількість викладацького складу для організації підготовки;

відсутність навчально-лабораторної та інформаційної бази, що відповідає сучасним вимогам;

низькі командні навички і знання керівних документів випускників ЗВО цивільних вузів;

недостатня кількість навчальних годин, що виділяються на фундаментальну теоретичну підготовку до ЗВО.

Формування розвитку системи та офіцерських кадрів для потреб Збройних Силах України є вимогою сучасності, що сприяє вирішенню завдання щодо зміцнення обороноздатності нашої держави.

Горбатюк О.М.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ЗІ СТУДЕНТАМИ ЗА ТЕМОЮ: “ПІДГОТОВКА КЕРІВНИКА ГРУПИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ”

Визначаючи актуальність проблематики заняття, варто зазначити, що підвищення ефективності національно-патріотичної підготовки військовослужбовців є однією з важливих умов підтримання високого морального духу та морально-психологічної стійкості особового складу, виховання у військовослужбовців почуття особистої відповідальності за захист Батьківщини.

Сучасні умови життєдіяльності військ вимагають якісно нових підходів до організації виховного процесу, налагодження і впровадження організаційних, соціально-психологічних, комунікаційних механізмів, які могли б ефективно компенсувати певну напруженість, що існує у військових колективах. При цьому слід акцентувати увагу на те, що оптимізація всієї системи виховного впливу на особовий склад вимагає:

вдосконалення організаторських здібностей кожного офіцера, забезпечення безперервності управління виховним процесом;

нейтралізації впливу на життєдіяльність військових колективів негативних чинників, своєчасне та адекватне реагування на їх прояви, врахування економічної, соціально-політичної, демографічної ситуації, а також принципів поведінки, норм та ціннісних орієнтацій молоді в сучасному суспільстві;

покращення психолого-педагогічної майстерності офіцерських кадрів, стилю їх керівництва, врахування особливостей кожної категорії військовослужбовців, прийняття управлінських рішень на підставі соціально-психологічних досліджень, з опорою на науку.

Саме тому визначення науково-теоретичних та практичних засад управлінської діяльності, з'ясування технологій та методик дозволить забезпечити високу ефективність занять з національно-патріотичної підготовки в інтересах досягнення високого рівня бойової та мобілізаційної готовності виконання завдань за призначенням.

В системі військової підготовки студентів, практичні заняття займають значну частину часу, що відводиться на самостійне навчання. Вони закладають та формують основи кваліфікації майбутнього військового фахівця за певною спеціальністю.

Практичне заняття – це вид навчального заняття, під час якого науково-педагогічний працівник організовує засвоєння студентами теоретичних

положень навчальної дисципліни шляхом виконання спеціально сформульованих завдань та сприяє формуванню у них вмінь і навичок практичного застосування цих теоретичних положень.

Підготовка військового спеціаліста, який буде виконувати свої службові обов'язки на офіцерських посадах ланки взвод-рота, передбачає засвоєння знань, умінь та певних навичок в ролі керівника групи з національно-патріотичної підготовки. Заняття з національно-патріотичної підготовки входять до системи бойової підготовки, що проводиться у військових частинах. Тому велика увага приділяється практичній підготовці студентів у виконанні цього завдання.

В результаті проведення практичного заняття у студента має бути вироблений певний професійний підхід та закріплені методичні вміння виконання завдання з підготовки керівника заняття з національно-патріотичної підготовки з підлеглим особовим складом.

Практичні заняття – це, насамперед, колективні заняття. І хоча в оволодінні теорією питання велику і важливу роль відіграє індивідуальна робота (людина не може навчитися, якщо вона не буде думати сама, а вміння думати – основа оволодіння будь-якою дисципліною), тим не менше велике значення під час навчання мають колективні заняття, які спираються на колективне мислення. Вони дають значний позитивний ефект, якщо під час їх проведення панує атмосфера доброзичливості та взаємної довіри.

Мета практичного заняття:

допомогти тим, хто навчається систематизувати, закріпити та поглибити теоретичні знання;

навчити студентів методиці підготовки керівника групи з національно-патріотичної підготовки;

навчити їх опрацьовувати великий масив інформаційних матеріалів, правильно його застосовувати;

формувати у студентів практичні навички та уміння публічного виступу та практичного проведення занять з національно-патріотичної підготовки;

сприяти формуванню творчої активності особистості.

Під час проведення практичного заняття кожний студент, отримавши завдання від викладача, самостійно готує план-проспект, виконуючи всі вимоги керівних документів щодо його оформлення. Студент самостійно, залежно від теми заняття, обирає форму його проведення.

Результатом практичного заняття зі студентами має бути готовність кожного до проведення ними заняття з національно-патріотичної підготовки. Вираженням готовності студентами цього заняття є публічний виступ перед аудиторією, під час якого відбувається колективне обговорення методики та прийомів, які були застосовані керівником заняття. З метою активізації залучення до обговорення викладачем призначається опонент, який

характеризує виступ та оцінює виступаючого. Всі інші можуть поставити виступаючому запитання в рамках теми заняття. За підсумками практичного заняття викладач виставляє оцінки.

Таким чином, поєднання на практичних заняттях особистісних якостей і колективного обговорення можуть дати максимальний ефект у набутті знань та формуванні вмінь для подальшої діяльності на офіцерських посадах у військах.

Верхоланцев Г.О.

Національний університет оборони

України імені Івана Черняхівського, м.Київ

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Складовою частиною професійної освіти в Україні є підготовка офіцерських кадрів, пов'язана із навчанням громадян за програмою підготовки офіцерів запасу. Система військової освіти міністерств і відомств України, в яких передбачена військова служба, повинна функціонувати і розвиватися в єдиному професійному освітньому просторі.

Результати аналізу наукових праць, організаційно-керівних документів дозволили з'ясувати, що метою здійснення професійної підготовки офіцерів запасу у закладах вищої освіти (далі ЗВО) є забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань необхідною кількістю підготовлених у військовому ставленні громадян для виконання військового обов'язку в запасі, а також забезпечення реалізації права громадян на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, обов'язків військової служби у воєнний час та для майбутньої професійної діяльності.

В умовах, коли в нашій державі кардинально реформується система військової освіти, виникає потреба у розробці інноваційних підходів до проектування змісту підготовки офіцерів запасу на військових кафедрах, що набуває першорядного значення і прямо стосується національної безпеки країни, оскільки їх діяльність істотно впливає на бойову готовність військових частин і підрозділів. Отже, існує необхідність у якісній розробці, реалізації, постійному удосконаленні (відповідно до сучасних вимог) певних педагогічних засад вищеозначеної професійної підготовки у ЗВО.

Існуюча система підготовки офіцерів запасу загалом себе виправдовує і забезпечує накопичення необхідних мобілізаційних ресурсів для воєнного часу на користь мобілізаційного розгортання Збройних Сил України. Разом з

тим вона має певні проблеми і недоліки, що негативно впливають на кінцеві результати. До них, в основному, належать такі суперечності:

між необхідним рівнем нормативно-правової й організаційно-методичної бази підготовки офіцерів запасу у ЗВО і незадовільним сучасним станом навчально-матеріальної бази більшості військових кафедр;

необхідністю здійснення якісного відбору й комплектування військових кафедр науково-педагогічним складом і відсутністю критеріїв і рівнів відбору викладацького складу ЗВО для роботи з майбутніми офіцерами запасу;

необхідністю впровадження сучасних ідей, новацій і технологій навчання і виховання, що відповідають вимогам європейського та світового рівнів, і реальною організацією освітнього процесу ЗВО.

Результати аналізу провідних теоретичних підходів до системи професійної підготовки офіцерів запасу дають змогу обґрунтувати основні педагогічні засади організації зазначеного процесу у сучасному ЗВО.

Як з'ясувалося в результаті вивчення наукових джерел, професійна підготовка офіцерів запасу у ЗВО – це спеціально організований, систематичний навчально-виховний процес формування у студентів військових кафедр необхідних для майбутньої служби у військах професійних знань, умінь, якостей і властивостей.

Отже, існує пряма залежність між рівнем підготовленості військових фахівців керівного складу (здатних не лише особисто ефективно виконувати певні професійно важливі функції, а й навчати та виховувати підлеглих) і якістю організації освітнього процесу на військових кафедрах ЗВО.

На сьогодні основною проблемою, що стоїть перед військовими кафедрами ЗВО, є модернізація організації і методики військового навчання. Необхідність модернізації обумовлена в першу чергу новими вимогами до військової освіти, точніше, до рівня освіченості й розвитку особистості офіцера запасу. У зв'язку із цим необхідно не тільки з інших позицій здійснювати відбір і організацію навчального матеріалу, побудову навчальних посібників, але й упроваджувати професійно орієнтовані технології, цілеспрямовано використовувати сучасні досягнення у сфері аудіовізуальної і комп'ютерної техніки тощо. Сучасна професійна підготовка офіцерів запасу припускає необхідність урахування як загальних закономірностей формування особистості, так і індивідуальних особливостей студентів, розвитку в кожному з них індивідуальних здібностей, інтересів і схильностей. Крім цього, викладання будь-якої навчальної дисципліни військової кафедри повинне здійснюватися в контексті майбутньої професії студента.

Вимоги до якості підготовки офіцерів запасу в сучасних умовах постійно зростають. Це обумовлює необхідність безперервного вдосконалення освітнього процесу на військових кафедрах ЗВО. Особливість

сучасної епохи – прогресуюче зростання наукової інформації, обсяг якої збільшується з кожним роком у декілька разів. З урахуванням цього і повинна будуватися система вдосконалення освітнього процесу на військових кафедрах.

При цьому необхідно вирішити такі завдання:

вивчити психолого-педагогічні особливості підготовки студентів як фахівців і як офіцерів запасу;

сформулювати систему педагогічних вимог до реалізації їхньої навчально-інформаційної та професійної підготовки;

визначити систему методів і принципів активізації освітнього процесу в умовах військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу.

Зростаючий обсяг наукової інформації при збереженні термінів навчання вимагає впровадження в навчальний процес досконаліших способів і засобів навчання. Як показує практика, реалізація у навчальному процесі нових, прогресивних методик не тільки підвищує якість підготовки студентів, але і забезпечує глибшу виховну дію на них.

Ефективність навчального процесу безпосередньо залежить від якості засобів навчання. Вони повинні бути науково і методологічно обґрунтованими. Певна частина засобів навчання потребує застосування найсучасніших технічних пристроїв, які повинні відповідати змісту і характеру навчального процесу, сприяти специфіці праці викладачів і студентів. Але якими б досконалими не були засоби навчання, науковий рівень професійної підготовки визначається викладацьким складом. Викладач є головною фігурою навчально-виховного процесу. Він покликаний не тільки дати студентам глибокі ідейно-теоретичні, військові та спеціальні знання, але і сформувати у них морально-бойові та фізичні якості, психологічну готовність до бойових дій. На сьогодні немає ефективної системи підготовки офіцерів-викладачів для військових кафедр. Такі педагоги, як правило, використовують лише свій попередній досвід служби.

Зміст професійної підготовки офіцерів запасу обумовлено структурою і змістом їх професійної діяльності, а також структурою сукупного результату засвоєння знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей у процесі вивчення на військовій кафедрі спеціальних дисциплін. Необхідною умовою забезпечення ефективності змісту професійної підготовки офіцерів запасу є зв'язок особистості студента і навчально-виховної діяльності військової кафедри. Щоб правильно зрозуміти роль окремих компонентів теоретичних засад зазначеної діяльності, доцільно виділити залежно від їх функцій такі компоненти: інформаційний (наочний зміст професійної діяльності, професійні знання); операційний (процесуальний зміст професійної діяльності); мотиваційний (стратегії досягнення цілей професійної діяльності) та результативно-коригувальний (оцінювання результатів професійної діяльності з відповідними висновками і рекомендаціями щодо

удосконалення усієї системи професійної підготовки). Ця класифікація демонструє логічний зв'язок професійної діяльності з особистістю суб'єкта її здійснення.

З урахуванням особливостей змісту професійної підготовки офіцерів запасу можливо проаналізувати структуру особистості фахівця і визначити ступінь взаємовпливу специфіки його професійної діяльності і змісту навчальних дисциплін військової кафедри у структурі особистого досвіду.

Відповідно до сучасних концепцій структури особистості професійно обумовлена структура особистості офіцера включає мотивацію професійної діяльності (готовність у вузькому значенні) і професійну компетентність (сукупність свідомо реалізованих професійно орієнтованих знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей і досвіду особистості).

У процесі навчання у майбутніх офіцерів повинні розвиватися самостійне мислення, креативність, лідерські якості, уміння самостійно приймати рішення в екстремальних ситуаціях. Кожен офіцер повинен знати принципи роботи з підлеглими, психолого-педагогічні засади управлінської діяльності, вміти виховувати підлеглих, підтримувати міцну військову дисципліну і високий морально-психологічний стан особового складу, вміти згуртовувати підпорядкований колектив підрозділу. Отже, в першу чергу офіцер повинен бути готовим і здатним професійно займатися військово-педагогічною діяльністю, що і становить фундамент його професійної діяльності загалом.

Сучасні дослідники проблем підготовки офіцерів запасу дійшли висновку про необхідність формування й розвитку у студентів військових кафедр професійно-педагогічного інтересу як основи їх творчої спрямованості в роботі з майбутніми (потенційними) підлеглими. Потреба у сполученні управлінських функцій із передачею професійних знань, умінь і навичок іншим (наприклад, особовому складу) неодмінно спонукає до зростання мотивації учіння, у тому числі – інтересу до навчально-пізнавальної діяльності.

Під професійно-педагогічним інтересом розуміють сукупність зв'язків майбутнього офіцера з підлеглими, колегами, військовим колективом, тобто об'єктами і суб'єктами професійно-педагогічної діяльності, і одночасно – позитивне емоційне ставлення до них і до самої цієї діяльності. Тобто професійно-педагогічний інтерес – це не тільки суб'єктивні явища (стан свідомості, спрямованість думки і уваги), але і об'єктивно існуючі професійно-педагогічна діяльність і потреба в ній.

Основними складниками професійно-педагогічного інтересу майбутніх офіцерів є: сукупність суспільних зв'язків майбутнього офіцера з підлеглими, старшими начальниками, колегами, військовим колективом; позитивне емоційне ставлення до підлеглих, колег і до самої педагогічної діяльності; інтелектуально-пізнавальне ставлення майбутнього офіцера до професійно-

педагогічних знань; вольова активність у професійно-педагогічній діяльності з особовим складом підрозділу.

Основною засадою формування і подальшого розвитку професійної компетентності офіцерів запасу є інформаційний складник професійної діяльності, що включає впорядковану сукупність свідомо реалізованих професійно орієнтованих знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей і досвіду особистості, а також критерії ефективності професійної діяльності. Знання інформаційної основи професійної діяльності дозволяє функціонально організувати професійні знання, уміння, навички і професійно важливі якості у функціональній моделі професійної діяльності, а також визначити і структурувати зміст дисциплін, що вивчаються на військовій кафедрі ЗВО. Для цього необхідно врахувати систему критеріїв відбору і принципів методичної організації змісту професійної підготовки офіцерів запасу, специфіки професійних функцій і об'єкта спрямованості особистості при їх здійсненні.

Професійні завдання офіцерів диференціюються залежно від об'єкта спрямованості особистості у процесі їх виконання – на предмет, на сам процес виконання або на результат. Відповідно слід провести рівневу диференціацію компонентів змісту професійної підготовки офіцерів запасу з метою визначення місця і функцій окремих структурних компонентів у загальній системі зазначеної підготовки.

Як з'ясувалося в результаті вивчення наукових праць основними педагогічними умовами ефективності процесу професійної підготовки офіцерів запасу у ЗВО є вдосконалення нормативно-правової і матеріальної бази; створення навчально-методичних комплексів; оновлення змісту навчання і виховання; інтеграція педагогічного і методичного управління; підвищення професійної і морально-психологічної готовності викладачів до інноваційної педагогічної діяльності. Особливістю організації процесу професійної підготовки офіцерів запасу є застосування системи організаційно-педагогічних заходів щодо інтеграції змісту загальної професійної і військово-спеціальної освіти: забезпечення взаємодії військової кафедри з іншими, особливо – спеціальними кафедрами ЗВО; проектування змісту військових дисциплін на основі міждисциплінарного підходу, що дозволяє усунути можливість виникнення суперечностей, невідповідностей в організації навчально-виховного процесу; посилення практичної спрямованості загальнопрофесійних навчальних дисциплін.

Важливою також є організація роботи щодо орієнтації студентів на вибір військової спеціальності, їх мотивації на вивчення військових дисциплін; педагогічна і психологічна підтримка студентів у період їх адаптації до умов військової кафедри. Успішність адаптації забезпечується застосуванням комплексних діагностичних методик, які дозволяють виявити типологічні, вікові й індивідуальні особливості студентів, а також чинники,

що викликають у студентів труднощі в період адаптації. Необхідно, щоб офіцери-викладачі володіли методиками психолого-педагогічної підтримки, корекції, формування у студентів навичок самостійної роботи, самовиховання, самонавчання тощо.

Під час організації навчально-виховної роботи на військовій кафедрі ЗВО важливо також урахувати психологічні особливості студентського віку. Як показує практика, студенти не завжди морально і психологічно готові до того, щоб узяти на себе відповідальність, зумовлену специфікою військової служби. Отже, перед кафедрою постає не тільки завдання підготовки висококваліфікованого фахівця в певній професійній сфері, але і турбота про реалізацію внутрішнього потенціалу особистості, закріплення етичних, громадянських і патріотичних якостей.

Найважливішою умовою забезпечення якості професійної підготовки офіцерів запасу у ЗВО є організація моніторингу освітнього процесу, що дозволяє перейти від безсистемного збору випадкових фактів до цілеспрямованого, планомірного аналізу системної педагогічної інформації, постійної обробки отримуваних результатів.

Висновок. Військова освіта є складовою частиною системи професійної освіти в Україні. Однією із суттєвих її особливостей є поєднання військово-професійної підготовки із загальноосвітньою і профільною підготовкою відповідно до державних стандартів.

Професійна підготовка офіцерів запасу буде ефективною в разі створення на військових кафедрах ЗВО таких організаційно-педагогічних умов:

зміст військово-професійної освіти офіцерів запасу максимально наближений до застосування ними результатів навчання у майбутній професійній діяльності, адекватно відображає сучасні тенденції розвитку і відповідає основним напрямкам модернізації військової підготовки на основі інтенсифікації методів навчання, упровадження сучасних освітніх технологій, зокрема інформаційних;

здійснюється врахування загальних закономірностей формування особистості та індивідуальних особливостей майбутніх офіцерів, розвитку в кожному з них індивідуальних здібностей, інтересів і схильностей;

досягнуто готовності викладачів військових кафедр у науково-методичному, теоретичному і практичному спрямуванні до реалізації вищезазначених вимог.

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Трансформація Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО та докорінні реформи, що тривають сьогодні в Україні, зумовлюють необхідність удосконалення військової освіти в цілому, і зокрема, на кафедрах військової підготовки, що здійснюють підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

На даний момент підвищення якості підготовки військових фахівців для потреб ЗСУ є визначальним чинником управління військовими підрозділами, важливим ресурсом зміцнення військової дисципліни, як усередині військових формувань, так і, забезпечення функціонування органів військово-цивільного управління.

Головною метою пропозицій, які спрямовані на вдосконалення системи підготовки офіцерів запасу, є знаходження можливих шляхів вирішення наступної проблеми – максимальне наближення теоретичної підготовки до спроможності її практичного використання в поєднанні зі збільшенням уваги до мотивації студентів на отримання звання офіцера запасу і навчання на кафедрі військової підготовки.

На думку авторського колективу в сучасних умовах дуже актуалізувалась проблема підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, ключовим елементом якої є мотивація та стимулювання оволодіння військовою спеціальністю на кафедрах військової підготовки.

Ефективність процесу навчання, тобто оволодіння знаннями і практичними навичками, забезпечується напруженою діяльністю НПП і майбутніх офіцерів запасу під час проведення занять, так і самостійне оволодіння сучасними науковими методами досліджень, що сприяють розробленню та використанню такого змісту, форм, методів і засобів навчання, які підвищують інтерес, активність, творчу самостійність студентів щодо засвоєння знань, формуванні умінь і навичок, використання їх на практиці.

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ
ПІДГОТОВКИ ОФЦЕРІВ ЗАПАСУ**

**Збірник матеріалів
Міжкафедрального науково-практичного семінару
29 жовтня 2020 р.**

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших даних несуть автори.

Підписано до друку 20 листопада 2020 р.
Друк. арк. 5,5. Обл. вид. арк. – 5,016.
Формат паперу 60x84 1/16
Тираж – 5 прим.